

**Gospodarka w relacjach
Unia Europejska – Federacja Rosyjska**

Uniwersytet Warszawski
Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych

Ewa Szkop

**Gospodarka w relacjach
Unia Europejska – Federacja Rosyjska**

Warszawa 2012

Projekt okładki
Tomasz Kasperczyk

Redakcja
Zespół

Skład i łamanie
Zakłady Graficzne UW

Recenzent:

Dr Szymon Kardaś, Instytut Stosunków Międzynarodowych, WDiNP UW

© Copyright by Ewa Szkop, Warszawa 2012

© Copyright by Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych
Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2012

Wszelkie prawa zastrzeżone. Każda reprodukcja lub adaptacja całości bądź części niniejszej publikacji, niezależnie od zastosowanej techniki reprodukcji (drukarskiej, fotograficznej, komputerowej i in.), wymaga pisemnej zgody Autora i Wydawcy.

Ilość arkuszy: 7

Wydawca:

Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych

Uniwersytet Warszawski

ul. Krakowskie Przedmieście 26/28, 00-046 Warszawa

tel./fax (48-22) 55 22 952

www.wydawnictwo.wdinp.uw.edu.pl

ISBN: 978-83-63183-28-8

Druk i oprawa: Zakład Graficzny UW. Zam. 1166/2012

Niniejsza publikacja stanowi efekt badań realizowanych w ramach projektu pt. *Analiza relacji gospodarczych między Unią Europejską a Federacją Rosyjską w wymiarze deklaratywnym i realizacyjnym* i została sfinansowana ze środków uzyskanych z dofinansowania Dziekana Wydziału Dziennikarstwa i Nauk Politycznych UW w ramach konkursu na finansowanie projektów badawczych służących rozwojowi uczestników studiów doktoranckich (III°).

Mamie dedykuję.

Spis treści

Wstęp	13
Rozdział I. Uwarunkowania wzajemnych relacji gospodarczych	
Unia Europejska – Federacja Rosyjska	17
1. Położenie geograficzne UE i Rosji	17
2. Potencjał gospodarczy UE i Rosji.	20
3. Klimat polityczny między UE a Rosją	26
4. Akces Rosji do Światowej Organizacji Handlu.	30
Rozdział II. Podstawy prawne relacji gospodarczych	
Unia Europejska – Federacja Rosyjska	38
1. Porozumienie o partnerstwie i współpracy (PCA)	38
2. Cztery „wspólne przestrzenie” – „mapy drogowe” jako podstawa wzajemnych relacji gospodarczych UE i Rosji	42
3. Znaczenie umów sektorowych dla unijno-rosyjskich relacji gospodarczych.	48
3.1. Istota umów sektorowych	48
3.2. Handel wyrobami stalowymi.	48
3.3. Handel tekstyliami	50
4. Perspektywy powstania PCA-2	51
Rozdział III. Wymiar realizacyjny relacji gospodarczych	
Unia Europejska – Federacja Rosyjska	53
1. Wymiana handlowa UE – Rosja	53
2. Główni unijni partnerzy handlowi Federacji Rosyjskiej	61
2.1. Niemcy	61
2.2. Francja	63
2.3. Wielka Brytania	64
2.4. Włochy	65
3. Kluczowe unijno-rosyjskie inwestycje	66
3.1. <i>Nord Stream</i>	66
3.2. <i>South Stream</i>	70
3.3. <i>Partnerstwo dla Modernizacji</i>	72

4. Wpływ „wschodniego” rozszerzenia Unii Europejskiej na charakter jej stosunków z Rosją.	73
Rozdział IV. Dialog energetyczny Unia Europejska – Federacja Rosyjska	78
1. Geneza i podstawy formalne dialogu energetycznego UE – Rosja	78
2. Polityka energetyczna UE wobec Rosji.	81
3. Cele i obszary unijno-rosyjskiej współpracy energetycznej	85
4. Problemy we współpracy energetycznej UE – Rosja.	90
Rozdział V. Czynniki polski w relacjach gospodarczych Unia Europejska – Federacja Rosyjska	93
1. Ewolucja polsko-rosyjskich stosunków gospodarczych	93
2. Główne kierunki wymiany towarowej i inwestycji.	100
3. Stanowisko Polski w dialogu unijno-rosyjskim	101
Zakończenie	106
Aneksy	110
Bibliografia	122
Summary	128
Изложение	129

List of Contents

Preface	13
Chapter I. Conditions of the bilateral economic relations between the European Union and the Russian Federation	17
1. Geographic location of the EU and the Russian Federation.	17
2. Economic potential of the EU and the Russian Federation	20
3. Political climate between the EU and Russia	26
4. Russia's accession to the World Trade Organization	30
Chapter II. The legal basis of the EU – Russia economic relations	38
1. Partnership and Co-operation Agreement	38
2. Four “common spaces” – “road maps” as a base of bilateral economic relations of the EU and Russia.	42
3. The significance of the sectorial agreements for the EU- Russia economic relations	48
3.1. The essence of the sectorial agreements	48
3.2. Trade in steel products.	48
3.3. Trade in textile products.	50
4. The perspectives of signing the Partnership and Co-operation Agreement 2	51
Chapter III. The dimension of realization of the EU- Russia economic relations	53
1. The EU – Russia trade	53
2. Main trade partners of the Russian Federation	61
3.1. Germany	61
3.2. France.	63
3.3. The Great Britain.	64
3.4. Italy.	68
3. The key EU – Russia investments	66
3.1. <i>Nord Stream</i>	66
3.2. <i>South Stream</i>	70
3.3. Partnership for Modernization.	72

4. Implications of the “eastern” enlargement of the European Union for its relations with Russia	73
Chapter IV The EU- Russia energy dialogue	78
1. The origins and formal base of the energy dialogue between the EU and Russia.	78
2. The EU’s energy policy towards Russia	81
3. Objectives and areas of the EU – Russia energy cooperation	85
4. Problem areas in the energy cooperation between the European Union and Russia.	90
Chapter V. Poland as a factor in the EU – Russia economic relations	93
1. Evolution of the Polish-Russian economic relations.	93
2. Major trade and investments trends	100
3. Polish position in the EU – Russia dialogue.	101
Conclusions.	106
Annexes	110
Bibliography	122
Summary	128
Изложение	129

Содержание

Введение	13
Глава I. Некоторые аспекты экономических взаимоотношений между Европейским союзом и Российской Федерацией . .	17
1. Географическое положение ЕС и России	17
2. Экономический потенциал ЕС и России	20
3. Политический климат отношений между ЕС и Россией	26
4. Участие России во Всемирную торговую организацию	30
Глава II. Юридические основы экономических отношений ЕС – Россия	38
1. Соглашение о партнёрстве и сотрудничестве (СПС)	38
2. Четыре общих пространства – «дорожные карты» как основа экономических взаимосвязей ЕС и России	42
3. Значение секторных соглашений для экономических отношений ЕС – РФ	48
3.1. Сущность секторных соглашений.	48
3.2. Торговля стальными изделиями	48
3.3. Торговля текстильными изделиями	50
4. Перспективы подписания СПС-2.	51
Глава III. Реализация экономических отношений между Европейским союзом – Российская Федерация	53
1. Торговый обмен ЕС – Россия	53
2. Евросоюзные торговые партнёры Российской Федерацией	61
3.1. Германия	61
3.2. Франция	63
3.3. Великобритания	64
3.4. Италия	65
3. Ключевые инвестиции ЕС – Россия	66
3.1. <i>Nord Stream</i>	66
3.2. <i>South Stream</i>	70
3.3. <i>Партнёрство для модернизации</i>	72

4. Влияние «восточного» расширения ЕС на характер отношений ЕС – Россия	73
Глава IV. Энергетический диалог между Европейским союзом и Российской Федерацией	78
1. Генезис и формальные основы энергетического диалога ЕС – Россия	78
2. Энергетическая политика ЕС по отношению к России	81
3. Цели и пространства энергетического сотрудничества ЕС и России	85
4. Проблемы энергетического сотрудничества между ЕС и Россией	90
Глава V. Польский фактор в экономических отношениях между Европейским союзом и Российской Федерацией	93
1. Эволюция польско-российских экономических отношений	93
2. Главные направления торгового и инвестиционного обмена	100
3. Позиция Польши в диалоге ЕС – Россия	101
Заключение	106
Приложения	110
Библиография	122
Summary	128
Изложение	129

Wstęp

Niniejsza książka poświęcona została bieżącym kwestiom gospodarczym w relacjach Unii Europejskiej z Federacją Rosyjską, a zatem współpracy handlowej i inwestycyjnej oraz kooperacji w zakresie energetyki. W zakres pracy włączono także obszar polsko-rosyjskich stosunków gospodarczych, które od początku funkcjonowania Federacji Rosyjskiej były – zwłaszcza dla strony polskiej – niezwykle ważne. Wybór tematu podyktowany został przede wszystkim moimi zainteresowaniami oraz wielowątkowością, a co za tym idzie atrakcyjnością aspektów ekonomicznych w relacjach unijno-rosyjskich. Chęć bliższego zapoznania się z niezwykle interesującymi elementami współpracy UE – Rosja, warunkowana była ponadto dość jednostronnym odbiorem w Polsce działań rosyjskich na arenie unijnej. Analiza poszczególnych zagadnień objętych zakresem pracy miała na celu obiektywne ustosunkowanie się do powyższych kwestii. Co więcej, zmiana siły oddziaływania poszczególnych uwarunkowań stosunków międzynarodowych sprawiła, że podmioty w nich uczestniczące przykładają coraz większą wagę do spraw gospodarczych. Biorąc pod uwagę siłę i znaczenie Unii Europejskiej i Federacji Rosyjskiej na arenie międzynarodowej, ignorancją byłoby niepodjęcie tematyki relacji ekonomicznych między stronami.

Książka obejmuje wstęp, pięć rozdziałów, aneksy, zakończenie oraz bibliografię. W rozdziale I („Uwarunkowania wzajemnych relacji gospodarczych Unia Europejska – Federacja Rosyjska”) przedstawiłam czynniki warunkujące współpracę gospodarczą obu podmiotów – kwestie położenia geograficznego UE i Rosji, ich potencjał ekonomiczny oraz znaczenie oddziaływania klimatu politycznego, a także wpływ przystąpienia Federacji Rosyjskiej do WTO.

Rozdział II („Podstawy prawne relacji gospodarczych Unia Europejska – Federacja Rosyjska”) zawiera przegląd bazy prawnej kształtującej stosunki ekonomiczne między stronami. Ukazałam kluczowe dla tematu obszary *Porozumienia o partnerstwie i współpracy* oraz przedstawiłam problemy wynikające z niedostosowania dokumentu do obecnych warunków współpracy. Szczególną uwagę poświęciłam czterem „wspólnym przestrzeniom” oraz „mapom drogowym”, wskazując je jako podstawy relacji gospodarczych. Tematyka rozdziału

uzupełniona została wyróżnieniem umów sektorowych, regulujących wrażliwe obszary kooperacji ekonomicznej UE i Rosji oraz krótkim odniesieniem do szans na wypracowanie PCA-2.

W kolejnym rozdziale („Wymiar realizacyjny relacji gospodarczych Unia Europejska – Federacja Rosyjska”) zaprezentowałam obszerną analizę wymiany handlowej między stronami. Przedstawiłam priorytetowość kontaktów niektórych państw członkowskich UE dla Rosji, wskazując jej najważniejszych partnerów handlowych – Niemcy, Francję, Wielką Brytanię oraz Włochy. W rozdziale III podjęłam ponadto tematykę najważniejszych unijno-rosyjskich inwestycji, oddziałujących nie tylko na relacje gospodarcze między stronami, ale także na współpracę wewnątrzunijną. W tej części książki odnoszę się również do wpływu „wschodniego” rozszerzenia Unii Europejskiej na charakter jej stosunków z Federacją Rosyjską.

W rozdziale IV („Dialog energetyczny Unia Europejska – Federacja Rosyjska”) podejmuję drażliwą – dla obu stron – kwestię współpracy w sferze energetyki. Przedstawiam genezę i podstawy formalne dialogu energetycznego oraz omawiam cele i obszary podejmowanej współpracy. Prezentuję ponadto rozwój unijnego prawodawstwa w zakresie zewnętrznej polityki energetycznej, uwzględniając coraz silniejszą pozycję Rosji na rynku surowców energetycznych oraz trudności w wypracowaniu jednolitej strategii państw członkowskich wobec Federacji Rosyjskiej. Uwaga poświęcona została także problemom pojawiającym się we współpracy energetycznej.

Ostatni rozdział („Czynnik polski w relacjach gospodarczych Unia Europejska – Federacja Rosyjska”) stanowi uzupełnienie tematu. Ewolucję polsko-rosyjskich stosunków ekonomicznych ukazuję na przykładzie zmian w obszarze podstaw prawnych współpracy, a także wolumenu wymiany handlowej, zwracając jednocześnie uwagę na wpływ akcesu Polski do Unii Europejskiej na gospodarcze kontakty z Rosją. Analizuję także główne kierunki wymiany towarowej i inwestycji zagranicznych. Na przykładzie polityki energetycznej, Partnerstwa Wschodniego oraz Wymiaru Północnego, zilustrowałam różne stanowiska Polski w dialogu unijno-rosyjskim, wskazując jednocześnie na czynniki kształtujące niejednolite podejście polskich elit politycznych do współpracy Unii Europejskiej i Federacji Rosyjskiej oraz miejsca Polski w tejże kooperacji.

Dostępna w Polsce literatura naukowa, obejmująca tematykę relacji Unia Europejska – Rosja jest niezwykle bogata. Niewiele pozycji skupia się jednak bezpośrednio na zagadnieniach ekonomicznych. Większość monografii poświęcona została aspektom politycznym, gospodarkę traktując jako element mniej istotny, a więc i pobieżnie opisany. Z tego względu podczas pisania niniejszej książki niezwykle pomocna okazała się praca Wiesława Iskry, *Polska – Rosja – UE. Relacje ekonomiczne* oraz pozycja pod redakcją Pawła Bożyka, *Stosunki gospodarcze Polska – Rosja w warunkach integracji z Unią Europejską*. Choć słabością obu książek jest rok wydania (2004), to jednak w odpowiedni sposób ilustrują one kontakty ekonomiczne UE i Rosji, stanowiąc tym samym ważny

punkt odniesienia w trakcie pisania *stricte* gospodarczej części pracy. Równie cenne informacje zaczerpnięte zostały z opracowania pod redakcją Stanisława Bielenia i Macieja Rasia, *Polityka zagraniczna Rosji* oraz Stanisława Bielenia i Konstantina Chudolieja, *Stosunki Rosji z Unią Europejską. Otnosheniya Rossii s Evrosojuzom*. Szczególnie pomocna była druga pozycja, zawierająca również rosyjskie spojrzenie na relacje Federacji Rosyjskiej z Unią Europejską. Ponadto, przy opracowywaniu rozdziału obejmującego dialog energetyczny między UE i Rosją, wartościowa okazała się monografia Marcina Bodio, *Polityka energetyczna w stosunkach między Unią Europejską a Federacją Rosyjską. Stan i perspektywy rozwoju*. Podejmująca obszar energetyki pozycja, jest obecnie jednym z najbardziej kompleksowych opracowań dostępnych w Polsce.

Podczas pisania książki korzystałam z bogatego zasobu artykułów naukowych, poruszających aspekty polityczno-gospodarcze relacji Unii Europejskiej i Rosji. Dokonałam również analizy szeregu materiałów źródłowych, odwołując się do oficjalnych dokumentów Federacji Rosyjskiej, aktów unijnych oraz porozumień międzynarodowych. Starając się wnikliwie analizować dostępne materiały, uwzględniłam zarówno deklaracje, jak i jednostronne oświadczenia obu podmiotów.

Z uwagi na tematykę pracy bardzo ważnym i przydatnym źródłem były statystyki i publikacje unijnego Eurostatu oraz rosyjskiego Rosstatu, a także dane Banku Światowego. Pomocne okazały się również źródła internetowe, zawierające szereg aktualnych informacji. Wśród najważniejszych portali należy wyszczególnić strony Komisji Europejskiej, Rady Unii Europejskiej oraz rosyjskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych i polskiego Ministerstwa Gospodarki.

Korzystając ze zwyczaju składania podziękowań, chciałabym wyrazić słowa wdzięczności władzom Wydziału Dziennikarstwa i Nauk Politycznych UW za możliwość realizacji swoich naukowych planów. Szczególne podziękowania kieruję pod adresem prof. Artura Nowaka-Fara za cenne rady oraz okazywane wsparcie w trakcie pisania przeze mnie doktoratu. Dziękuję również prof. Stanisławowi Bieleniowi za wskazywanie właściwych ścieżek naukowych jeszcze w trakcie odbywania przeze mnie studiów magisterskich. Podziękowania kieruję także pod adresem dra Szymona Kardasia za wszelkie sugestie i komentarze, które starałam się uwzględnić w trakcie przygotowywania niniejszego tekstu. Dziękuję również wszystkim tym, którzy wspierali mnie podczas prac nad publikacją.

Uwarunkowania wzajemnych relacji gospodarczych Unia Europejska – Federacja Rosyjska

1. Położenie geograficzne UE i Rosji

Lata dziewięćdziesiąte XX wieku przyniosły Europie znaczące zmiany geopolityczne, warunkując pozostałe transformacje zachodzące w obrębie stosunków międzynarodowych. Dwa wydarzenia – zjednoczenie Niemiec oraz rozpad Związku Radzieckiego – nie tylko oznaczały powstanie nowych podmiotów na arenie międzynarodowej, ale przede wszystkim zapowiadały nowy rozkład sił. Koniec ubiegłego stulecia wraz z wszelkimi przeobrażeniami wówczas występującymi był dla Moskwy okresem bardzo trudnym. Rozłam w relacjach politycznych skutkowałam pogorszeniem, a często i zerwaniem więzów gospodarczych. W rezultacie następowało osłabienie handlu zagranicznego¹. Rosja, mimo utraty pewnych prerogatyw jawiła się Wspólnocie jako partner wartościowy, bo posiadający liczne złoża surowców naturalnych. Bruksela dostrzegając potencjał rodzącej się wschodniej potęgi podejmowała i w dalszym ciągu podejmuje działania, aby ten perspektywiczny rynek wykorzystać. Emmanuel Todd przytacza nawet słowa Władimira Putina: „jeśli (...) Europa ma się stać mocarstwem, (...) by wyzwolić się spod kurateli Ameryki – będzie potrzebowała poparcia potężnej Rosji, która może wesprzeć ją ze względu na swą wielkość (...) oraz potencjał gospodarczy (...)”². Nie dziwi więc fakt intensywnych kontaktów między Federacją Rosyjską a Unią Europejską, tym bardziej, że sieć powiązań handlowych jest szczególnie gęsta między państwami sąsiedzkimi, bądź leżącymi w tym samym regionie³. Biorąc pod uwagę geopolityczne usytuowanie Rosji łatwo można dostrzec korzyści z niego wypływające. Choć współcześnie relacje gospodarcze nie są warunkowane szlakami

¹ M. Raś, *Ewolucja polityki zagranicznej Rosji wobec Stanów Zjednoczonych i Europy Zachodniej w latach 1991–2001*, Warszawa 2005, s. 15.

² E. Todd, *Schylek imperium. Rozważania o rozkładzie systemu amerykańskiego*, Warszawa 2003, s. 169.

³ Za: I. Wyciechowska, *Stosunki międzynarodowe i ich uwarunkowania*, w: *Spółczesność i polityka. Podstawy nauk politycznych*, red. K.A. Wojtaszczyk, W. Jakubowski, Warszawa 2003, s. 558.

handlowymi, to jednak nie sposób nie zauważyć, że sprzyjająca lokalizacja na ekonomicznej mapie świata wpływa więcej niż znacząco na swobodę wyboru partnerów handlowych oraz możliwość kształtowania relacji z nimi.

O znaczeniu tego czynnika w relacjach międzypaństwowych pisali geopolitycy – Friedrich Ratzel, Karl Haushofer czy Alfred T. Mahan⁴. Zgodnie z poglądami głoszonymi przez Halforda J. Mackindera, Rosja miała szansę zapewnienia sobie panowania nad światem, gdyby tylko udało jej się wykorzystać obszary euroazjatyckie – *Heartland* – oraz rozciągnąć swe wpływy na środkowo-wschodnie i południowe regiony Azji⁵. Teorie determinizmu geograficznego zdobyły popularność zwłaszcza pod koniec XIX i na początku XX wieku, swe uznanie zawdzięczając przede wszystkim naukowcom niemieckim, co uzasadniać można rozwijanymi wówczas ideami *Grossraum* i *Lebensraum*. Odchodząc jednak od imperialnych możliwości Federacji Rosyjskiej nie sposób uciec od tez stawianych przez geopolityków. Zgodnie z ich poglądami, terytorium rosyjskie rozpościerające się na obszarze dwóch kontynentów⁶ – europejskim i azjatyckim, zajmujące 17 mln km² oraz posiadające ogromne zasoby bogactw naturalnych, stanowi główny atrybut państwa przy budowie potęgi w świecie, a więc m.in. w sferze relacji gospodarczych. Trzeba jednak zauważyć, że choć terytorium Unii Europejskiej jest niemal czterokrotnie mniejsze (4 303 600 km²), w relacjach handlowych z Moskwą dysproporcja ta nie ma większego znaczenia. Wynika to z faktu, iż na położenie geograficzne państwa składa się nie tylko terytorium z charakteryzującymi go cechami. Mówiąc o położeniu geograficznym, należy pamiętać także o otoczeniu państwa, jego sąsiadach i ich pozycji w stosunkach międzynarodowych⁷, a te bez wątpienia promują państwa członkowskie UE. W przypadku Rosji jej bezpośrednimi sąsiadami od zachodu są: Białoruś, Estonia, Finlandia, Łotwa, Norwegia oraz Ukraina. Od południa: Azerbejdżan, Gruzja, Kazachstan. Wschodnia granica dzielona jest z Chinami, Koreą Północną oraz Mongolią. Dodatkowo dzięki Obwodowi Kaliningradzkiemu swoją granicę z Federacją Rosyjską ma Polska oraz Litwa.

Spośród czternastu⁸ sąsiadujących z Rosją państw, aż osiem⁹ to były republiki radzieckie. Państwa „bliskiej zagranicy”, z uwagi na kwestie historyczne,

⁴ Szerz.: C. Jean, *Geopolityka*, Wrocław 2003; Dla rosyjskiej geopolityki najważniejszymi nazwiskami są: L. Miecznikow, K. Leontjew oraz P. Sawicki. Współcześnie bardzo popularne są także poglądy K. Haushofera, będącego zwolennikiem podziału świata na cztery regiony geopolityczne – amerykański, niemiecki, rosyjski oraz japoński.

⁵ A. Czarnocki, *Czynniki międzynarodowych stosunków politycznych*, w: *Międzynarodowe stosunki polityczne*, red. M. Pietraś, Lublin 2007, s. 44.

⁶ Przeważającą część terytorium Rosji (ok. ¾) leży na kontynencie azjatyckim, przy czym europejski obszar zamieszkały jest przez ok. 121 mln. obywateli.

⁷ I. Wyciechowska, *Stosunki międzynarodowe...*, s. 584.

⁸ Rosja graniczy właściwie z 16 państwami, bowiem od wschodu dzięki granicy morskiej sąsiaduje z Japonią i Stanami Zjednoczonymi.

⁹ Azerbejdżan, Białoruś, Gruzja, Kazachstan, Ukraina, a także należące do UE – Estonia, Litwa oraz Łotwa.

jakkolwiek są dla Moskwy ważne, to jednak nie stanowią równorzędnego partnera w stosunkach handlowych. Mimo że ustępstwa finansowo-ekonomiczne na rzecz członków WNP równoważone są ich zależnością polityczną – co ze strategicznego punktu widzenia nie jest rozwiązaniem złym, zmuszają one Moskwę do szukania sojuszników gospodarczych wśród państw bogatszych. Rosja aby nie zostać zmarginalizowana, musi koncentrować się na zacieśnianiu kontaktów z krajami rozwiniętymi¹⁰. Doskonałym rozwiązaniem jest więc współpraca z zamożnymi członkami Unii Europejskiej. Po dezintegracji Związku Radzieckiego Moskwa największych szans na odbudowę i potwierdzenie swojej pozycji międzynarodowej upatrywała właśnie w kontaktach z Europą Zachodnią. Spośród państw zachodnich najważniejszą pozycję w stosunkach bilateralnych, od czasu rozpadu ZSRR i powstania Federacji Rosyjskiej, zajmowały Niemcy, co tłumaczyć można uwarunkowaniami politycznymi i gospodarczymi, w tym pomocą, jaką Berlin okazał Moskwie w połowie lat dziewięćdziesiątych¹¹.

Położenie geograficzne Unii Europejskiej, zwłaszcza po rozszerzeniu z 2004 roku, jest specyficzne. Leży ona w bliskim sąsiedztwie państw transformujących swoje systemy polityczne i ekonomiczne, wobec których podstawowym celem jest zabezpieczenie przemian poprzez oferowaną w ramach różnych programów pomoc¹². Niemniej za wyjątkiem Rosji i Ukrainy, największych państw tego obszaru, trudno oczekiwać by wiązała ona większe szanse na zaawansowaną wymianę gospodarczą z tym regionem. Wynika to z potencjału podmiotów oraz ich uzależnienia od Moskwy. Co więcej, to Federacja Rosyjska, dysponująca odpowiednią bazą surowcową, a zarazem będąca państwem położonym w sąsiedztwie państw UE, jest naturalnym partnerem gospodarczym mogącym zabezpieczyć ich potrzeby w zakresie zapotrzebowania na surowce naturalne. Moskwa kontrolując sieci przesyłowe transportujące gaz i ropę naftową, wykorzystuje je jednak jako narzędzie polityki energetycznej. Działania te Zachód odbiera negatywnie, choć zdaniem Stanisława Bielenia, Rosja korzystając ze swych geopolitycznych i geostrategicznych atutów kieruje się przede wszystkim racjonalnością polityczną¹³.

Obecnie, jako główny element położenia geograficznego, decydujący o wielu aspektach stosunków międzynarodowych, wyróżnia się złoża surowców energetycznych. Federacja Rosyjska, posiadająca ich znaczące zasoby¹⁴, kształtuje swoją zagraniczną politykę ekonomiczną z uwzględnieniem poten-

¹⁰ A. Stepień-Kuczyńska, *Rosja: ku Europie. Z problematyki stosunków rosyjsko-unijnych*, Toruń 2007, s. 29.

¹¹ M. Raś, *Ewolucja polityki...*, s. 156–159.

¹² R. Zięba, *Unia Europejska jako aktor stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2003, s. 153.

¹³ St. Bieleń, *Tożsamość europejska Rosji – związki i różnice cywilizacyjno-kulturowe*, w: *Stosunki Rosji z Unią Europejską. Otnosheniya Rossii s Evrosojuzom*, red. St. Bieleń, K. Chudoliej, Warszawa 2009, s. 29.

¹⁴ Vide: Aneks I.

cjału geoeconomicznego¹⁵. Stąd też dbając o rozwój i konkurencyjność gospodarki skłonna jest zawierać rozmaite sojusze ekonomiczne, w tym z Unią Europejską, niezależnie od tego, jakie cele polityczne są w danym momencie dla władz priorytetem.

2. Potencjał gospodarczy UE i Rosji

Cechą charakterystyczną gospodarczej mapy świata jest jej asymetryczność, wynikająca z nierównomiernego rozmieszczenia bogactw naturalnych oraz ich dostępności. Wpływ na to mają także uwarunkowania historyczne oraz zasób siły roboczej. Rosja, mimo posiadania znacznie większych ilości złóż surowców naturalnych jest podmiotem słabiej rozwiniętym aniżeli UE. Wynika to z lepszej struktury finansowo-organizacyjnej, jaką stworzyły Wspólnoty. Elementem dodatkowo sprzyjającym są doświadczenia polityczno-gospodarcze państw Europy Zachodniej. Żaden z założycieli EWG nie musiał mierzyć się z wadami ustroju nakazowo-rozdzielczego, który mimo przemian, jakie nastąpiły w Rosji, w dalszym ciągu silnie oddziałuje na jej gospodarkę.

Powszechnie stosowanym wskaźnikiem oceniającym rozwój gospodarczy jest produkt krajowy brutto (PKB). Równie pomocny jest PKB *per capita*, a więc poziom rozwoju gospodarczego w przeliczeniu na jednego mieszkańca, ukazuje on bowiem zamożność społeczeństwa. Trzeba jednak pamiętać, że powyższe miary nie zawsze oddają pełen obraz na temat stanu rozwoju danego państwa. Wynika to między innymi z odmiennych tradycji konsumpcyjnych czy różnych struktur produkcji¹⁶. Oceniając potencjał gospodarczy Rosji należy mieć na względzie fakt, iż gospodarka rosyjska na przestrzeni dwudziestu lat przeszła znaczącą transformację. Jak wskazuje Paweł Bożyk, w okresie od 1990 do 1997 roku produkcja przemysłowa Rosji obniżyła się o 52%, dochód narodowy spadł o 40,8%, zaś płace realne zmniejszyły o niemal 53%. Następowo także zwiększenie deficytu bilansu płatniczego oraz zadłużenia zagranicznego. Już po kryzysie finansowym z 1998 roku, dzięki wzrostowi cen ropy naftowej na rynkach światowych sytuacja zaczęła się poprawiać. Zmniejszono deficyt bilansu płatniczego oraz zadłużenie zagraniczne¹⁷. Dlatego też podejmując próbę oceny potencjału gospodarczego Federacji Rosyjskiej, można

¹⁵ A. Czarnocki, *Czynniki międzynarodowych...*, s. 45; E. Haliżak, *Międzynarodowe stosunki ekonomiczne*, w: *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, red. E. Haliżak, R. Kuźniar, Warszawa 2006, s. 202.

¹⁶ J. Wrona, *Mapa polityczno-gospodarcza*, w: *Podstawy geografii ekonomicznej*, red. J. Wrona, Warszawa 2006, s. 59–60.

¹⁷ Dotyczy to udziału długu państwowego w zadłużeniu zagranicznym Federacji Rosyjskiej. Proces przeciwstawny – zadłużania – następuje w odniesieniu do komercyjnych sektorów gospodarki. Podmiotami generującymi zadłużenie są banki oraz duże rosyjskie przedsiębiorstwa.

posłużyć się dwoma stwierdzeniami. Pierwsze przypisywane jest Winstonowi Churchillowi: „Rosja nie jest tak silna jak się wydaje, ale Rosja nie jest też tak słaba, jak się wydaje”, drugie to słowa wypowiedziane przez Władimira Putina: „Rosja nie jest tak silna, jakbyśmy chcieli, ale nie jest tak słaba, na jaką wygląda”¹⁸. Te dwa cytaty doskonale oddają stan obecnej gospodarki Federacji Rosyjskiej, która niezależnie od wskaźników ekonomicznych jest atrakcyjnym partnerem handlowym dla wielu państw. Trzeba jednak zaznaczyć, że jest to kraj o szczególnym rozdźwięku między potencjałem surowcowo-przyrodniczym, a stopniem jego wykorzystania¹⁹. Ponadto silne uzależnienie od sektora wydobywczego powoduje kruchość i chwiejność gospodarki²⁰ utrudniając tym samym jej pełen rozwój. Mimo powyższego, rosyjskie możliwości w dziedzinie gospodarki są znaczące²¹:

1. Rosja stanowi ogromny i atrakcyjny rynek zbytu, dlatego jej rozwój gospodarczy jest szczególnie interesujący dla gospodarki światowej;
2. mimo ujemnego przyrostu naturalnego w dalszym ciągu znajduje się w czołówce najliczniejszych państw świata²²;
3. PKB liczony w parytecie siły nabywczej plasuje ją wśród największych gospodarek świata;
4. będąc największym krajem na świecie oraz posiadając znaczące zasoby przyrodnicze i surowcowe, znajduje się w orbicie zainteresowań każdego państwa, chcącego oddziaływać na globalne stosunki ekonomiczne;
5. zajmuje czołowe miejsca wśród producentów wielu dóbr przemysłowych i rolniczych²³;
6. zaliczana jest, jako pełnoprawny członek, do grupy najbardziej wpływowych państw świata (G-20)²⁴;
7. jest perspektywnym rynkiem kapitałowym²⁵.

Rosja jest państwem systematycznie osiągniętą nadwyżką budżetową²⁶. Należy jednak podkreślić, że swój system opiera przede wszystkim na sektorze

¹⁸ H. Żukowska, *Rozważania o gospodarce Rosji na przełomie XX i XXI wieku*, w: *Rosja: ambicje i możliwości w XXI wieku*, red. K.A. Kłosiński, Lublin 2010, s. 25.

¹⁹ A. Stępień-Kuczyńska, *Rosja: ku Europie...*, s. 44.

²⁰ St. Bieleń, *Tożsamość międzynarodowa Federacji Rosyjskiej*, Warszawa 2006, s. 188–194; Potencjał Federacji Rosyjskiej stanowi jednak jedynie ok. 60% potencjału ZSRR, za: A. Stępień-Kuczyńska, *Rosja: ku Europie...*, s. 14.

²¹ Za: H. Żukowska, *Rozważania...*, s. 25 i nast.

²² W lipcu 2010 roku mając niemal 140 mln ludności, zajmowała 9 miejsce na świecie.

²³ www.gks.ru, 20.02.2011.

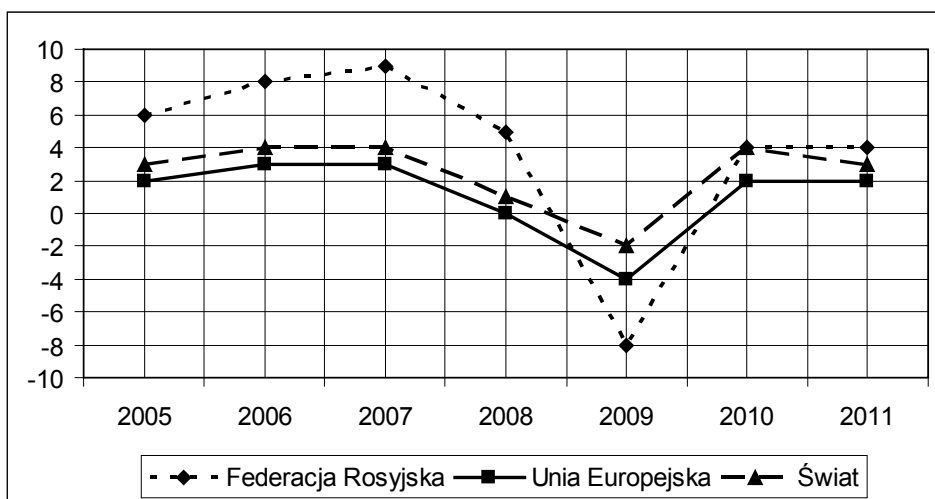
²⁴ Od szczytu w Pittsburgu w 2009 r., to właśnie G-20 uznawana jest za główne forum międzynarodowej współpracy gospodarczej. Wzrost znaczenia G-20 przypisać należy większej – w porównaniu do G-8 – reprezentatywności grupy, w skład której wchodzi 10 państw, których gospodarki określane są mianem *emerging markets* (rynki wschodzące) oraz wpływowi kryzysu finansowego.

²⁵ Perspektywnym, choć w dalszym ciągu niepewnym. W ostatnich latach ponownie zaobserwować możemy odpływ kapitału (zarówno zagranicznego, ale także rosyjskiego) z Rosji.

²⁶ Vide: Aneks I.

wydobywczym, co jak zauważa Stanisław Bieleń, jest rozwiązaniem bardzo wygodnym. Eksport surowców kształtuje wzrost gospodarczy oraz poprawia stan budżetu. Surowce nie są jednak elementem odnawialnym, a więc nie dynamizują wspomnianego wzrostu oraz nie przynoszą zmian jakościowych²⁷. Wahania cen na rynkach światowych²⁸ silnie oddziałują na możliwości eksportowe, czego przykładem był kryzys finansowy z 2009 roku. Doprowadził on do znaczącego spadku cen surowców energetycznych, osłabiając jednocześnie wskaźniki makroekonomiczne Federacji Rosyjskiej w dwóch kolejnych latach. Choć rosyjskiemu systemowi ekonomicznemu zagrozić może jedynie długotrwały spadek cen ropy naftowej (poniżej 45–47 USD za baryłkę)²⁹, ostatnia recesja potwierdziła wrażliwość gospodarki na zjawiska zachodzące na rynkach światowych. Od sierpnia do grudnia 2008 roku Rosja straciła 130 mld USD kapitału zagranicznego zaś rok 2009 przyniósł jej pogłębiającą się recesję³⁰. Wprawdzie nie spełnił się czarny scenariusz przewidujący 10% spadek PKB³¹, jednak statystyki przekonują, że to właśnie Federacja Rosyjska najdotkliwiej odczuła kryzys ekonomiczny.

Wykres 1. Wzrost gospodarczy (% , 2005–2011)

Źródło: Oprac. własne na podstawie The World Bank.

²⁷ St. Bieleń, *Tożsamość...*, s. 188–194.

²⁸ Vide: Aneks I.

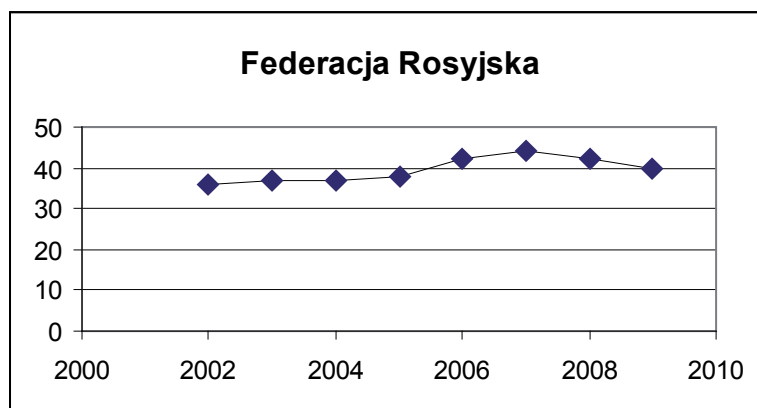
²⁹ Tomasz Ekiert, *Znaczenie sektora surowcowo-energetycznego dla gospodarki rosyjskiej i światowego bilansu energetycznego*, w: *Rosja, refleksje o transformacji*, red. St. Bieleń, A. Skrzypek, Warszawa 2010, s. 131.

³⁰ B. Durka, *Budowa gospodarki rynkowej w Rosji – rezultaty i perspektywy*, w: *Rosja, refleksje...*, red. St. Bieleń, A. Skrzypek, s. 115.

³¹ W 2009 roku Rosja zanotowała spadek PKB wynoszący -7,9%. Unia Europejska miała wynik nieco lepszy -4,3%.

Mimo znaczących strat finansowych, rząd nie rezygnuje z reform gospodarczych powziętych przez Władimira Putina, zgodnie z którymi do 2020 roku model surowcowo-energetyczny ma być zastąpiony modelem innowacyjnym. Jest to jedyna droga do osiągnięcia przez Rosję pozycji krajów rozwiniętych, a załamanie na rynkach światowych tylko tę konieczność politykom rosyjskim urealniło³². Jednym z założeń rozwoju gospodarczego jest także podniesienie poziomu życia ludności³³, bowiem państwa opierające swój potencjał wyłącznie na sektorze wydobywczym charakteryzują się znaczącymi różnicami w zamożności społeczeństwa.

Wykres 2. Gini index (2002–2009)

Źródło: oprac. własne na podstawie Eurostat oraz The World Bank.

Jest to efekt kumulacji kapitału pochodzącego z eksportu surowców naturalnych w niewielkiej grupie osób. Mimo poprawy wskaźników makroekonomicznych mieszkańcy Rosji plasują się w granicach średniej światowej, co powoduje trudność przy próbie określenia jej jako gospodarki wysoko rozwiniętej. Zestawienie rosyjskiego PKB oraz PKB *per capita* z unijnym ukazuje silną asymetrię, choć należy wziąć pod uwagę fakt, iż na potencjał Unii Europejskiej pracują wszystkie państwa członkowskie, w tym przede wszystkim bogate Niemcy, Francja i Wielka Brytania. Wytwarzane przez nie PKB stanowi niemal 50% unijnego produktu³⁴. Porównanie powyższych wskaźników makroekonomicznych z indeksami poszczególnych członków UE – zwłaszcza z Europy Środkowo-Wschodniej oraz Południowo-Wschodniej – pokazuje, że dysproporcje nie są, aż tak znaczące³⁵. Wskazuje to z jednej strony na ogromne wewnętrzne zróżnicowanie charakteryzujące Unię Europejską, z drugiej zaś

³² B. Durka, *Budowa gospodarki...*, s. 115–116.

³³ Wzrost średniej miesięcznej pensji z 526 USD do 2700 USD w 2020 r.

³⁴ www.data.worldbank.org, dostęp: 15.02.2011 r.

³⁵ Porównanie wskaźników PKB przedstawia Aneks I.

tłumaczy decyzję Rosji o odmiennym traktowaniu poszczególnych państw członkowskich. Oczywiście „z punktu widzenia Unii Rosja powinna równo traktować wszystkich jej członków, nie różnicując warunków dostaw energii i dostępu do swego rynku”³⁶. Trudno jednak oczekiwać, biorąc pod uwagę czynniki kształtujące handel międzynarodowy, aby Federacja Rosyjska jednako współpracowała z państwami członkowskimi, tym bardziej, że część z nich, w tym Niemcy i Francja, podejmując dialog gospodarczy z Rosją kieruje się korzyściami, jakie może z niego osiągnąć państwo, a nie cała Unia.

Choć bogactwo kapitału czy znacząca ilość złóż surowców naturalnych umożliwiają Rosji przyjęcie odpowiedniej postawy w negocjacjach handlowych, to stanowisko współczesnego Zachodu jest wyjątkowo sztywne – zaaprobowanie warunków albo bezwarunkowa kapitulacja³⁷. Dlatego też kierunek surowcowy, jakkolwiek przynoszący korzyści, nie powinien ograniczać działań Rosji, zwłaszcza, że ma ona potencjał w sferze przemysłu kosmicznego, atomowego, drzewnego czy celulozowo-papierniczego³⁸. Dalsze uzależnianie gospodarki od eksportu surowców energetycznych może doprowadzić do tzw. przekleństwa surowcowego³⁹. Chociaż wydobycie ropy i gazu zabezpiecza finanse Federacji Rosyjskiej⁴⁰, istnieje realne ryzyko zacofania pozostałych sektorów. Rosja licząc na wzmacnianie swojej pozycji na arenie międzynarodowej musi poddawać się procesom globalizacyjnym, gdzie skupienie jedynie na wybranej sferze nie przyniesie długoterminowych korzyści⁴¹.

Na kształt wymiany handlowej wpływa także struktura gospodarki. Zdaniem Alicji Stępień-Kuczyńskiej, rolnictwo rosyjskie może w przyszłości stać się podstawą wzrostu gospodarczego FR. Obecnie wymaga jednak restrukturyzacji i dokapitalizowania, bo choć Rosja posiada największe na świecie terytorium, w przeważającej mierze gospodarstwa są mało wydajne oraz charakteryzują się niską kulturą upraw⁴². Bardzo dynamicznie rozwija się za to sektor usług, który jeszcze na początku 1990 r. stanowił jedynie 35% PKB. Z pewnością rosyjska gospodarka wymaga dalszej transformacji w celu poprawienia konkurencyjności oraz przyciągnięcia inwestycji zagranicznych do kraju. Jeśli założenia reformy 2020 roku będą należycie wypełniane, Rosjanie mają szansę wprowadzenia swojej gospodarki na właściwe tory rozwoju.

³⁶ P. Bożyk, *Czy warto porozumieć się z Rosją?*, „Przeгляд” 2008, nr 9.

³⁷ A. S. Panarin, *Położenie geopolityczne Rosji: alternatywne scenariusze u progu XXI wieku*, w: St. Filipowicz (red.), *Historia i geopolityka. Rosja na progu XXI stulecia*, „Studia Politologiczne” vol. 4, s. 44.

³⁸ St. Bieleń, *Tożsamość...*, s. 188–194.

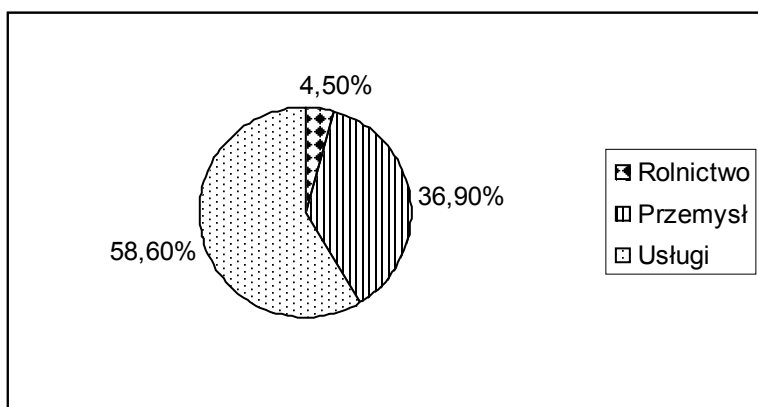
³⁹ Inaczej „przekleństwo zasobów”. Jest to zjawisko analogiczne do popularnej „choroby holenderskiej”.

⁴⁰ Koncerny działające na rynku energetycznym zmuszone są płacić szereg podatków i opłat, w efekcie czego ponad 90% wpływów do kasy państwowej pochodzi właśnie z tego kompleksu. Tomasz Ekiert, *Znaczenie sektora...*, s. 129.

⁴¹ A. Stępień-Kuczyńska, *Rosja: ku Europie...*, s. 44.

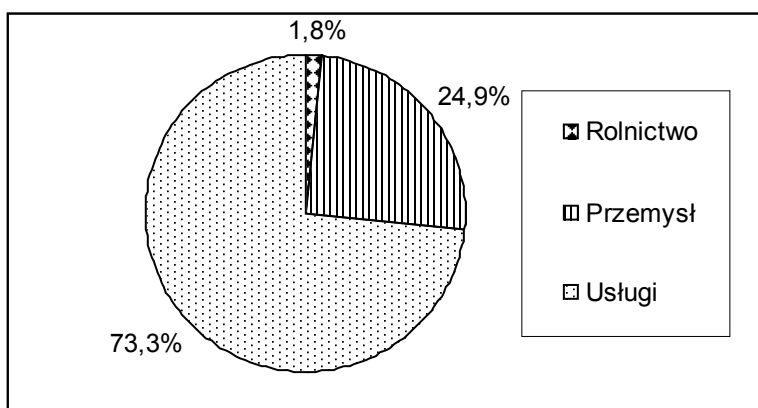
⁴² Ibidem, s. 52.

Wykres 3. Struktura PKB – Rosja (oszacowane na 2011)

Źródło: Oprac. własne na podstawie The World factbook.

Wykres 4. Struktura PKB – UE (oszacowane na 2011)

Źródło: Oprac. własne na podstawie The World factbook.

Relacje handlowe między Unią Europejską a Federacją Rosyjską w głównej mierze warunkowane są ich wzajemnymi potrzebami, stąd też znacząca asymetria w potencjale gospodarczym nie jest szczególną przeszkodą. UE mając przeszło 47% udział w ogólnym handlu Rosji jest jej najważniejszym partnerem handlowym, zaś Federacja Rosyjska, będąc zapleczem energetycznym Unii Europejskiej, wyrasta na kluczowego partnera handlowego w regionie.

3. Klimat polityczny między UE i Rosją

Rosja nie od zawsze była w kręgu politycznego zainteresowania Zachodu. Wynikało to z jednej strony z jej położenia geopolitycznego, z drugiej z odmienności cywilizacyjno-kulturowej⁴³. Po II wojnie światowej polityka jednoczącej się Europy i Związku Radzieckiego była wypadkową decyzji, jakie po niej zapadły, a w wyniku których świat podzielony został, zgodnie z kryteriami ustrojowo-gospodarczymi, na trzy bloki⁴⁴. Obecnie klimat polityczny panujący między Rosją a Unią Europejską, warunkowany jest wieloma czynnikami, wśród których podstawowe znaczenie mają:

- rosyjska postawa wobec Stanów Zjednoczonych;⁴⁵
- zmiany polityczne w Unii Europejskiej;
- ewolucja systemu politycznego w Federacji Rosyjskiej;
- sytuacja na arenie międzynarodowej.

Należy jednak zauważyć, iż decyzje podejmowane przez władze rosyjskie często mają swoje korzenie w doświadczeniach wyniesionych jeszcze z okresu funkcjonowania ZSRR, dlatego spojrzenie na relacje unijno-rosyjskie należy rozpatrywać z uwzględnieniem okresu poprzedzającego rozpad Związku Radzieckiego. Jest to bowiem czas, w którym władze radzieckie zmieniały swoje nastawienie wobec Zachodu. Z jednej strony, z uwagi na coraz gorszą sytuację gospodarczą, z drugiej na ogólną tendencję w stosunkach międzynarodowych. Początkowo Związek Radziecki niechętnie patrzył na coraz śmiej integrującą się Europę, wiążąc ten proces z obecnością na Starym Kontynencie Paktu Północnoatlantyckiego⁴⁶, a więc i Stanów Zjednoczonych. Utworzenie RWPG⁴⁷ było odpowiedzią na powołanie do życia Organizacji Europejskiej Współpracy Gospodarczej⁴⁸ oraz miało na celu udowodnienie Zachodowi, że państwa socjalistyczne nie pozostaną bierne wobec zjawisk zachodzących w kapitalistycznym świecie. Organizacja była także reakcją na imperialne – w opinii władz radzieckich – zakusy Stanów Zjednoczonych.

⁴³ S. Bieleń, *Tożsamość...*, s. 249.

⁴⁴ Państwa socjalistyczne, kapitalistyczne oraz tzw. trzeci świat (państwa słabo rozwinięte).

⁴⁵ Szerzej dynamikę relacji rosyjsko-amerykańskich opisał M. Kaczmarek, *Polityka Federacji Rosyjskiej wobec Stanów Zjednoczonych Ameryki*, w: *Polityka zagraniczna Rosji*, red. St. Bieleń, M. Raś, Warszawa 2008.

⁴⁶ M. Bodio, *Stosunki między Unią Europejską a Federacją Rosyjską. Stan i perspektywy rozwoju*, Warszawa 2005, s. 17.

⁴⁷ Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej (RWPG) utworzona została 25.01.1949 r. Do organizacji należały państwa założycielskie: Bułgaria, Czechosłowacja, Polska, Rumunia, Węgry i ZSRR oraz Albania, Kuba, Mongolii, NRD i Wietnam.

⁴⁸ Organizacja Europejskiej Współpracy Gospodarczej (Organization for European Economic Cooperation) utworzona została 16 kwietnia 1948 roku. Jej podstawowym zadaniem było sprawne rozdzielanie funduszy przekazanych Europie Zachodniej w ramach Planu Marshalla. W 1961 r. OEEC przekształcono w OECD (Organization for Economic Cooperation and Development).

Późniejsze utworzenie Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej, zdaniem sowieckich uczonych, nie miało szans powodzenia z uwagi na brak ekonomicznego uzasadnienia współpracy⁴⁹. Wzajemne nieuznawanie się RWPG i EWG było działaniem niebezpiecznym dla gospodarki radzieckiej⁵⁰, tym bardziej, że wiele państw należących do Wspólnot Europejskich podejmowało współpracę z ZSRR⁵¹. Wprowadzenie wspólnej polityki handlowej znacząco pogorszyło dostęp do wspólnotowego rynku⁵². Mimo wielu dogodnych czynników, jakie miały miejsce na arenie międzynarodowej, a więc ocieplenia stosunków na linii Wschód – Zachód, przygotowania Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, przełomowy okazał się dopiero maj 1985 r. i przyjęcie przez Michaiła Gorbaczowa Giano Cervettiego – przewodniczącego komunistycznej grupy w Parlamencie Europejskim. Przywódca radziecki potwierdził tym samym gotowość do uznania Wspólnot Europejskich za „jedność polityczną”⁵³. Uregulowanie stosunków dawało Kremlowi – dzięki uzyskaniu kredytów – nadzieję na modernizację zniszczonej gospodarki⁵⁴. Dla Brukseli była to z kolei szansa na stabilizację w regionie, co też było podstawowym celem wyznaczonym przez państwa EWG.

Tabela 1. Chronologia spotkań prowadzących do normalizacji stosunków między RWPG (Rosją) a WE

Data spotkania	Rodzaj spotkania, szczebel i osiągnięte efekty
Maj 1985 r.	Spotkanie M. Gorbaczowa i G. Cervettiego, potwierdzenie ustanowienia oficjalnych stosunków WE – RWPG.
Czerwiec 1985 r.	Ambasador Polski w Brukseli złożył na ręce przewodniczącego Komisji Wspólnot oficjalne pismo proponujące wznowienie negocjacji między WE a RWPG.
Wrzesień 1985 r.	RWPG – projekt zawierający gwarancję, że normalizacja stosunków nie przeszkodzi w unormowaniu i rozwijaniu stosunków między Wspólnotami a poszczególnymi członkami RWPG.

⁴⁹ M. Bodio, *Stosunki między Unią Europejską...*, s. 18.

⁵⁰ St. Bieleń, *Tożsamość...*, s. 278.

⁵¹ M. Bodio, *Stosunki między Unią Europejską...*, s. 19, A. Stępień-Kuczyńska, *Rosja: ku Europie...*, s. 69.

⁵² K. Żukrowska, *Wspólnoty Europejskie – Rosja: partnerstwo i kooperacja*, „Studia i Materiały” grudzień 2002, s. 4.

⁵³ P. Żurawski vel. Grajewski, *Polityka Unii Europejskiej wobec Rosji a interesy Polski 1991–2004*, Warszawa 2008, s. 23.

⁵⁴ Działania podjęte przez Michaiła Gorbaczowa wynikały z bardzo trudnej sytuacji gospodarczej ZSRR. Wyścig zbrojeń, gwałtowny spadek cen ropy naftowej oraz rozpoczęta w 1979 r. wojna z Afganistanem doprowadziły do załamania sowieckiego systemu. A. Stępień-Kuczyńska, *Rosja: ku Europie...*, s. 69–72.

31.01.1986 r.	Zgoda WE na ustanowienie oficjalnych stosunków RWPG – WE. Skierowanie do każdego członka RWPG propozycji ustanowienia relacji bilateralnych, jako uzupełnienie do porozumienia na szczeblu organizacji.
2.05.1986 r.	Potwierdzenie przez WE otrzymania pozytywnych odpowiedzi od wszystkich członków RWPG.
Wrzesień 1986 r. Marzec 1987 r.	Liczne spotkania eksperckie nt. warunków porozumienia. Brak sukcesu z uwagi na rozbieżności dotyczące statusu Berlina Zachodniego.
Marzec 1988 r.	Zgoda RWPG na objęcie traktatem założycielskim EWG Berlina Zachodniego
25.06.1988 r.	Wspólna deklaracja o ustanowieniu oficjalnych stosunków między EWG a RWPG.

Źródło: K. Żukrowska, *Wspólnoty Europejskie – Rosja...*, s. 5.

Powyższe zestawienie ukazuje, jak trudne – mimo obustronnych chęci – okazało się osiągnięcie końcowego porozumienia. Jedną z większych trudności, wynikłych w trakcie negocjacji, był status Berlina Zachodniego. Związek Radziecki nie wyrażał zgody na objęcie go Traktatem Założycielskim EWG. Impas trwający przeszło półtora roku udało się przełamać, co może mieć korzenie w prowadzonej wówczas polityce *glasnosti* i *pieriestrojki*. Władze radzieckie zdawały sobie ponadto sprawę, że wszelkie ułatwienia i preferencje handlowe będą możliwe do uzyskania dopiero po podpisaniu deklaracji⁵⁵. Wspólne porozumienie z 11 grudnia 1989 r., mimo przejściowego charakteru, było wymiernym efektem zbliżenia, jakie nastąpiło między ZSRR a WE.

Współcześnie polityka unijna wobec Rosji warunkowana jest szeregiem czynników, zarówno o charakterze wewnętrznym oraz międzynarodowym, jak i ukształtowanymi przez poprzednie relacje wyobrażenia czy cele strategiczne. Zważywszy na ogromne znaczenie, jakie odgrywają podobieństwa i rozbieżności w celach, środkach, ale i narzędziach, stosowanych przez obie strony, przejście od ostrego konfliktu do „strategicznego partnerstwa” w krótkim okresie nikogo nie dziwi⁵⁶. Pojawienie się różnic nie zawsze oznaczać musi pogorszenie stosunków, choć Rosja niechętnie przyjmuje stanowisko Unii, zwłaszcza jeśli miałoby ono negatywne konsekwencje dla jej interesów. Ponadto, na co zwraca uwagę Paweł Bożyk, „dla Rosji stosunki polityczne są najważniejszym czynnikiem determinującym stosunki gospodarcze; im są one lepsze, tym szybciej rozwija się handel wzajemny i inne formy współpracy”⁵⁷. Problem pojawia się jednak w odmiennym pojmowaniu wartości, takich jak demokracja, prawa człowieka oraz państwo prawa, które są dla

⁵⁵ A. Stępień-Kuczyńska, *Rosja: ku Europie...*, s. 73–74.

⁵⁶ M. Bodio, *Stosunki między Unią Europejską...*, s. 47.

⁵⁷ Cyt. za: P. Bożyk, *Czy warto...*

Wspólnot istotnym elementem oddziałującym na stosunki gospodarcze⁵⁸. Mimo różnic obie strony potrzebują wzajemnej współpracy. Ta niezbędność wynika z bliskiego sąsiedztwa, globalnej pozycji oraz zbliżonych (choć nie zawsze) stanowisk wobec sytuacji na świecie⁵⁹. Wskazany wcześniej podział czynników kształtujących relacje unijno-rosyjskie, doskonale obrazuje zmiany klimatu politycznego między podmiotami. Analizując bowiem ewolucję stosunku Rosji do Stanów Zjednoczonych, dostrzec można, w jaki sposób zmieniło się jej stanowisko wobec Brukseli. Lata dziewięćdziesiąte ubiegłego stulecia stanowiły nieustanne próby utrzymania równowagi na kontynencie europejskim, a zatem ograniczania wpływów amerykańskich. Z tego powodu oraz z uwagi na to, iż to Europa Zachodnia była głównym kredytodawcą, Rosja skierowała swe działania w kierunku państw członkowskich WE/UE. Trzeba jednak mieć na względzie fakt, iż w stosunkach handlowych nacisk położony został na wybranych członków WE/UE – Niemcy, Francję, Wielką Brytanię oraz Włochy⁶⁰. Stosunki ze Wspólnotą warunkowane były w tym czasie przede wszystkim decyzjami zapadającymi w ramach NATO. Plany rozszerzenia o obszar dawnych radzieckich wpływów odczytywane były na Kremlu negatywnie. W opinii rosyjskich władz Stany Zjednoczone, mimo zakończenia „zimnej wojny”, w dalszym ciągu podejmowały działania mające na celu wzmocnienie ich pozycji na arenie międzynarodowej. Warto mieć na uwadze wydane w tym czasie dwie koncepcje polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej⁶¹. Wskazywały one na priorytetową pozycję UE. Zmianę rosyjskich działań przyniósł dopiero XXI wiek oraz zamachy z 11 września 2001 r. Moskwa, decydując się na przyjęcie strategii *bandwagoning*⁶², poprawiła relacje z Waszyngtonem oraz umożliwiła Rosji wyjście z izolacji międzynarodowej⁶³. Rozpoczęcie wojny z Irakiem bez zgody Rady Bezpieczeństwa ONZ znacząco ochłodziło stosunki dwóch mocarstw, ponownie zbliżając Unię, a przynajmniej koalicję antyiracką, z Rosją. Władze rosyjskie zdając sobie jednak sprawę z istoty relacji bilateralnych, a zwłaszcza płynących z nich korzyści handlowych, utrzymywały relacje z Wielką Brytanią oraz Włochami⁶⁴.

Wpływ na unijno-rosyjskie stosunki polityczne mają także zmiany na arenie międzynarodowej. Podstawowe znaczenie przypisać można kryzysom:

⁵⁸ *Integracja europejska*, red. J. Barcz (et. al.), Warszawa 2007, s. 345.

⁵⁹ M. Kaczmarek, E. Smolar, *Unia Europejska wobec Rosji 2004–2007*, „Raporty i Analizy CSM”, wrzesień 2007.

⁶⁰ M. Kaczmarek, *Polityka Rosji wobec Unii Europejskiej*, „Raporty i Analizy CSM” 2005, nr 8, s. 3–4.

⁶¹ *Koncepcja polityki zagranicznej FR z 1993 r.*: Diplomaticeskij vestnik – 1993 – nr 1–2, s. 3–23; *Koncepcja polityki zagranicznej FR z 2000 r.*, www.mid.ru, dostęp: 22.02.2011 r.

⁶² *Bandwagoning* oznacza przyłączenie się do silniejszego partnera, w celu wzmocnienia swojej pozycji. Termin ten wprowadzony został przez Quincy Wrighta.

⁶³ A. Stępień-Kuczyńska, *Rosja: ku Europie...*, s. 10.

⁶⁴ Już *Koncepcja polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej* przyznaje priorytet jedynie niektórym państwom UE; M. Bodio, *Stosunki między Unią Europejską ...*, s. 49–50.

czeczeńskiemu, ukraińskiemu oraz gruzińskiemu. W trakcie I wojny czeczeńskiej Unia Europejska ostro krytykowała Rosję za niewspółmierne do okoliczności działania, dodatkowo zarzucając jej łamanie praw człowieka. Rosjanie stali na stanowisku, iż Bruksela nie miała podstaw mieszać się w konflikt, z uwagi na jego wewnętrzny charakter⁶⁵. Nieugięta postawa Moskwy oraz obrona unijnych wartości przez Brukselę, doprowadziły do 3,5-letniej przerwy między podpisaniem *Porozumienia o partnerstwie i współpracy (Partnership and Cooperation Agreement – PCA)* na wyspie Korfu a wejściem porozumienia w życie⁶⁶. Podobne rozbieżności dotyczą Ukrainy oraz Gruzji. Rosja, traktując oba państwa jako obszar wpływów, odmawia Brukseli praw do kreowania polityki w regionie, negując przede wszystkim aktywność nowych członków w tym zakresie. „Wschodnie” rozszerzenie UE włączyło we wzajemne relacje obszary, utrudniające dialog unijno-rosyjski⁶⁷, czego przejawem było poparcie „pomarańczowej rewolucji” na Ukrainie w 2004 r. oraz działalność Lecha Kaczyńskiego w Gruzji. Wydarzenia te doprowadziły do poważnych tarć na linii Bruksela – Moskwa. Zdaniem Marka Menkiszaka, to jednak strona rosyjska odpowiada za większość problemów w dotychczasowej współpracy⁶⁸. Duże znaczenie ma również fakt, iż Kreml w dalszym ciągu bardziej stawia na bilateralne kontakty niż na współpracę z Unią jako całością. Moskwa zdaje sobie sprawę, że dla Berlina, Paryża czy Londynu ich partykularne interesy i gospodarka są istotniejsze od wartości głoszonych na unijnym forum⁶⁹. Konsekwencją tego jest pomijanie drażliwych i kontrowersyjnych tematów oraz szukanie porozumień w sferach, gdzie rozstrzygnięcia nie są pilnie wymagane⁷⁰. Poddając się takiemu rozwiązaniu obie strony godzą się na systematyczne narastanie niedopowiedzeń we wzajemnych relacjach.

4. Akces Rosji do Światowej Organizacji Handlu

Federacja Rosyjska wniosła o przyjęcie do Światowej Organizacji Handlu (*World Trade Organization – WTO*) złożyła w czerwcu 1993 r. Negocjacje akcesyjne w ramach Grupy roboczej ds. przystąpienia Rosji do WTO rozpoczęły

⁶⁵ Po II wojnie czeczeńskiej, nowy prezydent Rosji – Władimir Putin, zdecydował się odwiedzić Francję dopiero jako piąte państwo z kolei, co miało być odpowiedzią na francuską krytykę za Czeczenię. M. Kaczmarski, *Polityka Rosji...*, s. 6

⁶⁶ M. Bodio, *Stosunki między Unią Europejską...*, s. 37.

⁶⁷ St. Bieleń, *Tożsamość...*, s. 284; Rosja nie godziła się na objęcie nowych członków UE zasadami PCA sugerując, że poniesie znaczące straty gospodarcze. Problem rozwiązano dopiero 27 kwietnia 2004 roku, a więc 4 dni przed oficjalnym przystąpieniem „10” państw do UE.

⁶⁸ M. Menkiszak, *Rosja wobec Unii Europejskiej: kryzys „strategicznego partnerstwa”*, „Prace OSW” 2006, nr 22, s. 5.

⁶⁹ M. Raś, *Europejska polityka Federacji Rosyjskiej*, w: *Polityka zagraniczna...*, red. St. Bieleń, M. Raś, s. 118.

⁷⁰ St. Bieleń, *Tożsamość...*, s. 283.

się dwa lata później, w 1995 r. Od 2000 r. rokowania prowadzone były w sposób kompleksowy, obejmując wszystkie obszary prowadzące do przyjęcia Federacji Rosyjskiej do Światowej Organizacji Handlu. Negocjacje toczyły się na poziomie multilateralnym (w Sekretariacie WTO w Genewie) oraz bilateralnym (w Genewie, Moskwie oraz w stolicach poszczególnych uczestników Grupy Roboczej) w sprawach dotyczących dostępu do rynku towarów i usług. Przystąpienie Federacji Rosyjskiej do WTO zakończyło 18-letni okres negocjacji⁷¹. Decyzja podjęta 16 grudnia 2011 r. podczas 8 Konferencji Ministerialnej WTO jest wydarzeniem przełomowym nie tylko dla Rosji, ale również dla pozostałych uczestników globalnego systemu handlowego, w tym dla Unii Europejskiej. Od chwili przystąpienia do WTO stosunki gospodarcze między Federacją Rosyjską a innymi członkami WTO regulowane będą – poza bilateralnymi dokumentami – przez wielostronne normy i zobowiązania. Rosja podlegać będzie ustawodawstwu Światowej Organizacji Handlu, a także funkcjonującym w ramach WTO mechanizmom kontroli i egzekwowania prawa⁷².

Z dniem przystąpienia do WTO Federacja Rosyjska nie została objęta wszystkimi przepisami Światowej Organizacji Handlu. Implementacja części postanowień nastąpi po upływie wynegocjowanych okresów przejściowych. Ustalono, iż jedna trzecia taryf zmieni się w dniu akcesu, kolejne (1/4) w ciągu 3 lat. Część towarów objęta została 7-letnim okresem przejściowym (samochody, śmigłowce, samoloty cywilne), zaś wieprzowina 8-letnim. Federacja Rosyjska przystępując do Światowej Organizacji Handlu – poza obniżeniem cel – zobowiązała się do przyłączenia lub przestrzegania wewnętrznych porozumień WTO, a także do zagwarantowania członkom organizacji wypełniania postanowień zawartych w bilateralnych umowach dotyczących dostępu do rynku towarów (57 umów dwustronnych) oraz usług (30 umów dwustronnych).

Tabela 2. Zmiana wysokości cel stosowanych przez Rosję po jej akcesie do WTO

%				
	Przed akcesem	Docelowe stawki celne	2020 r.	
			W ramach kontyngentu	Poza kwotę
Średnia stawka celna	10,0	7,8		
Produkty rolne	13,2	10,8		
Towary przemysłowe	9,5	7,3		

⁷¹ 10 listopada 2011 r. członkowie Grupy roboczej ds. przystąpienia Rosji do WTO wyrazili zgodę na przystąpienie Federacji Rosyjskiej do Światowej Organizacji Handlu. 30 dni po zakończeniu procedury ratyfikacyjnej, 22 sierpnia 2012 r. Rosja oficjalnie stała się 156 członkiem WTO.

⁷² *Ministerial Conference approves Russia's WTO membership*, www.wto.org, dostęp: 03.10.2012 r.

Produkty mleczne	19,8	14,9		
Produkty zbożowe	15,1	10,0		
Nasiona oleiste, oleje, tłuszcze	9,0	7,1		
Art. chemiczne	6,5	5,2		
Wołowina			15,0	55,0
Wieprzowina	15,0		0	65,0
Drób			25	80,0
Samochody	15,5	12,0		
Samochody z silnikiem elektrycznym	8,4	6,2		
Towary z drewna oraz papierowe	13,4	8,0		

Źródło: oprac. własne na podstawie www.wto.org, dostęp: 03.10.2012 r.

W sektorze rolnictwa wynegocjowano, iż dotacje obniżane będą od 2012 roku z 9 mld USD do poziomu 4,4 mld USD w 2018 r. Jednocześnie wprowadzone postanowienia mają na celu uniknięcie nadmiernego subsydiowania wyłącznie wybranych produktów. Od dnia przystąpienia do końca 2017 r. roczne wsparcie konkretnych towarów nie będzie mogło przekroczyć 30% poziomu dotacji dla rolnictwa. Rosja zobowiązała się również do zniesienia subsydiów eksportowych.

W obszarze usług Federacja Rosyjska przyjęła na siebie zobowiązania szczególne w 11 sektorach i 116 podsektorach. W usługach telekomunikacyjnych po 4 latach od przystąpienia zniesione zostanie ograniczenie udziału podmiotów zagranicznych w kapitale grup spółek telekomunikacyjnych (obecnie wynosi ono 49%). Jednocześnie rząd rosyjski zobowiązał się do stosowania podstawowych zasad porozumienia dotyczącego telekomunikacji (4 protokół dodatkowy do *Układu ogólnego w sprawie handlu usługami*⁷³). Zmiany nastąpiły także w sektorze bankowym, w którym zlikwidowany zostanie limit dla kapitału zagranicznego w poszczególnych instytucjach bankowych, jednak jego całościowy udział w systemie bankowym Federacji Rosyjskiej nie będzie mógł przekroczyć 50% (wyjątek stanowi kapitał zagraniczny w sprywatyzowanych bankach). W przypadku zagranicznych firm ubezpieczeniowych możliwość tworzenia filii dostępna będzie dopiero po 9 latach od akcesu. Ponadto Rosja przyjęła na siebie zobowiązania m.in. w sektorze usług transportowych – morskim i lądowym, a także dystrybucyjnym.

⁷³ *General Agreement on Trade in Services – GATS*

W przyjętym pakiecie akcesyjnym władze Federacji Rosyjskiej zobowiązały się także do wprowadzenia szeregu regulacji prawnych z obszaru norm sanitarnych, fitosanitarnych, technicznych oraz postanowień obejmujących prawo własności intelektualnej.

Negocjacje dwustronne Unii Europejskiej i Federacji Rosyjskiej nad najważniejszymi punktami zostały zakończone już w maju 2004 roku. Nie oznacza to jednak, że po tej dacie w relacjach na linii Bruksela-Moskwa nie występowały kwestie sporne, niewymagające dodatkowych pertraktacji. Najwięcej problemów wzbudzały rosyjskie regulacje sektora motoryzacyjnego czy stawki celne eksportowe na niektóre surowce⁷⁴. Ponadto, z chwilą przystąpienia Rosji do WTO umowy sektorowe regulujące unijno-rosyjską wymianę produktami stalowymi oraz tekstylnymi traciły moc prawną. Zarówno Moskwie, jak i Brukseli zależało więc na unormowaniu obszarów leżących w ich szczególnym zainteresowaniu.

W ramach rozmów dwustronnych z Federacją Rosyjską Unia Europejska wynegocjowała porozumienie dotyczące handlu częściami i podzespołami pojazdów silnikowych. Stronie unijnej zależało na odrębnym uregulowaniu powyższych kwestii z uwagi na znaczenie tej grupy towarowej w wymianie handlowej z Rosją. UE zwracała uwagę na rosyjskie przepisy prawne⁷⁵ obejmujące inwestycje zagraniczne związane z handlem towarami (*Trade Related Investment Measures* – TRIMs), będące niezgodne z ustawodawstwem WTO, zakazującym przyjmowania TRIMs mogących wywołać skutki ograniczające i zakłócające wymianę handlową. W wyniku negocjacji ustalono, iż rosyjski program inwestycyjny do 1 lipca 2018 r. będzie wyłączony z obowiązku zapewnienia zgodności przepisów oraz innych środków stosowanych w Rosji z postanowieniami WTO. Unia Europejska, choć w pełni poparła akces FR do Światowej Organizacji Handlu, stała na stanowisku, iż rosyjski pakiet akcesyjny, umożliwiający jej stosowanie środków zakłócających wymianę handlową w sektorze motoryzacyjnym, jest rozwiązaniem uderzającym w interesy państw UE. Dla Unii Europejskiej, wywożące do Rosji 8% swojego całkowitego eksportu samochodami, działania Kremla, prowadzące *de facto* do dyskryminacji producentów aut, a także do ograniczania importu z państw trzecich, były trudne do zaakceptowania. Problemem jest również fakt, iż przyjęcie – i wypełnianie – rosyjskich postanowień przez część zagranicznych producentów wiązałaby się z powstaniem nadwyżki potencjału produkcyjnego w FR, a w konsekwencji z ograniczeniem sprowadzania samochodów

⁷⁴ Znaczącym problemem była także kwestia rosyjskich cen na surowce energetyczne, szczególnie gaz, na rynku wewnętrznym. Choć producenci i dystrybutorzy gazu w Rosji mają obowiązek stosowania zasad komercyjnych, to Kreml zachował prawo regulowania cen wewnętrznych

⁷⁵ Dekret rządu FR nr 166 ws. *zmian w Taryfie Celnej Federacji Rosyjskiej w obszarze importowanych części pojazdów montażu przemysłowego* (Postanovlenie Pravitel'ctva RF ot 29 marta 2005 g. N 166, O vnesenii izmenenij v Tomozhennyj tariff Rossijskoj Federacii v otnoshenii avtokomponentov, vvozimyh dlja promyshlennoj sbornk).

wyprodukowanych zagranicą. Dla Rosji funkcjonowanie wyłączeń do lipca 2018 roku jest korzystne także z uwagi na możliwość ograniczenia konkurencji na rynku, a tym samym uchronienie – przez najbliższe kilka lat – lokalnych przedsiębiorców przed ewentualnym upadkiem⁷⁶.

Wynegocjowana *Umowa między Unią Europejską a rządem Federacji Rosyjskiej w sprawie handlu częściami i podzespołami pojazdów silnikowych między Unią Europejską a Federacją Rosyjską*⁷⁷ zapewnia pochodzącym z UE producentom podzespołów samochodowych rekompensatę ewentualnego spadku eksportu. Zgodnie z postanowieniami dokumentu (art. 5 i 7) mechanizm kompensujący ma zastosowanie przynajmniej przez okres 12 miesięcy od dnia jego wprowadzenia. Uruchamia się go w sytuacji, gdy wartość wywozu z UE produktów objętych w roku uruchomienia spada o więcej niż 3 procent poniżej jednego lub obydwu z odpowiednich progów⁷⁸.

Zdaniem Komisji Europejskiej wstępne szacunki wysokości wymiany handlowej wskazują na korzyści⁷⁹, jakie sektor produkcji pojazdów i podzespołów samochodowych osiągnie poprzez obniżenie ceł przywozowych do Federacji Rosyjskiej. Przeszkodą okazać się może jednak nierespektowanie przez Rosję przepisów i norm Światowej Organizacji Handlu oraz wynegocjowanych dwustronnych porozumień. Przykładem takiego zachowania jest wprowadzenie opłat recyklingowych od pojazdów. Zdaniem Unii Europejskiej decyzja ta, choć pozornie mająca na celu ochronę środowiska, *de facto* wprowadza cła importowe⁸⁰. Co więcej, zdaniem komisarza UE ds. handlu Karela De Guchta, opłaty będą wyższe niż przed akcesem Federacji Rosyjskiej do WTO, co bez wątplenia stanowi dyskryminację zagranicznych producentów.

Negocjacje mające na celu ustalenie zobowiązań Rosji⁸¹ w obszarze usług były istotne z uwagi na funkcjonujące w tym sektorze rosyjskiego rynku znaczące ograniczenia dla usługodawców zagranicznych. Bilateralne rokowania z rządem Federacji Rosyjskiej prowadziło 30 członków WTO, w tym Unia Europejska. Łączące się z przystąpieniem Rosji do Światowej Organizacji Handlu zmniejszenie określonych restrykcji bez wątplenia wpłynie pozytyw-

⁷⁶ *Zalecenie w sprawie projektu decyzji Rady dotyczącej zawarcia Umowy między Unią Europejską a rządem Federacji Rosyjskiej w sprawie handlu częściami i podzespołami pojazdów silnikowych między Unią Europejską a Federacją Rosyjską*, A7-0175/2012.

⁷⁷ *Umowa między Unią Europejską a rządem Federacji Rosyjskiej w sprawie handlu częściami i podzespołami pojazdów silnikowych między Unią Europejską a Federacją Rosyjską*, Dz. Urz. UE, L 57, s. 17–42.

⁷⁸ Progi określa załącznik 3 do Umowy.

⁷⁹ Eksport do Rosji zwiększył się o ok. 1,8 mld euro rocznie.

⁸⁰ Samochody krajowe zwolnione zostały z opłat.

⁸¹ Harmonogram liberalizacji handlu usługami uwzględniony jest w pakiecie akcesyjnym Federacji Rosyjskiej. *Sprawozdanie grupy roboczej ds. przystąpienia Federacji Rosyjskiej do Światowej Organizacji Handlu* (WT/ACC/RUS/70, WT/MIN(11)/2); Załącznik do *Sprawozdania*, część II – Wykaz zobowiązań szczególnych dotyczących usług – Wykaz wyłączeń dotyczących zobowiązań wynikających z artykułu II (WT/ACC/RUS/70/Add.1; WT/MIN(11)/2/Add.1) z dnia 17 listopada 2011 r.

nie na jej stosunki z pozostałymi podmiotami skupionymi w ramach WTO. Unia Europejska, mająca unormowane relacje gospodarcze z FR na mocy *Porozumienia o partnerstwie i współpracy*, dążyła jednak do indywidualnego zabezpieczenia swoich interesów ekonomicznych, tym bardziej, iż rząd rosyjski – chcąc wypełnić powzięte zobowiązania – będzie zmuszony do przeprowadzenia głębokich reform w ustawodawstwie oraz do zapewnienia właściwego procesu wdrażania aktów prawnych, co zważywszy na dotychczasową praktykę wcale nie będzie zadaniem łatwym. Komisja Europejska, prowadząca negocjacje w imieniu UE, podkreślała, iż postanowienia jakimi objęta została Federacja Rosyjska nie zapewniłyby Unii równoważnego poziomu dostępu do rynku określonego w *Porozumieniu o partnerstwie i współpracy*. Pakiet akcesyjny przyznaje Rosji mniejsze zobowiązania tylko w dwóch obszarach uregulowanych na mocy PCA (transport morski oraz czasowy przepływ pracowników w celach służbowych), niż na mocy GATS. Wynegocjowanie bilateralnego *Porozumienia*⁸² pozwoliło zatem UE zachować preferencyjne postanowienia, z których korzystać będzie na zasadzie wyłączności, bez nakładania na nią nowych zobowiązań.

Podpisanie *Porozumienia w formie wymiany listów między Unią Europejską a Federacją Rosyjską dotyczące zarządzania kontyngentami taryfowymi mającymi zastosowanie do wywozu drewna z Federacji Rosyjskiej do Unii Europejskiej*⁸³ stanowiło zakończenie długiego procesu negocjacji nad rzeczowym obszarem wymiany towarowej UE – Rosja. Pertraktacje nie były łatwe z uwagi na znaczenie handlu drewnem, zarówno dla Federacji Rosyjskiej, jak i dla niektórych państw Unii Europejskiej, a także na wcześniejsze spory o politykę władz Rosji, polegającą na podnoszeniu stawek celnych eksportowych. Stronie unijnej zależało na odrębnym uregulowaniu tych kwestii, bowiem jej przemysł leśny, ale także późniejsi użytkownicy, tj. przedstawiciele branży papierniczej, budowlanej czy meblowej, w konsekwencji podnoszenia ceł eksportowych ponosili straty. Uzyskanie korzystnych warunków wymiany z Federacją Rosyjską było zatem jednym z priorytetów w bilateralnych negocjacjach z Rosją, a zarazem obszarem rodzącym szczególne ryzyko niewypracowania porozumienia. Unijno-rosyjski konflikt o handel produktami z drewna osłabił pozycję Federacji Rosyjskiej w trakcie jej rokowań o akces do Światowej Organizacji Handlu. Unia Europejska wyraźnie uzależniała wyrażenie zgody na przystąpienie Rosji do WTO od uregulowania tego obszaru współpracy gospodarczej. Polityka Kremla polegająca na podnoszeniu ceł eksportowych surowca drzewnego miała za zadanie zablokowanie wywozu nieobrobionego drewna.

⁸² *Porozumienie w formie wymiany listów między Unią Europejską a rządem Federacji Rosyjskiej dotyczące utrzymania zobowiązań w zakresie handlu usługami zawartych w obowiązującej umowie o partnerstwie i współpracy między UE i Rosją*, Dz. U. UE, L 57, s. 44-51.

⁸³ *Porozumienie w formie wymiany listów między Unią Europejską a Federacją Rosyjską dotyczące zarządzania kontyngentami taryfowymi mającymi zastosowanie do wywozu drewna z Federacji Rosyjskiej do Unii Europejskiej*, Dz. U. UE, L 57, s. 3-4.

Decyzje podjęte w 2007 roku przyczyniły się jednak do załamania w krajach skandynawskich oraz Finlandii przemysłu celulozowo-papierniczego⁸⁴. W wyniku ostrej reakcji Brukseli, jak i wniosku władz fińskich, w 2009 roku Moskwa odstąpiła od kolejnych podwyżek. Unia Europejska była zaniepokojona polityką władz rosyjskich, co podkreślała także na forum Grupy roboczej ds. przystąpienia Rosji do WTO.

W myśl postanowień *Porozumienia* Federacja Rosyjska zobowiązała się na obniżenie stosowanych stawek celnych na wywóz niektórych surowców, w tym produktów z drewna, zaś w przypadku niektórych gatunków drewna iglastego (świerku i sosny) na wprowadzenie kontyngentów taryfowych na ich wywóz i przyznanie UE specjalnej części kontyngentu⁸⁵. Strony ustaliły ponadto, że to strona unijna będzie zarządzała wydawaniem zezwoleń na dostęp do kontyngentów, zaś Rosja na wywóz. *Protokół* będący uzupełnieniem *Porozumienia* uwzględnia warunki techniczne wspólnego zarządzania kontyngentami taryfowymi⁸⁶. Jak zauważa Inese Vaidere z Komisji Handlu Międzynarodowego zarządzanie kontyngentem eksportowym państwa trzeciego jest dla UE sytuacją wyjątkową, bowiem ustawodawstwo unijne nie uwzględnia takich okoliczności. Trudno zatem określić, jak powyższe rozwiązania będą stosowane w praktyce⁸⁷.

Dokument regulujący handel drewnem jest istotnym narzędziem zapewniającym większą przewidywalność w wymianie rzeczowym towarami oraz pozwala na zabezpieczenie strony unijnej przed rosyjskimi praktykami podnoszenia stawek celnych na wywóz drewna z Rosji.

Unia Europejska i Federacja Rosyjska podpisały także *Porozumienie*⁸⁸ w sprawie wprowadzania lub zwiększania należności celnych wywozowych przez rosyjskie władze w odniesieniu do surowców z listy stanowiącej załącznik do wskazanego dokumentu. Stawki ceł eksportowych uwzględnione zostały także na rosyjskiej liście koncesyjnej i zobowiązań w zakresie towarów. Unijno-rosyjski wykaz uwzględnia surowce, w których Rosja ma ponad 10% udziału w produkcji światowej bądź w światowym eksporcie, a których przywóz leży w interesie UE. Lista towarów wyszczególniona w załączniku jest bardzo

⁸⁴ Fińskie firmy uzależnione są od importu drewna z Rosji. Szacuje się, że sprowadzają one z Rosji ok. 20% tego surowca.

⁸⁵ Wysokość ceł eksportowych w ramach kontyngentów taryfowych ustalone zostały na poziomie 13 % za świerk i 15 % za sosnę. Stawki należności celnych wywozowych (poza kontyngentem), które nie zostały objęte *Porozumieniem* wynoszą 25 % jednak nie mniej niż 15 euro/m³.

⁸⁶ *Protokół między Unią Europejską a rządem Federacji Rosyjskiej w sprawie warunków technicznych przy zastosowaniu Porozumienia w formie wymiany listów między Unią Europejską a Federacją Rosyjską dotyczącego zarządzania kontyngentami taryfowymi mającymi zastosowanie do wywozu drewna z Federacji Rosyjskiej do Unii Europejskiej*, Dz. U. UE, L 57, s. 5–13.

⁸⁷ Komisja Europejska będzie zmuszona do uregulowania tych kwestii.

⁸⁸ *Porozumienie w formie wymiany listów między Unią Europejską a Federacją Rosyjską dotyczące wprowadzania lub zwiększania należności celnych wywozowych w odniesieniu do surowców*, Dz. U. UE, L 57, s. 53–77.

różnorodna, poczynając od produktów pochodzenia mineralnego, a na zwierzęcych oraz rolnych kończąc. Władze Federacji Rosyjskiej zobowiązały się do prowadzenia konsultacji z Komisją Europejską z co najmniej dwumiesięcznym wyprzedzeniem w sytuacji, gdyby rozważała wprowadzenie ceł eksportowych.

Minusem wynegocjowanego dokumentu jest brak precyzyjnych sformułowań. Rosja zobowiązana jest bowiem jedynie do „podejmowania wszelkich starań”. Może się zatem okazać, że władze rosyjskie wykorzystają podobne postanowienia do prowadzenia polityki niezgodnej z interesem państw członkowskich Unii Europejskiej. Ponadto trudno wskazać jakie działania będzie mogła podjąć Komisja Europejskiej w sytuacji zaistnienia sporu, bowiem *Porozumienie* tego nie reguluje. Najlepszym przykładem znikomego wpływu na bilateralne stosunki między Unią Europejską a Rosją jest wprowadzone w marcu 2012 r. rosyjskie embargo na mięso z UE⁸⁹.

Warto odnotować, że równie trudne negocjacje prowadzone były w odniesieniu do surowców naturalnych. Unia Europejska wskazywała na swoje obawy co do polityki rosyjskiego rządu, polegającej na subsydiowaniu cen gazu dla krajowych użytkowników. Podkreślano, że takie działania dają przewagę rosyjskim producentom z energochłonnych sektorów przemysłu nad ich zagranicznymi konkurentami. Federacja Rosyjska wyraziła zgodę jedynie na ustanowienie rynkowych cen gazu dla komercyjnych odbiorców, co oznacza utrzymanie subsydiowania opłat dla gospodarstw domowych oraz niekomercyjnych konsumentów.

Akces Rosji do WTO oznacza przede wszystkim większą stabilizację rynku, zarówno rosyjskiego, jak i międzynarodowego. Ocena ewentualnych korzyści i strat nie jest jednak jednoznaczna. Budżet Federacji Rosyjskiej z pewnością poniesie straty związane z obniżeniem ceł, a także ze wzrostem konkurencyjności zachodnich towarów na rynku rosyjskim, z drugiej strony wzrost handlu i inwestycji przyczyni się do poprawy sytuacji gospodarczej państwa⁹⁰. Zgodnie z szacunkami Komisji Europejskiej łączna obniżka ceł eksportowych przyniesie Unii Europejskiej oszczędności w wysokości 2,5 mld euro rocznie, a także podniesie wywóz towarów o szacunkowej wartości 3,9 mld euro rocznie⁹¹.

⁸⁹ Federacja Rosyjska wprowadziła zakaz importu mięsa z Unii Europejskiej powołując się na liczne zachorowania zwierząt na wirus ze Schmallenbergu (SBV), a także występowanie choroby niebieskiego języka

⁹⁰ I. Wiśniewska, *Rosja członkiem WTO*, „Tydzień na Wschodzie” 2012 nr 25 (226).

⁹¹ Komunikat prasowy Komisji Europejskiej z dnia 22 sierpnia 2012 r., www.europa.eu, dostęp: 04.10.2012 r.

Podstawy prawne relacji gospodarczych Unia Europejska – Federacja Rosyjska

1. Porozumienie o partnerstwie i współpracy (PCA)

Rozpad ZSSR wymusił na stronie rosyjskiej podjęcie negocjacji ze Wspólnotami Europejskimi w sprawie utworzenia nowej bazy instytucjonalno-prawnej. Było to także niezbędne z punktu widzenia Brukseli, dlatego już w 1991 roku Rada Europejska zleciła Komisji Europejskiej opracowanie projektu nowej umowy z Federacją Rosyjską. W styczniu 1992 roku koncepcja dokumentu była gotowa, zaś w maju przewodniczący Komisji Europejskiej – Jacques Delors przyleciał do Moskwy, w celu rozpoczęcia negocjacji. Wymiernym efektem rokowań była *Wspólna deklaracja o partnerstwie i współpracy między Federacją Rosyjską i Unią Europejską*⁹², podpisana 9 grudnia 1993 roku w Brukseli. Stanowiła ona podstawę przyszłego unijno-rosyjskiego porozumienia. Podstawowymi kwestiami spornymi, jakie pojawiły się w trakcie negocjacji, były ograniczenia ilościowe w eksporcie poszczególnych wyrobów, procedury antydumpingowe oraz handel materiałami nuklearnymi. Rokowania zakończono podpisaniem 24 czerwca 1994 roku na greckiej wyspie Korfu, *Porozumienia o partnerstwie i współpracy*⁹³.

Nowa podstawa relacji unijno-rosyjskich zawarta została na okres 10 lat, z możliwością przedłużenia. PCA zaczął obowiązywać dopiero od 1 grudnia 1997 roku. Kryzys czeczeński, wynikiem którego było 3,5-letnie wstrzymanie wejścia dokumentu w życie, nie przeszkodził jednak w uregulowaniu kwestii gospodarczych⁹⁴. 17 czerwca 1995 roku podpisano *Tymczasowe porozumienie pomiędzy Unią Europejską a Federacją Rosyjską o współpracy handlowej*, które wprowadzało gospodarcze postanowienia PCA. *Porozumienie o partnerstwie*

⁹² *Joint Political Declaration on Partnership and Cooperation between the Russian Federation and the European Union*, www.europa.eu, dostęp: 02.03.2011 r.

⁹³ Partnership and Cooperation Agreement establishing a partnership between the European Communities and their Member States, of one part, and the Russian Federation, of the other part (PCA), Dz. U. WE, L 327 z 28.11.1997, s. 3–69.

⁹⁴ Część umowy określana jako *Interim Agreement* umożliwiawała wprowadzenie rozwiązań gospodarczych zanim nastąpiła ratyfikacja całości PCA.

i współpracy jest niejako kontynuacją dokumentu z 1989 roku⁹⁵, choć wprowadza wiele nowych elementów. Swoją strukturą przypomina podpisywane na początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia *Układy Europejskie*, jednak unijno-rosyjska umowa nie przewidywała możliwości akcesu Federacji Rosyjskiej do UE⁹⁶.

W myśl prawa unijnego dokument PCA jest niepreferencyjną umową gospodarczo-handlową, zawartą w ramach wspólnej polityki handlowej. Artykuł 1 dokumentu wyznacza cele ustanowionego partnerstwa, którym są, m.in.:

- zapewnienie właściwych ram dla dialogu politycznego;
- wspieranie handlu i inwestycji oraz harmonijnych stosunków gospodarczych między Stronami, opartych na zasadach gospodarki rynkowej, a tym samym wspieranie zrównoważonego rozwoju Stron;
- umacnianie swobód politycznych i gospodarczych;
- wspieranie rosyjskich wysiłków w celu konsolidacji jej demokracji, rozwoju gospodarki oraz transformacji w kierunku gospodarki rynkowej;
- zapewnienie podstaw współpracy gospodarczej, społecznej, finansowej i kulturalnej opartej na zasadach wzajemnych korzyści, wzajemnej odpowiedzialności i wzajemnego wsparcia;
- stworzenie niezbędnych warunków dla przyszłego utworzenia strefy wolnego handlu między Wspólnotą a Rosją⁹⁷.

Współpraca polityczna, służąca między innymi wzmacnianiu pokoju oraz praw człowieka, miała być podejmowana na wielu szczeblach. Wielopoziomowość kooperacji miała za zadanie usprawnić komunikację między Moskwą a Brukselą oraz przyczynić się do szybszego i lepszego wypełniania podejmowanych założeń:

- Szczyt Unia Europejska – Rosja: przewodniczący Rady UE/ Rady i przewodniczący KE + prezydent Rosji;
- poziom ministerialny: Rada Współpracy⁹⁸ (od 2003 r. Stała Rada Współpracy);
- poziom wyższych urzędników: „Trojka UE” + urzędnicy rosyjscy;
- poziom parlamentarny: Komitet Współpracy Parlamentarnej, w skład którego wchodzi przedstawiciele Parlamentu Europejskiego i Dumy Państwowej;
- spotkania eksperckie⁹⁹.

⁹⁵ *Porozumienie o handlu i współpracy handlowo-gospodarczej między ZSRR a Wspólnotami Europejskimi.*

⁹⁶ M. Raś, *Perspektywy dialogu Rosja – Unia Europejska*, w: *Dialog europejski Zachód Wschód. Polityka – gospodarka – społeczeństwo*, red. A. Stępień-Kuczyńska, T. Jałmużna, Toruń 2006, s. 277.

⁹⁷ PCA.

⁹⁸ W jej ramach utworzono dziewięć podkomitetów, zajmujących się określonymi sferami, np. podkomitet handlu, przemysłu i węgla czy podkomitet nauki i techniki.

⁹⁹ PCA.

Chociaż PCA reguluje stosunki w przeszło trzydziestu dziedzinach, problemy związane ze współpracą gospodarczą zostały ujęte najobszerniej. W dokumencie odnaleźć można szereg odwołań do porozumień międzynarodowych, w tym przede wszystkim do aktów Światowej Organizacji Handlu (*World Trade Organization* – WTO), co w kontekście niedawnego akcesu Rosji do WTO jest szczególnie istotne¹⁰⁰. Anulowanie przeszło 600 restrykcji obowiązujących Związek Radziecki, było z jednej strony uznaniem przemian, jakie zachodziły w tym czasie w Rosji, z drugiej była to jedyna droga do normalizacji stosunków handlowych. *Porozumienie o partnerstwie i współpracy* przyznało obu stronom klauzulę największego uprzywilejowania¹⁰¹, która wykluczała stosowanie dyskryminacyjnych praktyk w handlu. Zdecydowano się także na wprowadzenie zasady traktowania narodowego w takich dziedzinach, jak sprzedaż, transport, dystrybucja towarów oraz inwestycje zagraniczne. Ułatwienia w obrocie towarowym miały wspomagać ponadto zasada swobody tranzytu czy brak ograniczeń ilościowych¹⁰², których wprowadzenie oparto na zasadzie asymetrii. Bruksela zgodziła się na zniesienie ograniczeń ilościowych, za wyjątkiem „towarów wrażliwych”, a więc między innymi tekstyliów, stali oraz materiałów nuklearnych. Rosja z uwagi na transformację gospodarczą, miała możliwość wprowadzania limitów w odniesieniu do nowych sektorów gospodarki oraz tych zagrożonych eliminacją lub borykającymi się z trudnościami społecznymi¹⁰³. Ważnym, choć niezrealizowanym do tej pory postanowieniem jest artykuł 55, zgodnie z którym współpraca gospodarcza wzmocniana będzie dzięki zbliżeniu porządków prawnych. Nastąpić ma to nie poprzez unifikację czy harmonizację ustawodawstwa rosyjskiego, a dzięki coraz intensywniejszej współpracy.

Porozumienie, poza sferą wymiany handlowej, obejmowało również tak istotny obszar, jak energetyka¹⁰⁴. Jego realizacja miała być podejmowana zgodnie z zasadami *Europejskiej Karty Energetycznej*. Zakładano, że współpraca między Unią a Rosją przyczyni się, m.in. do:

- poprawy jakości i bezpieczeństwa zaopatrzenia w energię;
- sformułowania polityki energetycznej;
- doskonalenia zarządzania oraz regulacji sektora energetycznego, zgodnie z gospodarką rynkową;

¹⁰⁰ Szerz. o procesie akcesyjnym Rosji do WTO oraz jego wpływie na rosyjskie prawo pisze Sz. Kardaś w: *Rosja a WTO. Wpływ procesu akcesyjnego na transformację rosyjskiego prawa*, Warszawa 2011.

¹⁰¹ Rosja otrzymała KNU mimo że nie jest członkiem WTO.

¹⁰² Art. 17 PCA reguluje w jakich sytuacjach i w jaki sposób można wprowadzić ograniczenia ilościowe.

¹⁰³ M. B. Kostecki, *Wybrane aspekty wzajemnych relacji Federacji Rosyjskiej z Unią Europejską w świetle dokumentów prawno-międzynarodowych*, www.bibliotekacyfrowa.pl, dostęp: 03.03.2011 r.

¹⁰⁴ Art. 65 PCA.

- wprowadzenia szeregu warunków instytucjonalnych, prawnych, fiskalnych oraz innych, niezbędnych do inwestycji oraz większego handlu energią;
- wspierania oszczędności energii oraz efektywności energetycznej;
- modernizacji infrastruktury energetycznej, w tym wzajemnych połączeń sieci dostaw gazu i energii elektrycznej;
- zminimalizowania negatywnego wpływu produkcji energii, dostaw i konsumpcji na środowisko naturalne;
- udoskonalenia technologii energetycznych w dostawach oraz końcowym użytkowaniu różnych rodzajów energii;
- zarządzania i szkoleń technicznych w sektorze energetycznym.

Dla Rosji *Porozumienie o partnerstwie i współpracy* było istotnym, bo pierwszym obejmującym tak wiele aspektów kooperacji dokumentem oraz, co ważne, podkreślającym znaczenie Moskwy w dokonujących się na kontynencie europejskim przemianach. Zdaniem Borysa Jelcyna, ówczesnego prezydenta Federacji Rosyjskiej, PCA był krokiem ku zjednoczeniu Europy.

Po przeszło dziesięciu latach, tekst *Porozumienia* w dalszym ciągu stanowi podstawę wzajemnych relacji, jednakże jego postanowienia w dużym stopniu nie współgrają ze zmianami, jakie w ciągu dekady zaszły w stosunkach międzynarodowych. Nie uwzględniają przede wszystkim odmiennej pozycji geopolitycznej obu podmiotów, a także transformacji, jaka dokonała się wewnątrz Rosji. Sama Unia Europejska, licząca obecnie 27 członków, jest zupełnie innym partnerem, posiadającym odmienne potrzeby, aniżeli w połowie lat dziewięćdziesiątych. Czynnikiem znacząco wpływającym na charakter wzajemnych relacji jest również stabilizacja rosyjskiej sceny politycznej – niezależnie od kierunku, w jakim ona zmierza – oraz wzrost gospodarczy.

Choć sporo kwestii, zwłaszcza ekonomicznych, poruszanych w *Porozumieniu o partnerstwie i współpracy* zostało zrealizowanych, ogólny bilans celów postawionych w dokumencie nie może być oceniony pozytywnie¹⁰⁵. Co więcej, obecnie potrzeba, jak i chęć wypracowania nowego porozumienia istnieje głównie po stronie unijnej. Różne postrzeganie partnerstwa¹⁰⁶ oraz brak zainteresowania Rosji podpisaniem PCA-2 powoduje, że od początku negocjacji nad nową umową pojawiają się liczne rozbieżności. Bruksela dąży do wypracowania uniwersalnego dokumentu, obejmującego szereg sfer, w tym przede wszystkim kwestie zapewniające stronom bezpieczeństwo energetyczne. Negatywny stosunek Rosjan do postanowień zawartych w *Karcie Energetycznej* jest jednym z wielu zagadnień będących przeszkodą w negocjacjach nad treścią nowego porozumienia. Moskwa stara się unikać tematów dla niej niewygodnych, a więc

¹⁰⁵ Nie zrealizowano najważniejszych celów, w tym ustanowienia strefy wolnego handlu.

¹⁰⁶ Dla Unii Europejskiej jest to przede wszystkim możliwość kształtowania w Federacji Rosyjskiej demokracji i gospodarki rynkowej. Rosja, współpracę z Brukselą widzi głównie przez pryzmat bezpieczeństwa europejskiego.

także tych związanych z dostawą surowców energetycznych. Kreml dąży do tego, aby PCA-2 był ogólny i jak najmniej zobowiązujący. Szczegółowe regulacje miałyby zostać objęte umowami sektorowymi, to zaś powoduje obawy wśród mniejszych państw Unii Europejskiej. Trzeba także pamiętać, że sukces w negocjacjach zależy od chęci wszystkich podmiotów w nich uczestniczących. Sprzeciw Warszawy, a następnie Litwy¹⁰⁷ doprowadził do zawieszenia rokowań i choć po szczycie w Nicei, 14 listopada 2008 roku zostały one wznowione, postępy w rozmowach o nowym porozumieniu są słabo dostrzegalne¹⁰⁸.

2. Cztery „wspólne przestrzenie” – „mapy drogowe” jako podstawa wzajemnych relacji gospodarczych UE i Rosji

Zmiana rzeczywistości międzynarodowej, w jakiej funkcjonowały Unia Europejska i Federacja Rosyjska, przy jednoczesnym bazowaniu na przepisach „starego” dokumentu PCA, zmusiła Moskwę i Brukselę do podjęcia prób regulacji swoich stosunków poza formą traktatową. Podczas szczytu w Sankt Petersburgu w maju 2003 roku podjęto decyzję o utworzeniu, w ramach *Porozumienia o partnerstwie i współpracy*, „wspólnych przestrzeni”. Wspomniane obszary współpracy mające być osnową przyszłego strategicznego porozumienia, to:

1. wspólna przestrzeń gospodarcza (obejmująca sprawy gospodarcze i ochronę środowiska)¹⁰⁹;
2. wspólna przestrzeń wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości (współpraca w dziedzinie sądownictwa, spraw wewnętrznych oraz kontaktów międzyludzkich);
3. wspólna przestrzeń bezpieczeństwa zewnętrznego (w tym zarządzanie kryzysowe oraz nierozprzestrzenianie broni jądrowej);
4. wspólna przestrzeń badań naukowych i edukacji (obejmująca także aspekty kulturowe)¹¹⁰.

Z uwagi na duże znaczenie handlu w stosunkach unijno-rosyjskich, obszar współpracy gospodarczej (WPG) został ujęty najobszerniej. U podstaw WPG leży projekt Wspólnej Europejskiej Przestrzeni Gospodarczej

¹⁰⁷ Litwa blokuje rozmowy Unii z Rosją, www.wyborcza.pl, dostęp: 05.03.2011 r.

¹⁰⁸ Trudności dotyczą zwłaszcza: rynku surowców energetycznych; przywrócenia dostaw ropy rurociągiem „Przyjaźń” do rafinerii w Możejkach; likwidacji opłat za przeloty nad Syberią; za: *Nowa inicjatywa Komisji Europejskiej dla Rosji*, www.eastbook.eu, dostęp: 05.03.2011 r.

¹⁰⁹ Ch. Pursiainen, *The Ambiguity of the Common European Economic Space: a Strength or a Weakness?*, www.recep.ru, dostęp: 06.03.2011 r.

¹¹⁰ M. Raś, *Szanse i możliwości realizacji czterech „wspólnych przestrzeni” w perspektywie XXI wieku*, w: *Stosunki Rosji z Unią...*, red. St. Bieleń, K. Chudoliej, s. 65.

(CEES)¹¹¹. Idea jej powołania zaprezentowana w maju 2001 roku przez Romano Prodiego, ówczesnego przewodniczącego Komisji Europejskiej, została zaakceptowana przez władze rosyjskie¹¹². Koncepcja opracowana przez Grupę Wysokiego Szczebla ds. Wspólnej Europejskiej Przestrzeni Gospodarczej, przyjęta została 6 listopada 2003 roku w Rzymie na unijno-rosyjskim szczycie. Dokument określił CEES jako „zintegrowany i otwarty rynek między Unią Europejską i Rosją, oparty na realizacji wspólnych lub zbliżonych zasad i regulacji, w tym zgodnych praktyk administracyjnych, jako podstawę do rozwoju i zwiększenia konkurencyjności na większych rynkach zewnętrznych. CEES ma objąć wszystkie sektory gospodarki”¹¹³. Dużym mankamentem dokumentu był brak jasnego sformułowania docelowego modelu relacji gospodarczych, a także niewyznaczenie sposobu realizacji oraz kalendarza działań¹¹⁴. Za podstawowe cele Wspólnej Europejskiej Przestrzeni Gospodarczej uznano:

- promowanie rozwoju wymiany handlowej i inwestycji między UE i Rosją, opartego na efektywnie działającej gospodarce rynkowej, mającej na celu zapewnienie zrównoważonego rozwoju z uwzględnieniem takich zasad funkcjonujących w handlu międzynarodowym, jak: niedyskryminacja, przejrzystość i rzetelne zarządzanie;
- stworzenie nowych możliwości dla przedsiębiorców poprzez ustanowienie wspólnych, zharmonizowanych lub zgodnych reguł i regulacji oraz poprzez stworzenie powiązanych sieci infrastrukturalnych;
- zwiększenie konkurencyjności gospodarek UE i Rosji na rynku międzynarodowym¹¹⁵.

Podobnie jak *Porozumienie o partnerstwie i współpracy*, kooperacja ekonomiczna między stronami odbywać ma się z uwzględnieniem obowiązujących i przyszłych zasad WTO oraz – co oczywiste – w zgodzie z samym PCA. Koncepcja WEPG przewiduje cele zarówno horyzontalne, jak i sektorowe. Duży nacisk położono na dostosowanie w takich dziedzinach, jak przepisy techniczne i ocena zgodności, regulacje celne, audyt, zamówienia publiczne, przepisy w sprawie konkurencji, usługi finansowe i telekomunikacyjne¹¹⁶.

CEES ma być tworzony stopniowo, z uwzględnieniem okresowych analiz podsumowujących poziom wdrażania regulacji. Mimo, iż konkretne działania dotyczą sektorów priorytetowych, WEPG ma zasadniczo objąć wszystkie działy gospodarki, a doświadczenia nabyte w bieżącej działalności należy wykorzystywać w kolejnych inicjatywach. Dokument, jako cztery główne sfery działalności gospodarczej wskazuje:

¹¹¹ *The Common European Economic Space (CEES) – Concept Paper*, Rome 06.11.2003, www.consilium.europa.eu, dostęp: 06.03.2011 r.

¹¹² B. Piskorska, *Wymiar wschodni polityki Unii Europejskiej*, Toruń 2008, s. 355.

¹¹³ *The Common European Economic...*, dostęp: 06.03.2011 r.

¹¹⁴ B. Piskorska, *Wymiar wschodni...*, s. 355.

¹¹⁵ *The Common European Economic...*, dostęp: 06.03.2011 r.

¹¹⁶ *Ibidem*.

- transgraniczny handel towarów, obejmujący większość towarów przemysłowych oraz rolnych;
- transgraniczną wymianę usług;
- ustanowienie i funkcjonowanie przedsiębiorstw, w tym kwestie związane z przepływem kapitału i normami ochrony środowiska;
- aspekty związane z przepływem osób, w odpowiednich dziedzinach działalności gospodarczej¹¹⁷.

Instrumentami służącymi wypełnianiu Wspólnej Europejskiej Przestrzeni Gospodarczej mają być:

- otwarcie rynku, poprzez stopniowe znoszenie barier w handlu i inwestycjach;
- zbliżanie przepisów zwłaszcza w odniesieniu do norm technicznych;
- ułatwienia w handlu, poprzez wprowadzanie standaryzacji i automatyzacji procedur¹¹⁸.

Zgodnie z koncepcją WEPG wzmocnienie dialogu oraz współpracy przez Unię Europejską i Federację Rosyjską w takich dziedzinach, jak: transport, energetyka, telekomunikacja, przyczynić się miało do osiągnięcia podwójnych korzyści. Z jednej strony oczekiwano zintegrowania wspomnianych sektorów unijnej i rosyjskiej gospodarki, z drugiej liczone na poprawę i wzmocnienie innych obszarów kooperacji. Sektor energetyczny, w tym kluczowe projekty związane z gazociągami i rurociągami naftowymi, określony został jako „wspólny interes” (*common interest*) energetycznego dialogu UE i Rosji¹¹⁹.

Tak rozumiana koncepcja wspólnej europejskiej przestrzeni gospodarczej stanowiła podwaliny „mapy drogowej” WPG¹²⁰. Nieosiągnięcie konsensusu w sprawie wdrażania czterech „wspólnych przestrzeni”, przyczyniło się do przyjęcia na szczycie w Moskwie 10 maja 2005 roku „map drogowych”, a więc krótko i średnioterminowych narzędzi implementacji każdej ze „wspólnych przestrzeni”. Wskazują one cele i działania, jakie należy podjąć, aby zrealizować założenia poszczególnych przestrzeni¹²¹. WPG miała skupiać się głównie na telekomunikacji, transporcie, współpracy energetycznej, kosmosie oraz środowisku. Celem podstawowym najbardziej rozbudowanej „mapy drogowej” – wspólnej przestrzeni gospodarczej – jest utworzenie otwartego i możliwie dobrze zintegrowanego rynku między Unią Europejską i Rosją. Chodzi zatem o wspieranie handlu i inwestycji, ułatwienie zakładania i prowadzenia spółek, co w efekcie przyczynić się do stworzenia warunków zwiększających możliwości funkcjonowania podmiotów gospodarczych. Moskwa i Bruksela chcą wzmocnić konkurencyjność gospodarek w handlu między-

¹¹⁷ Ibidem.

¹¹⁸ Ibidem.

¹¹⁹ Ibidem.

¹²⁰ *Road map for the Common Economic Space*, eas.europa.eu, dostęp: 08.03.2011 r.

¹²¹ *Unia Europejska i Rosja: bliscy sąsiedzi, ważni gracze na arenie międzynarodowej, partnerzy strategiczni*, Luksemburg 2007, s. 6.

narodowym, zapowiedziały udział sfer biznesowych w kształtowaniu relacji gospodarczych. Obecnie funkcjonuje *Okrągły Stół Przemysłowców Unii Europejskiej i Rosji*¹²², którego głównym założeniem jest dialog między rosyjskimi i unijnymi biznesmenami a politykami w sprawach dotyczących stosunków ekonomicznych obu stron oraz przedstawianie rekomendacji na temat poprawy warunków wymiany handlowej i inwestycji, niezbędnych dla utworzenia wspólnej przestrzeni gospodarczej. „Mapa drogowa” WPG zapowiadała także intensyfikację regulacji w zakresie produkcji przemysłowej. W celu zharmonizowania standardów, regulacji technicznych oraz procedur oceny towarów zdecydowano:

- wspierać skuteczną implementację *Porozumienia w sprawie Barier Technicznych w Handlu WTO*;
- wprowadzić dialog, zawierający mechanizm konsultacji, celem zwiększenia przejrzystości uregulowań prawnych oraz wymiany informacji między organami właściwymi; przyczyni się to do stopniowego zbliżenia ustawodawstwa (w tym przepisów technicznych) oraz praktyk ich stosowania;
- wzmocnić instytucjonalne elementy współpracy; udział rosyjskiej strony w pracach europejskich instytucji¹²³.

Obie strony priorytetowe znacznie przyznały sektorowi: technologii informacyjno-komunikacyjnej (ICT), sprzętu elektrycznego, urządzeń medycznych oraz przemysłowi: samochodowemu, tekstylnemu, farmaceutycznemu, drzewno-papierniczemu¹²⁴. Postanowienia obejmujące obszar ochrony własności intelektualnej, przemysłowej oraz handlowej, wskazują na konieczność dostosowania systemów regulacji do najwyższych standardów wyznaczonych umowami międzynarodowymi. Doprowadzić ma to do poprawy klimatu inwestycyjnego. Wprawdzie „mapa drogowa” nie poświęca tej kwestii zbyt wiele miejsca, jednak odnotowuje, że jedynie zapewnienie przejrzystości, przewidywalności oraz uproszczenie przepisów prawnych i ich zastosowania wzmocni wzajemne inwestycje. Współpraca funkcjonować ma w formie dialogu oraz konsultacji z zainteresowanymi stronami, w tym z przedsiębiorcami. Obie strony zobowiązują się także do:

- znoszenia barier administracyjnych;
- uprzedniego zgłaszania zmian w regulacjach, co zagwarantować ma przewidywalność inwestycji;
- zapewnienia jednolitego stosowania przepisów (na poziomie centralnym i regionalnym) dotyczących handlu i inwestycji;
- usprawnienia kontroli sądowej w tym zakresie¹²⁵.

„Mapa drogowa” WPG, odnosząc się do polityki prowadzonej w sferze przedsiębiorczości, szczególnie nacisk kładzie na przemysł: samochodowy,

¹²² EU – Russia industrialists Round Table, www.eu-russia-industrialists.org, dostęp: 06.03.2011 r.

¹²³ *Road map for the Common Economic...*, dostęp: 08.03.2011 r.

¹²⁴ *Ibidem*.

¹²⁵ *Ibidem*.

tekstylny (wskazano także na potrzebę dyskusji o potencjalnych obszarach współpracy), hutniczo-górnicy (kooperacja w tej dziedzinie powinna skoncentrować się na wymianie informacji i wsparciu wspólnych projektów związanych z zapewnieniem równowagi w branży oraz z jej restrukturyzacją), chemiczny oraz lotniczy (polepszenie warunków współpracy przy pracach badawczo-rozwojowych R&D)¹²⁶.

Jak zostało nadmienione na początku, wspólna przestrzeń gospodarcza miała skupiać się na priorytetowych sektorach: sieciach komunikacyjnych, energetyce, kosmosie oraz środowisku. Założeniem pierwszym z nich było stworzenie wspólnego unijno-rosyjskiego społeczeństwa informacyjnego. W odniesieniu do transportu Unia i Rosja dążą do stopniowej integracji sieci transportowych, usuwania przeszkód technicznych i administracyjnych. Wzmocnienie współpracy ma nastąpić poprzez regularne konsultacje, także w ramach organizacji międzynarodowych, takich jak Międzynarodowa Organizacja Lotnictwa Cywilnego (ICAO), Międzynarodowa Organizacja Morska (IMO), Europejska Komisja Gospodarcza ONZ (UNECE), Europejska Konferencja Ministrów Transportu (ECMT). Z uwagi na znaczenie sektora paliwowo-energetycznego w relacjach unijno-rosyjskich, ważny punkt „mapy drogowej” WPG stanowi dialog energetyczny. Zważywszy na silne powiązanie rynku surowcowego z decyzjami politycznymi, a także uzależnienie państw europejskich od rosyjskich dostaw, ta sfera współpracy uznawana jest za wrażliwą, a często za zagrażającą bezpieczeństwu energetycznemu¹²⁷. Dlatego uwypuklono potrzebę stabilności i ciągłości produkcji, dostaw, transportu i wykorzystania surowców energetycznych. Podkreślono również konieczność wypracowania energoefektywności i oszczędności energii, poprzez wykorzystanie odnawialnych źródeł energii. Aby osiągnąć powyższe cele, Unia Europejska i Rosja przyznają, że należy promować i chronić inwestycje w tym sektorze. Działaniami wspierającymi mają być między innymi:

- zbliżenie unijnej i rosyjskiej strategii, polityki i regulacji w odniesieniu do branży energetycznej;
- zakończenie negocjacji w sprawie umowy o handlu materiałami nuklearnymi;
- współpraca przy projektach infrastruktury energetycznej;
- opracowanie mechanizmów pokrycia ryzyka pozaekonomicznego w trakcie realizacji projektów energetycznych;
- bezpieczeństwo transportu surowców energetycznych (gazociągi oraz transport kolejowy i morski);
- możliwość integracji obu rynków;
- zapewnienie stopniowej reformy rosyjskiego sektora gazowego, zgodnie ze *Strategią energetyczną Federacji Rosyjskiej do 2020 r.*;

¹²⁶ W dokumencie wskazano ponadto na potrzebę kooperacji w takich dziedzinach, jak branża finansowo-bankowa, rachunkowości, statystyki oraz potrzebie zbliżenia przepisów sanitarnych i fitosanitarnych.

¹²⁷ M. Raś, *Szanse i możliwości...*, s. 71.

- wspieranie ekologicznych technologii energetycznych, w tym odnawialnych źródeł energii;
- wprowadzanie zasad *Karty Energetycznej*¹²⁸.

„Mapa drogowa” jako pozostałe priorytetowe obszary współpracy wymienia kosmos oraz ekologię. Warto odnotowania są inicjatywy związane z systemami nawigacji satelitarnej – *Galileo* oraz *GLONASS*, a także projekty dotyczące ochrony środowiska, w tym zwłaszcza *Partnerstwo w ochronie środowiska naturalnego w ramach „Północnego wymiaru” UE*¹²⁹.

Wspólna przestrzeń gospodarcza jest trudna do zrealizowania. Zarówno strona rosyjska, jak i unijna celują jedynie w zbliżenie gospodarek, aby uzyskać szerszy dostęp do rynku partnera¹³⁰. Dotychczas znaczącą przeszkodą w pogłębianiu współpracy był wymóg wstąpienia Rosji do WTO oraz wynikający z niego obowiązek akceptowania i przestrzegania reguł handlu międzynarodowego. Unia Europejska nie decydowała się na utworzenie strefy wolnego handlu – zakładanej już w dokumencie PCA – nie uzyskując uprzednio zabezpieczenia swoich interesów. Choć przyjęcie Rosji do państw członkowskich Światowej Organizacji Handlu¹³¹ rozwiało szereg obaw i wątpliwości, coroczny raport Komisji Europejskiej z 2012 roku zwraca uwagę na podejmowanie przez rosyjskie władze decyzji stojących w sprzeczności z podpisanym przez nie protokołem akcesyjnym¹³². Trudno więc oczekiwać, aby w najbliższym czasie UE zdecydowała się na zainicjowanie konkretnych działań zmierzających do ustanowienia strefy wolnego handlu z Rosją. Bez wątpienia, najbardziej perspektywnym kierunkiem kooperacji ekonomicznej Moskwy i Brukseli jest dialog energetyczny, szczególnie ważny dla państw Europy Środkowo-Wschodniej, zależnych od rosyjskich dostaw znacznie bardziej niż zachodni członkowie UE. Wydarzenia w państwach afrykańskich ukazują, że kierunek rosyjski jest stosunkowo najbardziej stabilny. Na tę sytuację wpływa także niepewność wobec regionu bliskowschodniego oraz wysokie ceny surowców ugrupowania OPEC¹³³. Z punktu widzenia Rosji, współpraca z Unią jest korzystna z uwagi na możliwość modernizowania przestarzałej infrastruktury przesyłowej. Zdaniem Macieja Rasia właściwy rozwój współpracy w perspektywie średnioterminowej nastąpi, jeśli obie strony skupią się przede wszystkim na takich elementach, jak:

- zmiana rosyjskiego prawodawstwa;
- zabezpieczenie dostaw paliw (długoterminowe);
- modernizacja infrastruktury energetycznej;
- dialog w dziedzinie energetyki jądrowej;

¹²⁸ *Road map for the Common Economic...*, dostęp: 08.03.2011 r.

¹²⁹ *Ibidem*.

¹³⁰ M. Raś, *Szanse i możliwości...*, s. 77.

¹³¹ Prezydent Władimir Putin dokument ratyfikacyjny podpisał 21 lipca 2012 r. Oficjalnie członkiem Światowej Organizacji Handlu Rosja stała się 22 sierpnia 2012 r.

¹³² *Ninth Report on potentially trade restrictive measures* (September 2011 – 1 May 2012), www.trade.ec.europa.eu, dostęp: 11.08.2012 r.

¹³³ M. Raś, *Szanse i możliwości...*, s. 78.

- podniesienie efektywności wykorzystania energii;
- budowa zaufania politycznego¹³⁴.

3. Znaczenie umów sektorowych dla unijno-rosyjskich relacji gospodarczych

3.1. Istota umów sektorowych

Negocjacje w sprawie podpisania *Porozumienia o partnerstwie i współpracy* były trudne nie tylko z uwagi na oczekiwania, jakie obie strony stawiały w związku z wejściem w życie nowego dokumentu. Drażliwy temat stanowiły również sfery gospodarki, istotne tak dla Moskwy, jak i Brukseli. Unia Europejska, wykorzystując dominującą pozycję w pertraktacjach, lobbowała za wyłączeniem poszczególnych dziedzin spod zapisów PCA. Odpowiednie artykuły, tj. 15, 20 oraz 21, przewidywały stworzenie umów sektorowych, a zatem wyłączenie obrotu tymi towarami z ogólnych zasad wymiany handlowej przewidzianej w *Porozumieniu o partnerstwie i współpracy*. Państwom członkowskim chodziło przede wszystkim o konkurencyjność rosyjskiej metalurgii, a także ochronę własnego rynku przed materiałami sprowadzanymi z Rosji. Nie bez znaczenia pozostawał fakt, iż Federacja Rosyjska nie była wówczas członkiem Światowej Organizacji Handlu, a więc nie była związana międzynarodowymi regulacjami.

Przed przystąpieniem Rosji do WTO między stronami funkcjonowały dwie umowy sektorowe:

1. *Umowa między Unią Europejską a Federacją Rosyjską o handlu niektórymi wyrobami stalowymi*¹³⁵;
2. *Umowa między Wspólnotami Europejskimi a Federacją Rosyjską w sprawie handlu wyrobami włókienniczymi*¹³⁶.

Wyjątkowość czy nawet ekskluzywność obrotu wyrobami stalowymi oraz tekstylnymi wśród ogólnej wymiany handlowej, wynikała właśnie z ich odrębnego – względem PCA – uregulowania.

3.2. Handel wyrobami stalowymi

Pierwsza *Umowa między Unią Europejską a Federacją Rosyjską o handlu niektórymi wyrobami stalowymi* zawarta została 9 lipca 2002 roku¹³⁷. Intencją sygna-

¹³⁴ Ibidem, s. 78–79.

¹³⁵ *Agreement between the European Community and the Russian Federation on trade in certain steel products* (26 października 2007), Dz. U. UE L 300 z 17.11.2007, s. 52–70.

¹³⁶ *Agreement between the European Community and the Russian Federation on trade in textile products*, Dz. U. WE L 162 z 15.06.1998, s. 2–27.

¹³⁷ *Agreement between the European Coal and Steel Community and the Government of the Russian Federation on trade in certain steel products* (9 lipca 2002 r.), Dz. U. WE L 195 z 24.07.2002, s. 55–73.

tariuszy było wspieranie systematycznego i sprawiedliwego handlu między stronami. Chociaż Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Węgla i Stali wygasł 23 lipca 2002 roku, Unia Europejska przejęła wszystkie prawa i obowiązki, jakie nałożone były na EWWiS, w tym unormowania odnoszące się do handlu wyrobami stalowymi. Kolejny dokument¹³⁸, podpisany trzy lata później, 3 listopada 2005 roku, wprowadzał nowe limity ilościowe, ale przede wszystkim odwoływał się do ewentualnego członkostwa Rosji w Światowej Organizacji Handlu. Ostatnia z obowiązujących regulacji, sygnowana została 26 października 2007 roku w Mafarze i weszła w życie z dniem podpisania. Obowiązywać miała przynajmniej do 31 grudnia 2008 roku¹³⁹, z możliwością corocznego automatycznego przedłużania. Każde kolejne przedłużanie umowy zwiększało wprowadzone limity każdej z grup wyrobów o 2,5%.

Dokument poza częścią podstawową składa się z dwóch aneksów:

- Aneks I wyróżnia produkty objęte limitami¹⁴⁰;
- Aneks II wskazuje limity ilościowe (w tonach).

Umowa uzupełniona jest trzema deklaracjami, w których strony potwierdzają między innymi punkt docelowy wzajemnej kooperacji, a więc pełną liberalizację wyrobami pochodzenia stalowego. W zakres dokumentu włączony został również protokół.

Zgodnie z postanowieniami umowy, ograniczeniom ilościowym podlegać mogą jedynie produkty wyszczególnione w Aneksie I, stanowiącym integralną część dokumentu. Wyznaczone ograniczenia utrzymywane są przez każdy kolejny rok kalendarzowy, w stosunku do limitów ustalonych w Aneksie II. Bruksela dopuszcza ich przekroczenie, o ile unijny przemysł stalowy nie będzie w stanie zaspokoić popytu wewnętrznego, a co za tym idzie wystąpią niedobory w podaży. Spod ograniczeń wyłączone zostały produkty mające przeznaczenie na wymianę z państwami trzecimi¹⁴¹.

¹³⁸ *Agreement between the European Community and the Russian Federation on trade in certain steel products* (3 listopada 2005 r.), Dz. U. UE L 303 z 22.11.2005, s. 39-55.

¹³⁹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 529/2012 z dnia 13 czerwca 2012 r. uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1342/2007 w sprawie nałożenia pewnych ograniczeń na przywóz niektórych wyrobów stalowych z Federacji Rosyjskiej (Dz. U. UE L 172 z 30.06.2012, s. 1-2), wskazuje: „Umowa z 2007 r. stanowi, iż w przypadku przystąpienia Federacji Rosyjskiej do Światowej Organizacji Handlu przed dniem wygaśnięcia Umowy, zostanie ona rozwiązana, a w związku z tym limity ilościowe zostaną zniesione od dnia przystąpienia. Z dniem, w którym Federacja Rosyjska przystąpi do Światowej Organizacji Handlu, rozporządzenie (WE) nr 1342/2007 wdrażające Umowę stanie się zbędne”.

¹⁴⁰ Klasyfikacja produktów objętych umową oparta jest o nomenklaturę taryfową i statystyczną CN (*Combined Nomenclature*). W odniesieniu do pochodzenia produktów objętych Umową między UE a Rosją o handlu niektórymi produktami stalowymi, stosuje się przepisy obowiązujące we Wspólnocie. Jednocześnie UE ma obowiązek informowania Rosjan o wszelkich zmianach zachodzących w tej sferze.

¹⁴¹ *Agreement between the European Community and the Russian Federation on trade in certain steel products...*, s. 52-70.

W celu zabezpieczenia podjętych zobowiązań Bruksela i Moskwa podejmują stosowne działania prawne i administracyjne. Dodatkowo *Umowa między UE a Rosją o handlu niektórymi produktami stalowymi* wprowadza system podwójnej kontroli (*double checking system*)¹⁴². Polega on na konieczności uzyskania dwóch dokumentów importowo-eksportowych. Na podstawie licencji eksportowej, wydawanej przez władze krajowe eksportera, wydawane jest zezwolenie importowe. Tym razem organami właściwymi są instytucje w państwach członkowskich. Pozwolenie importowe wyznacza ilość towaru, jaka wskazana jest w dokumencie.

Unia Europejska i Federacja Rosyjska zobowiązały się do inicjowania dialogu na rzecz unikania nagłych i szkodliwych zmian w tradycyjnej wymianie handlowej. W przypadku jakichkolwiek negatywnych oddziaływań, UE ma prawo wnioskować o podjęcie konsultacji. Rosja zobowiązała się także do równomiernego – w skali roku – wwozu produktów wyszczególnionych w Aneksie I. Gdy wypełnienie limitów osiągnie 90%, każda ze stron ma prawo poprosić o konsultacje.

Zgodnie z rozporządzeniem Komisji (UE) nr 1262/2011¹⁴³ z dnia 5 grudnia 2011 roku zmieniono limity ilościowe w handlu niektórymi wyrobami stalowymi. Zmiany wynikały z możliwości, jakie daje stronie rosyjskiej art. 3 ust. 3 umowy¹⁴⁴. W 2011 r. wynosiły one 3 489 946 ton, zaś w 2012 r. zmniejszono je nieznacznie do 3 345 656 ton¹⁴⁵.

3.3. Handel tekstyliami

Umowa między Wspólnotami Europejskimi a Federacją Rosyjską w sprawie handlu wyrobami włókienniczymi sygnowana została w Brukseli 23 lipca 1998 roku. Obowiązywać ma na czas funkcjonowania PCA. Dokument podpisany został z zamiarem zapewnienia przewidywalności i rozwoju handlu wyrobami włókienniczymi. Podobnie do umowy regulującej obrót produktami stalowymi przewidywała ona wstąpienie Rosji do Światowej Organizacji Handlu¹⁴⁶.

Podstawowym celem umowy było zniesienie z dniem 1 maja 1998 roku ograniczeń ilościowych w handlu tekstyliami, zaś nowe, dotyczące produktów

¹⁴² Ibidem.

¹⁴³ Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1093/2009 z dnia 13 listopada 2009 r. zmieniające załącznik V do rozporządzenia Rady (WE) nr 1342/2007 w odniesieniu do limitów ilościowych na niektóre wyroby stalowe pochodzące z Federacji Rosyjskiej, Dz. U. UE L 299 z 14.11.2009, s. 10–12.

¹⁴⁴ Niewykorzystanie limitów w danym roku uprawnia do przeniesienia ich na kolejny rok, w ilości do 7% odpowiedniego limitu ilościowego określonego w aneksie II umowy.

¹⁴⁵ Rozporządzenie Komisji (UE) nr 1262/2011 z dnia 5 grudnia 2011 r. zmieniające załącznik V do rozporządzenia Rady (WE) nr 1342/2007 w odniesieniu do limitów ilościowych na niektóre wyroby stalowe pochodzące z Federacji Rosyjskiej, Dz. U. UE. L 322 z 6.12.2011, s. 1–2.

¹⁴⁶ Z dniem wstąpienia Rosji do WTO umowa traci ważność.

z Aneksu I miały nie być wprowadzane. W wyjątkowych sytuacjach, wskazanych w art. 17 PCA, umożliwiono zastosowanie ograniczeń ilościowych¹⁴⁷.

Podobnie jak w przypadku „umów stalowych”, także w „włókienniczej” produkty sprowadzane do UE objęto Nomenklaturą Scaloną (*Combined Nomenclature*). Towary przeznaczone na rynek rosyjski klasyfikowane były na podstawie Nomenklatury Towarowej Handlu Zagranicznego (*the products nomenclature of foreign economic activity*). Rozróżnienie wprowadzono również w odniesieniu do pochodzenia produktów, gdzie wyroby wwożone na teren Unii Europejskiej objęte zostały przepisami unijnymi, zaś towary przywożone do Rosji unormowaniom rosyjskim¹⁴⁸.

Unia i Rosja zobowiązały się do podjęcia procedur administracyjnych i prawnych w celu właściwego wypełniania umowy. Współpraca obejmować miała między innymi:

- kontrolę negatywnych praktyk prowadzących do zwiększenia eksportu;
- ułatwienia wizytacji i kontaktów wzajemnych;
- kontrolę jakości produktów.

Obecnie w handlu wyrobami włókienniczymi między Unią Europejską a Federacją Rosyjską nie występują żadne ograniczenia ilościowe.

4. Perspektywy powstania PCA-2

Funkcjonujące od 1997 r. *Porozumienie o partnerstwie i współpracy*, mimo upływu 15 lat, w dalszym ciągu stanowi najważniejszy dokument w gospodarczych relacjach między Unią Europejską a Federacją Rosyjską. Przystąpienie tej drugiej do Światowej Organizacji Handlu daje – choć niewielkie – nadzieje na wypracowanie nowego układu regulującego bilateralne kontakty obu stron.

Rozmowy o potrzebie zainaugurowania dialogu w sprawie PCA-2 rozpoczęto na unijno-rosyjskim szczycie w Chanty Mansyjsku w czerwcu 2008 roku, zaś pierwsza runda negocjacyjna odbyła się w lipcu 2008 roku¹⁴⁹. Choć wcześniej, jak również po (vide: *Partnerstwo dla Modernizacji* z 2010 r.) zainaugurowaniu rozmów nad nowym dokumentem obie strony podejmowały inicjatywy, uwzględniające zmiany jakie zaszły zarówno w UE i Rosji, jak i w środowisku międzynarodowym, mające na celu dostosowanie ich bilateralnych relacji, to jednak nie sposób skonstatować, iż były to *de facto* działania doraźne, w żaden sposób nie realizujące rzeczywistych potrzeb obu podmiotów.

Pytania o przyszłość nowego *Porozumienia o partnerstwie i współpracy* pojawiają się niezwykle często. Choć współpraca gospodarcza między Rosją a Unią

¹⁴⁷ *Agreement between the European Community and the Russian Federation on trade in textile products.*

¹⁴⁸ *Ibidem.*

¹⁴⁹ *Joint statement of the EU-Russia summit on the launch of negotiations for a new EU-Russia agreement*, Chanty Mansyjsk, 27 czerwca 2008 r., 11214/08 (Presse 192).

Europejską rozwija się w sposób satysfakcjonujący, systematycznie pojawiają się obszary, które jeśli nawet nie zagrażają kooperacji, to z pewnością znacząco ją utrudniają. Problemem negocjowanego dokumentu jest sekcja obejmująca handlowe i ekonomiczne aspekty współpracy¹⁵⁰. Przekonanie, iż przystąpienie Federacji Rosyjskiej do Światowej Organizacji Handlu miałyby stanowić impuls do rozwiązania kwestii spornych wydaje się być opinią mylną. Wprawdzie Kreml wyraża swoją wdzięczność Brukseli za poparcie udzielane Rosji w trakcie jej negocjacji o akces do WTO, jednak nie godzi się na warunki stawiane przez UE w sprawie PCA-2. Tym bardziej, że wiele z proponowanych przez Unię postanowień wykraczałoby poza ramy rosyjskich zobowiązań w WTO¹⁵¹. Działań rosyjskich władz nie należy odczytywać jako gry prowadzonej przez nie w trakcie negocjacji o akces do Światowej Organizacji Handlu. Rosja nigdy nie ukrywała, że ma odmienną od unijnej wizję nowego układu regulującego jej stosunki z UE. Moskwie zależy na potwierdzeniu jej znaczenia w kontaktach z europejskimi partnerami. Umowa miałaby podkreślać strategiczne partnerstwo obu podmiotów, a co za tym idzie ich równość w bilateralnych kontaktach. Sam dokument ma mieć charakter ogólny, bez wskazywania na konkretne zobowiązania stron¹⁵². Z kolei Unia Europejska w negocjacjach nad PCA-2 dąży do zabezpieczenia swoich interesów, przede wszystkim w obszarze współpracy energetycznej. Zdaniem przewodniczącego Komisji Europejskiej, Jose Manuela Barroso, umowa musi być w jak największym stopniu kompleksowa. Należy włączyć w nią postanowienia obejmujące handel, inwestycje oraz sektor energetyczny¹⁵³.

Rozmowy w sprawie nowej umowy regulującej stosunki ekonomiczne Unii Europejskiej i Rosji nie są łatwe. Federacja Rosyjska nie jest zainteresowana podpisaniem nowej umowy z UE, tłumacząc, że obecnie priorytetem są jej zobowiązania w ramach Światowej Organizacji Handlu. Warunki akcesu do WTO, wypracowane także przy udziale Komisji Europejskiej, są dla Rosji wystarczającym zabezpieczeniem współpracy z UE. Kreml stoi na stanowisku, że ewentualne wyrażenie zgody na PCA-2 łączyłoby się z nałożeniem na Federację Rosyjską dodatkowych obowiązków, a zarazem zaostrzeniem reżimu w poszczególnych sferach unijno-rosyjskiej współpracy.

Wydaje się, że między zainteresowanymi stronami występują zbyt duże różnice i brak zgody w podstawowych kwestiach – cele i wizja charakteru dalszej kooperacji – aby oczekiwać na wypracowanie kompromisu w zakresie układu regulującego stosunki w sferze gospodarki. Należy oczekiwać, iż w najbliższych kilku latach Unii Europejskiej i Federacji Rosyjskiej nie uda się podpisać nowego porozumienia, głównie z uwagi na negatywne stanowisko Kremla.

¹⁵⁰ *Joint news conference following Russia-EU summit*, 4 czerwca 2012 r., www.kremlin.ru, dostęp: 06.10.2012 r.

¹⁵¹ *Ibidem*.

¹⁵² I. Wiśniewska, *Start of EU-Russia negotiations concerning a new framework agreement*, "Eastweek" 2008, nr 23 (132).

¹⁵³ *Joint news conference following Russia-EU summit*, 4 czerwca 2012..., dostęp: 06.10.2012 r.

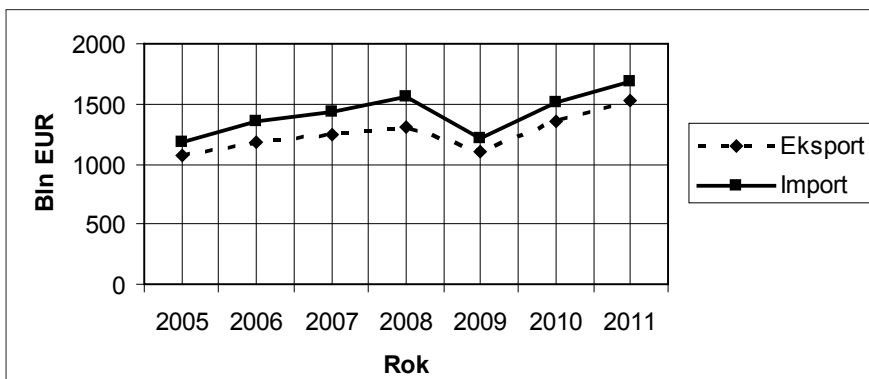
Wymiar realizacyjny stosunków gospodarczych Unia Europejska – Federacja Rosyjska

1. Wymiana handlowa Unia Europejska – Rosja¹⁵⁴

Mówiąc o stosunkach handlowych Unii możemy wyróżnić handel między państwami członkowskimi, a więc tzw. *intra-EU trade* oraz relacje z państwami trzecimi, tzn. *extra-EU trade*. W przypadku Federacji Rosyjskiej takie rozróżnienie dokonać można wobec jej wymiany handlowej z członkami Wspólnoty Niepodległych Państw oraz z pozostałymi podmiotami, nienależącymi do tej struktury. Oznacza to, że wymiana gospodarcza między Unią Europejską a Federacją Rosyjską jest *de facto* jedynie częścią handlu zagranicznego każdej ze stron. O ile jednak zarówno *intra-EU trade*, jak i *extra-EU trade* odznaczają się elementami handlu klasycznego, o tyle relacje gospodarcze Rosji z państwami WNP charakteryzują pewne czynniki antyrynkowe¹⁵⁵.

Zanalizowanie wymiany handlowej między Unią Europejską a Federacją Rosyjską wymaga spojrzenia na ich stosunki gospodarcze ze światem. Pozwoli to na dokładne umiejscowienie każdej ze stron w relacjach ekonomicznych partnera.

Wykres 5. Wymiana handlowa Unii Europejskiej

Źródło: Oprac. własne.

¹⁵⁴ Szczegółowy wykaz wskaźników wymiany handlowej znajduje się w Aneksie III.

¹⁵⁵ W. Iskra, *Rosja a integrująca się Europa*, Warszawa 2009, s. 208–209.

Unia Europejska stanowi obecnie jedną z potęg gospodarczych. Jej udział w handlu światowym, zarówno po stronie importu, jak i eksportu, wynosi – w zależności od okresu – około 17–19%. Na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat cechą charakterystyczną unijnej wymiany handlowej jest ujemny bilans. Jedynie rok 2002 przyniósł dodatnie saldo (wysokości 8,1 bln euro). Sytuacja ta wynika, po pierwsze, z uwarunkowań wewnętrznych Unii, takich jak mała ilość posiadanych złóż surowców naturalnych, co łączy się z potrzebą importu kosztownych produktów. Po drugie, czynnikiem pośrednio wpływającym na ujemne saldo wymiany handlowej są możliwości i potrzeby państw, z którymi Unia utrzymuje stosunki ekonomiczne. Polityka handlowa Brukseli skorelowana jest z jej polityką rozwojową, co oznacza wspieranie słabszych gospodarczo podmiotów. Oznacza to również, że bilans handlowy Unii Europejskiej pozostanie w najbliższych latach ujemny.

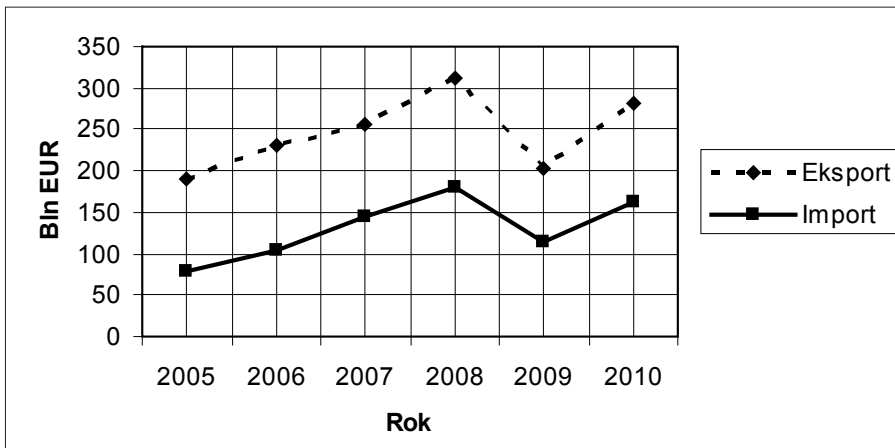
Struktura towarowa unijnego eksportu i importu od ponad dekady zmieniła się niewiele. Spośród towarów sprowadzanych przez Unię Europejską czołowe miejsca zajmują surowce energetyczne (25% ogólnego importu w 2010 r.), których udział w ogólnym imporcie, z uwagi na rosnące zapotrzebowanie państw członkowskich, także stale wzrasta. Na przestrzeni dziesięciu lat jest to wzrost o prawie 9%. Jednak to nie nośniki energii, takie jak ropa naftowa czy gaz ziemny, a maszyny oraz sprzęt transportowy zajmują pierwsze miejsce w unijnym imporcie (29,6% ogólnego importu w 2010 r.). W eksporcie niezmiennie od lat najczęściej wywożonym dobrem są maszyny i sprzęt transportowy (41,9% ogólnego eksportu w 2010 r.).

Spośród głównych partnerów handlowych Unii Europejskiej największym odbiorcą jej towarów są Stany Zjednoczone. Wśród państw eksportujących na teren Wspólnoty czołowe miejsce zajmują Chiny, których początkowo niewielka przewaga nad USA w ostatnich kilku latach znacząco się powiększyła. Wynika to z rosnącej konkurencyjności cenowej towarów Państwa Środka. Szczególną uwagę należy jednak zwrócić na pozycję Federacji Rosyjskiej. Zajmująca w eksporcie i imporcie UE odpowiednio czwartą i drugą pozycję Rosja jest jedynym – z czołówki – państwem, które do niedawna nie należało do Światowej Organizacji Handlu. Oznaczało to, że stosowane wobec niej reguły nie wynikały bezpośrednio z unormowań WTO, co w żaden sposób nie ograniczało wzajemnych kontaktów ekonomicznych.

W przypadku rosyjskiej wymiany handlowej, na uwagę zasługuje systematyczny, a przede wszystkim wyraźny wzrost eksportu. Tak znaczący skok spowodowany był wzrostem cen surowców naturalnych, na których bazuje gospodarka Federacji Rosyjskiej. Podobnie jak eksport, także import na przestrzeni ostatnich kilku lat notuje regularny wzrost. Mając zabezpieczenie w postaci „petrodolarów” Moskwa chętniej podejmuje decyzje o inwestycjach czy zakupie nowoczesnego sprzętu. Trzeba także pamiętać, że jednym z elementów przyczyniających się do wzrostu importu jest zwiększony popyt konsumpcyjny rosyjskiego społeczeństwa. Inną, równie istotną w porównaniu do

unijnego handlu, cechą charakterystyczną wymiany Federacji Rosyjskiej jest utrzymujący się dodatni bilans handlowy. Umożliwił on spłatę długów zagranicznych, powstałych jeszcze w okresie funkcjonowania Związku Radzieckiego oraz utworzenie 1 stycznia 2004 roku Funduszu Stabilizacyjnego¹⁵⁶. Warto odnotować także niewielki udział krajów WNP w ogólnej wymianie Federacji Rosyjskiej¹⁵⁷, wynikający z niskich możliwości ekonomicznych „bliskiej zagranicy” FR.

Wykres 6. Wymiana handlowa Federacji Rosyjskiej

Źródło: Oprac. własne.

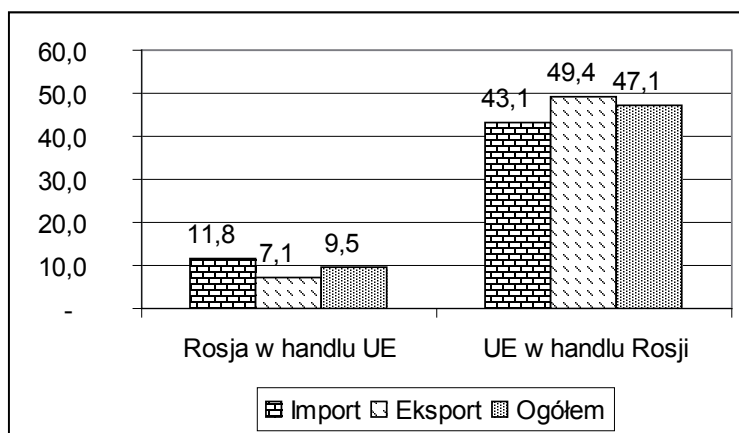
Struktura towarowa Rosji wykazuje się dużo większą jednorodnością. Po stronie eksportu dominują produkty mineralne (70,3% ogólnego eksportu w 2011 r.), co związane jest ze wspomnianym ukierunkowaniem na surowce energetyczne. Wśród towarów importowanych znaczącą przewagę uzyskał sektor maszyn i środków transportu (48% ogólnego importu w 2011 r.).

Szczegółowe zestawienia pozwalają w lepszym stopniu ukazać wymianę handlową między Unią Europejską a Federacją Rosyjską. Wskazują one, że obroty handlowe Rosji, mimo dużej dynamiki, są mniejsze od unijnych. Rosja koncentrując się na sektorze wydobywczym ryzykuje większe uzależnienie od państw eksportujących. Strona unijna mając lepiej zbilansowaną strukturę towarową wymiany handlowej pozostaje partnerem mogącym podejmować wielopłaszczyznową współpracę, co nie pozostaje bez znaczenia na uzależnienie Rosji i Unii w ich wzajemnych stosunkach gospodarczych.

¹⁵⁶ Obecnie funkcjonuje Fundusz Rezerw oraz Fundusz Dobrobytu Narodowego.

¹⁵⁷ Największy udział w wymianie handlowej z Federacją Rosyjską ma Ukraina. Na kolejnym miejscu są Białoruś i Kazachstan, za: Rosstat.

Wykres 7. Procentowy udział w wymianie handlowej partnera

Źródło: Oprac. własne.

Dane dla Rosji za 2010 r., UE 2011 r.

Doskonale widać to na przykładzie udziału obu stron w obrotach handlu zagranicznego. W przypadku wymiany Unii Europejskiej Federacja Rosyjska, mimo zajmowania trzeciego miejsca wśród głównych partnerów handlowych, wypracowuje jedynie 9,5% ogólnych obrotów (2011 r.). Trzeba jednak zauważyć, że na przestrzeni ostatnich kilku lat sytuacja ta znacząco się poprawiła, na co wpływ miał wzrost cen surowców energetycznych. Jeszcze w 2001 roku Rosja miała jedynie 2,8 procentowy udział w eksporcie i 4,6 w imporcie. Unijny udział w rosyjskiej wymianie w 2010 roku wynosił 47,1%. Wcześniejsze lata charakteryzowały się jeszcze większym wkładem unijnego partnera w obrotach handlowych Federacji Rosyjskiej. Relacje ekonomiczne obu stron odznaczają się znaczącą asymetrycznością, nie wydaje się jednak, aby wpływało to wyłącznie na jednostronne uzależnienie. Podstawowym atutem Rosji w jej kontaktach z Brukselą są bowiem surowce energetyczne i nawet wykazane rozbieżności nie stanowią przeszkody we wzajemnym dialogu¹⁵⁸.

Jak pokazały lata 2007–2011 wymiana handlowa między Unią Europejską a Federacją Rosyjską, choć nie jest bardzo intensywna, rozwija się dobrze. Średni roczny wzrost w imporcie wynosi 8,1%, w eksporcie 5%, zaś ogólna wymiana to 7%¹⁵⁹. Należy jednak zaznaczyć, że wcześniejszy okres, tzn. lata 1999–2006, choć charakteryzowały się zbliżoną dynamiką, to w odniesieniu do wymiany Unii z pozostałymi państwami odznaczały się szczególnie wysokim rozwojem kontaktów¹⁶⁰.

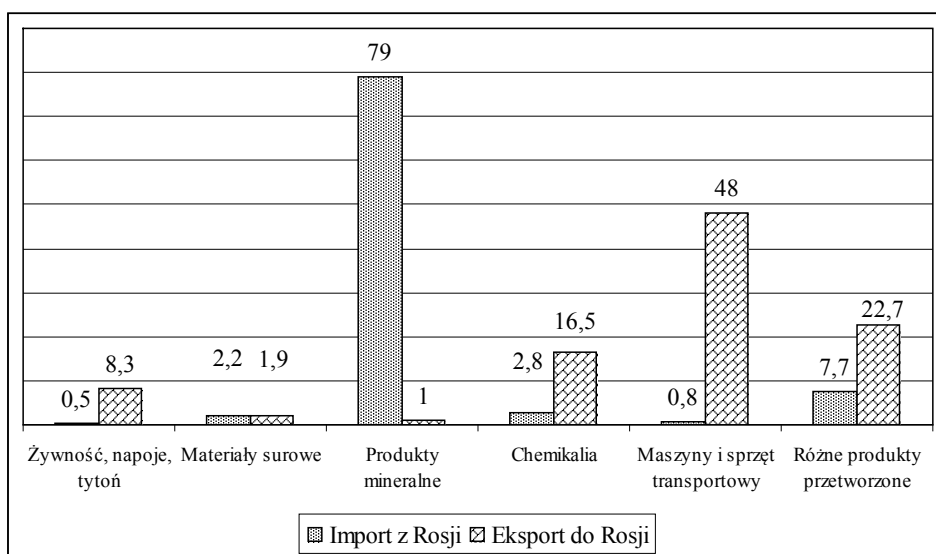
¹⁵⁸ W. Iskra, *Rosja a integrująca...*, s. 210.

¹⁵⁹ *External and intra-EU trade. A statistical yearbook*. Data 1958–2010. Eurostat 2011 edition.

¹⁶⁰ W latach 2000–2006 eksport do państw trzecich wzrósł ok. 1,3 razy, import prawie 2.

Struktura towarowa unijnego importu z Rosji wynika, z jednej strony z potrzeb państw członkowskich, z drugiej z ukierunkowania rosyjskiej gospodarki. Dane przedstawione w tabeli 6 Aneks III oraz poniżej (wykres 8) wskazują na zdominowanie rosyjskiego eksportu do UE przez produkty pochodzenia mineralnego¹⁶¹ – 79% unijnego importu z Rosji, tj. 156 500 mln euro. Wynik ten, w porównaniu do roku 2009 roku (87 463 mln euro; 74,3% – niemal dwukrotna różnica w jednostkach pieniężnych przy niewielkich rozbieżnościach procentowych)¹⁶² wskazuje na poprawę sytuacji na rynkach światowych, a tym samym wzrost cen surowców energetycznych oraz uwidacznia uzależnienie bilansu handlowego Rosji od produktów pochodzenia mineralnego.

Wykres 8. Struktura towarowa unijnej wymiany z Rosją, 2011 r. (%)

Źródło: Oprac. własne na podstawie Eurostat.

Rosja jest głównym dostawcą produktów energetycznych do UE. W 2009 roku wśród każdej z wyszczególnionych w danej grupie towarowej pozycji zajmowała pierwsze miejsce. Dopiero w 2010 roku utraciła prymat na rzecz Stanów Zjednoczonych w handlu węglem brunatnym, koksem i brykietem:

- węgiel brunatny, koks, brykiet: 22,8% (1 miejsce: Stany Zjednoczone 22,9);
- ropa naftowa: 33,6 (wobec 30,2% z 2009 r.);
- produkty naftowe: 40,4% (38,1% w 2009 r.);

¹⁶¹ Węgiel kamienny, koks, brykiet, ropa naftowa, produkty naftowe, gaz ziemny (naturalny i przetworzony).

¹⁶² www.trade.ec.europa.eu, dostęp: 01.04.2011 r.

– gaz ziemny: 20,3% (podobny wskaźnik jak w 2009 r.)¹⁶³.

Warto zwrócić uwagę na fakt, iż jeszcze w 2006 roku Rosja zajmowała trzecie miejsce wśród głównych dostawców gazu. Ustępowała wówczas Norwegii (14,3%) i Algierii (14%). W odniesieniu do pozostałych towarów pochodzenia mineralnego, pozycja Federacji Rosyjskiej była stosunkowo silna, choć trudno określać ją mianem dominacji nad pozostałymi państwami. Tylko w odniesieniu do ropy naftowej oraz produktów naftowych możemy mówić o znaczącej przewadze, choć i w tym wypadku udział procentowy Rosji nie stanowi więcej niż połowy ogólnej wymiany UE.

Powyższe liczby dowodzą mocnej pozycji Rosji w unijnym imporcie produktów pochodzenia mineralnego. Znaczącym nadużyciem niektórych mediów i polityków jest jednak straszenie nadmiernym uzależnieniem od rosyjskich dostaw. Choć są one podstawą, to nie stanowią wyłącznego źródła zaopatrzenia państw członkowskich. Tego rodzaju komentarze wydają się być niesłuszne również z uwagi na strukturę towarową eksportu Federacji Rosyjskiej. W 2011 roku surowce energetyczne stanowiły 70,3% jej światowego eksportu. Tak znaczący udział jednej grupy towarowej w wymianie zagranicznej Rosji wymusza na niej zapewnienie państwu stabilnego i wiarygodnego odbiorcy, jakim jest Unia Europejska.

Kolejną pozycję wśród towarów sprowadzanych przez UE zajmują towary przetworzone (7,5%). Spośród szeregu pozycji wyszególnionych w ramach tego sektora, Rosja istotne miejsce zajmuje jedynie w dwóch – żelazo i stal (16,8%) oraz niezelazne metale (16,3%). Ogólny udział Federacji Rosyjskiej w wymianie towarami przetworzonymi jest nieznaczący, co wynika z profilu państw, z których towary tego rodzaju są sprowadzane.

Pozostałe towary importowane z Rosji nie stanowią znaczącego odsetka w wymianie handlowej współpracujących ze sobą partnerów. Chociaż surowcowo-energetyczny profil Federacji Rosyjskiej nie jest w dłuższej perspektywie dla niej korzystny, trudno oczekiwać, aby eksportowała ona do Unii Europejskiej towary niebędące podstawą jej handlu zagranicznego. Ponadto same państwa członkowskie zdają sobie sprawę, że Rosja – zwłaszcza w obliczu wydarzeń w państwach afrykańskich – jest obecnie najpewniejszym zapleczem surowcowym.

Struktura towarowa unijnego eksportu, analogicznie jak do importu, warunkowana jest możliwościami podaźowymi państw unijnych oraz zapotrzebowaniem strony rosyjskiej. Analizując tendencje w strukturze unijnego eksportu i rosyjskiego importu z zagranicą, oczekiwać należy, iż dominującą pozycję zajmować będą maszyny i sprzęt transportowy. To właśnie te produkty stanowiły w 2011 r. 48% towarów dostarczanych do Rosji. W grupie, w której wyszczególniono liczne pozycje, w tym między innymi sprzęt specjalistyczny dla poszczególnych branż, maszyny i urządzenia przemysłowe, sprzęt telekomunikacyjny i audiowizualny, maszyny biurowe i komputery oraz

¹⁶³ *External and intra-EU trade...*, s. 63.

samochody, Rosja, uczestniczy w wymianie każdym z przywołanych towarów oraz zajmuje czołowe miejsca wśród unijnych partnerów. Niemniej jej udział procentowy jest raczej niewielki. W handlu sprzętem specjalistycznym choć wypracowała 6,8% ogółu unijnej wymiany (3 miejsce, 2010 r.), zanotowała jednocześnie spory spadek w odniesieniu do 2008 roku (10,8%). Podobną sytuację obserwujemy w wymianie maszynami i urządzeniami przemysłowymi, gdzie w porównaniu z 2008 rokiem spadek wyniósł 1,6%. Co ciekawe, obie straty Rosja poniosła na rzecz Chin, systematycznie umacniających swoją pozycję na rynku europejskim. Równie złą tendencję zauważyć można w branży sprzętu telekomunikacyjnego i audiowizualnego. Rok 2009 przyniósł Rosji spadek z pozycji importowego lidera, a jej udział wynosił jedynie 8,6% obrotów unijnego handlu w tej grupie towarowej. Rok 2010 – choć lepszy dla wymiany dwustronnej (9,9%) – powiększył stratę Federacji Rosyjskiej do wymiany UE ze Stanami Zjednoczonymi (13,5%). Szczególnie duży spadek rosyjskiego importu notowany był w branży samochodowej – z 12,7% w 2008 r. do 7,3% w 2010 roku. W wartościach pieniężnych różnica wynosiła 6 281 mln euro¹⁶⁴.

W unijno-rosyjskiej wymianie handlowej, po stronie eksportu do Rosji na uwagę zasługuje także sektor – różnych towarów przetworzonych (22,7%; 2011 r.) oraz chemikaliów (16,5%; 2011 r.), które od wielu lat są istotną częścią współpracy gospodarczej obu stron.

Podsumowaniem analizy wymiany handlowej między Unią Europejską a Federacją Rosyjską będzie ocena jej bilansu handlowego. Jak zostało nadmienione na początku, rosyjski bilans handlowy, w odróżnieniu od unijnego, osiąga dodatnie wskaźniki. Na tym tle bilans wzajemnych relacji ekonomicznych stron nie jest zaskakujący.

Tabela 3. Bilans handlowy Unii Europejskiej (mln euro)

Rok	Świat	Rosja
2007	- 194 099	- 55 899
2008	- 257 161	- 73 313
2009	- 109 748	- 52 111
2010	- 159 482	- 73 927
2011	- 152 809	- 89 729

Źródło: Oprac. własne.

¹⁶⁴ Ibidem, s. 66–71.

Trzeba jednak pamiętać, że na bilans handlowy składa się wymiana wszystkimi grupami towarowymi. Analiza salda poszczególnych sektorów unijno-rosyjskiej kooperacji pokazuje, że nie w każdym z nich Unia osiąga ujemne rezultaty.

Tabela 4. Bilans unijno-rosyjskiej wymiany handlowej – grupy towarowe (2011 r.)

	mln euro*
Maszyny, urządzenia i sprzęt transportowy	50 428
Różne wyroby przemysłowe	12 390
Chemikalia i produkty pokrewne	12 286
Żywność i zwierzęta żywe	6 811
Napoje i tytoń	1 266
Oleje, tłuszcze i woski zwierzęce i roślinne	255
Towary i transakcje niesklasyfikowane w SITC	- 2 610
Surowce niejadalne z wyjątkiem paliw	- 2 698
Towary przemysłowe sklasyfikowane głównie wg surowca	- 3 127
Paliwa mineralne, smary i materiały pochodne	- 155 484

Źródło: Oprac. własne na podstawie Eurostat.

* Sumy poszczególnych grup towarowych są niższe niż kwota ogólna z uwagi na poufność danych.

Powyższe zestawienie pokazuje, że w większości grup towarowych Unia Europejska osiąga dodatni bilans handlowy. Decydujący wpływ na ogólne saldo mają jednak wysokie ceny surowców energetycznych. Zjawisko to jest typowe również dla wymiany towarowej Federacji Rosyjskiej z pozostałymi państwami świata.

Zależności występujące między Unią Europejską a Rosją sprawiają, że współpraca ekonomiczna ma charakter priorytetowy dla obu stron. Federacja Rosyjska, choć jest gospodarczo partnerem dużo mniejszym i słabszym, eksportuje produkty pochodzenia mineralnego, na które zapotrzebowanie w państwach członkowskich UE stale rośnie. Kreml intensyfikując kontakty handlowe z Unią Europejską – poza korzyściami finansowymi – oczekuje z jej strony pomocy potrzebnej przy modernizacji państwa. Nie bez znaczenia pozostaje także fakt, iż poprzez współpracę z państwami UE Rosja utrzymuje stały kontakt z gospodarkami wysoko rozwiniętymi

2. Unijni partnerzy handlowi Federacji Rosyjskiej

2.1. Niemcy

Republika Federalna Niemiec od wielu lat jest jednym z najważniejszych partnerów gospodarczych i politycznych Rosji¹⁶⁵. Niemcy jako pierwsze z czołowych zachodnich państw uznały – 26 grudnia 1991 roku – Federację Rosyjską jako sukcesora Związku Radzieckiego¹⁶⁶. To właśnie Berlin, będąc najważniejszym wierzycielem Rosji, ponosił największe świadczenia finansowe na rzecz nowopowstałego państwa. Niemcom zależało na wpieraniu inicjatyw modernizacyjnych gospodarki rosyjskiej, upatrując w tym szans dla rodzimych przedsiębiorstw¹⁶⁷. Współpracy sprzyjały ponadto decyzje o powołaniu w 1992 r. rady konsultacyjnej do spraw współpracy gospodarczej i naukowo-technicznej. W kolejnych latach utworzono grupę roboczą wysokiego szczebla do spraw strategicznych problemów współpracy gospodarczej i finansowej, która w 2002 r. przekształcona została w stały organ współpracy.

Stosunki gospodarcze RFN i Rosji nie są aż tak zależne od relacji politycznych, jak w przypadku środkowo-wschodnich państw UE. Wprawdzie szczególny rozwój współpracy nastąpił za czasów sympatyzującego z Władimirem Putinem rządu Gerharda Schrödera, to jednak jest ona podtrzymywana także przez przedstawicielkę chadecji, Angelę Merkel. Z pewnością wyzwaniem i sprawdzeniem wzajemnej współpracy był konflikt gruzińsko-rosyjski i chociaż w jego następstwie stosunki między stronami ochłodziły się, to jednak zwyciężył pragmatyzm i powrót do *business as usual*¹⁶⁸. Taki stan wynika z silnych powiązań biznesowych jakie wykształciły się między Rosją a Niemcami na bazie szeregu wspólnych przedsięwzięć. Podpisanie przez rosyjski Gazprom i niemiecki Wintershall Holding GmbH (spółka zależna od BASF SE) umowy o budowie gazociągu *South Stream*¹⁶⁹ czy będący najważniejszą inwestycją ostatnich lat *Nord Stream*, to tylko najważniejsze przykłady dobrze funkcjonującej współpracy. RFN jest obecnie jednym z największych inwestorów w Federacji Rosyjskiej. Niemcy szacują, że realny poziom ich inwestycji w Rosji wynosi

¹⁶⁵ Rosja zajmuje 10 miejsce na liście krajów, które eksportują swoje produkty do Niemiec, a 13 – wśród krajów importujących niemieckie towary; O *torgovno-ekonomicheskikh svyazyah Rossiya – Germaniya* (spravka) z 16.05.2012 r., www.mid.ru, dostęp: 12.08.2012 r.

¹⁶⁶ *Rossijsko-germanskije otnosheniya* (spravka) z 13.02.2009, www.mid.ru, dostęp: 06.04.2011 r.

¹⁶⁷ „Partnerstwo na rzecz modernizacji” – oferta RFN dla Rosji Miedwiediewa z korzyścią dla niemieckiego biznesu”, „Tydzień na Wschodzie” 2008, nr 18, s. 5–7; Niemcy zabiegają o modernizację rosyjskich regionów, „BEST OSW” 2008, nr 35, s. 11.

¹⁶⁸ Powrót do *business as usual* w relacjach RFN z Rosją, „BEST OSW” 2008, nr 32, s. 5–6; Jedenaste konsultacje międzyrządowe RFN – Rosja pod znakiem współpracy gospodarczej, „Tydzień na Wschodzie” 2009, nr 26, s. 10.

¹⁶⁹ K *proektu gazoprovoda „Juzhnyj potok” prisoedinilcyja koncern Wintershall Holding GmbH*, www.epochtimes.ru, dostęp: 06.04.2011 r.

25–28 mld euro. W 78 regionach Rosji, przede wszystkim w Moskwie i Sankt Petersburgu, działa ok. 6100 firm z Niemiec, w tym ok. 800 ze 100% kapitału niemieckiego¹⁷⁰, np. *Siemens AG*, *Mercedes-Benz*¹⁷¹. Około jedna trzecia niemieckich firm w Rosji związana jest z produkcją, połowa zajmuje się promocją towarów na rynku rosyjskim, pozostałe funkcjonują w sektorze usług. Niemcy widzą ogromny potencjał udziału w rosyjskich projektach związanych z obudową i modernizacją infrastruktury, branżą energetyczną czy nadchodzącymi zimowymi Igrzyskami Olimpijskimi w Soczi. Z kolei rosyjscy inwestorzy kuszeni są „wysokim poziomem innowacyjności i rozwoju technologicznego”¹⁷².

Wymiana handlowa obu stron, aż do roku 2009 odznaczała się tendencją wzrostową. W ostatnich latach wzrosła sześciokrotnie¹⁷³. Taki stan wynikał z potencjału ekonomicznego Rosji i Niemiec, bliskości geograficznej, a także komplementarności gospodarczej. Spadek obrotów przypadający na rok 2009 jest ogólnym impasem, jaki można było zaobserwować w międzynarodowych stosunkach gospodarczych. W 2011 roku wolumen niemiecko-rosyjskiej wymiany osiągnął 71,9 mld USD (wzrost w porównaniu z 2010 r. – 37,2%). Rosyjski eksport wyniósł 34,2 mld USD (wzrost o 32,2%), zaś import 37,7 mld USD (wzrost o 41,1%)¹⁷⁴.

Struktura niemiecko-rosyjskiej wymiany od lat pozostaje bez zmian. Rosyjski eksport bazuje przede wszystkim na surowcach energetycznych. Import opiera się na maszynach i urządzeniach transportowych, a także produktach farmaceutycznych i chemii gospodarczej. Rosja jest również największym importerem niemieckich artykułów rolnych¹⁷⁵. Problemem dla rosyjskich przedsiębiorstw chcących eksportować na rynek niemiecki w dalszym ciągu pozostaje jakość oferowanych towarów oraz ich ograniczony asortyment. Utrudnieniem są także unijne normy i standardy bezpieczeństwa oraz ochrony środowiska, często zbyt trudne do osiągnięcia dla strony rosyjskiej.

¹⁷⁰ O *torgovo-ekonomicheskikh svyazyah Rossiya – Germaniya* (spravka) z 16.05.2012 r., www.mid.ru, dostęp: 12.08.2012 r.

¹⁷¹ Założona 8 października 1994 r. spółka Daimler AG (obecnie Mercedes-Benz Russia SAO) była pierwszą zagraniczną spółką motoryzacyjną założoną w Rosji; www.mercedes-benz.ru, dostęp: 06.04.2011 r.

¹⁷² O *torgovo-ekonomicheskikh svyazyah Rossiya – Germaniya* (spravka) z 13.02.2009 r., www.mid.ru, dostęp: 06.04.2011.

¹⁷³ Ibidem, 06.04.2011.

¹⁷⁴ O *torgovo-ekonomicheskikh svyazyah Rossiya – Germaniya* (spravka) z 16.05.2012 r. ..., dostęp: 12.08.2012.

¹⁷⁵ O *torgovo-ekonomicheskikh svyazyah Rossiya – Germaniya* (spravka) z 13.02.2009 r. ..., dostęp: 06.04.2011.

2.2. Francja

Innym, równie ważnym partnerem w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej jest Francja¹⁷⁶. Kontakty z Paryżem pozwalają Moskwie na równoważenie wpływów Stanów Zjednoczonych na kontynencie europejskim. Czynnikiem sprzyjającym wzajemnej współpracy są również wspólne wartości i cele geopolityczne stron. To właśnie uwarunkowania polityczne są kluczowym elementem wzmocniającym pozycję Republiki Francuskiej w jej kontaktach ekonomicznych z Rosją.

Współpracując gospodarczo oba państwa dużą wagę przykładają do relacji na szczeblu regionalnym, wspierając w ten sposób konkretne projekty¹⁷⁷. Republika Francuska jest jednym z czołowych inwestorów w regionie moskiewskim, gdzie działają, m.in. takie marki jak *Renault*, *Auchan*, *Leroy Merlin*. Sankt Petersburg rozwija intensywne kontakty z Bordeaux, Le Havre, Lyon, Niceą oraz Paryżem¹⁷⁸.

Francusko-rosyjska wymiana handlowa charakteryzuje się stabilnym wzrostem. Lata 2000–2008 przyniosły czterokrotny wzrost wzajemnych obrotów handlowych. Rok 2011 to wzrost wobec roku 2010 o 25% do 28,2 mld \$, w tym eksport do 14,9 mld USD, zaś import do 13,3 mld USD¹⁷⁹.

Struktura rosyjskiego eksportu do Francji zdominowana jest – podobnie jak w przypadku innych państw rozwiniętych, z którymi Rosja utrzymuje kontakty gospodarcze, przez sektor paliwowo-energetyczny (88,6%), a także produkty chemiczne, metalurgiczne oraz wyroby papiernicze. W imporcie z Francji podstawą są maszyny i urządzenia techniczne (46,6%) oraz perfumy, produkty farmaceutyczne oraz towary przemysłu motoryzacyjnego i lotniczego¹⁸⁰.

W przypadku współpracy rosyjsko-francuskiej najbardziej obiecującymi sektorami kooperacji są, m.in. lotnictwo, energetyka, telekomunikacja, przemysł samochodowy¹⁸¹. Kontakty dotyczą zatem zaawansowanych technologicznie branż. Podejmowana jest również działalność w sektorze bankowości. W 2008 roku *Societe Generale* przejmując pakiet kontrolny w *Rosbanku* i stając się jego głównym akcjonariuszem (74,8%)¹⁸², zapewniło sobie czołową pozycję wśród banków zagranicznych w Rosji. Na uwagę zasługuje także decyzja Francji

¹⁷⁶ Rossijsko-francuzskie otnosheniya (spravochnaya informaciya) z 20.10.2011 r., www.mid.ru, dostęp: 12.08.2012 r.

¹⁷⁷ Fabryka Bonduelle w regionie Krasnodar, www.ceeretail.com oraz www.bonduelle.com. Firma Michelin rozpoczęła produkcję opon w Orekhovo-Zuevo (region Moskwy), www.kommersant.com, dostęp: 06.04.2011 r.

¹⁷⁸ Rossijsko-francuzskoe mezhregional'noe sotrudnichestvo (spravochnaya informaciya) z 11.01.2007 r., www.mid.ru, dostęp: 06.04.2011 r.

¹⁷⁹ Za: www.gks.ru, dostęp: 12.08.2012 r.

¹⁸⁰ Torgovo-ekonomicheskoe sotrudnichestvo mezhdu Rossiej i Franciej (spravochnaya informaciya) z 11.01.2007 r., www.mid.ru, dostęp: 06.04.2011 r.; Rossijsko-francuzskie otnosheniya (spravochnaya informaciya) z 20.10.2011r. ... , dostęp: 12.08.2012 r.

¹⁸¹ Ibidem, dostęp: 12.08.2012 r.

¹⁸² www.business.timesonline.co.uk oraz www.rosbank.ru, dostęp: 06.04.2011 r.

o sprzedaży francuskich okrętów typu Mistral. Jest to pierwsza tego typu transakcja zawarta, mimo sprzeciwu Sojuszu Północnoatlantyckiego, Stanów Zjednoczonych oraz Gruzji, między Rosją a państwem należącym do NATO. Otoczenie byłego prezydenta Republiki Francuskiej, Nicolasa Sarkozy'ego, uznało transakcję za niebywały sukces, podkreślając, że będzie to największy z dotychczasowych projektów z tego obszaru, realizowany przez Rosję i państwo zachodnie. Wzmocni ono także perspektywy wzajemnej współpracy¹⁸³.

Wśród najważniejszych problemów rosyjsko-francuskich relacji gospodarczych należy wskazać obecność ograniczeń ilościowych w handlu metalami, wynikające z regulacji unijnych. Francja była także inicjatorem wprowadzenia procedur antydumpingowych na wybrane towary, w tym na aluminium¹⁸⁴

2.3. Wielka Brytania

Choć rosyjsko-brytyjskie stosunki handlowe charakteryzują się długolletnią tradycją¹⁸⁵, relacje obu państw od zawsze naznaczone były brakiem zaufania, wynikającym z silnych kontaktów Wielkiej Brytanii ze Stanami Zjednoczonymi¹⁸⁶. Jedną z pierwszych – i bardzo wczesnych – prób przełamania wzajemnych obaw było powołanie w 1920 roku Rosyjskiego Przedstawicielstwa Handlowego w Wielkiej Brytanii¹⁸⁷. Jednak dopiero prezydentura Władimira Putina oraz zmiana klimatu politycznego na linii Rosja – USA, przyniosły widoczną poprawę we współpracy gospodarczej Moskwy i Londynu. Znaczącą rolę w formowaniu stabilnych relacji handlowych odgrywają bez wątpienia regularne spotkania na najwyższym szczeblu¹⁸⁸. Dialog ten wzmocniany jest także działalnością funkcjonującego od 1992 r. Międzyrządowego Rosyjsko-Brytyjskiego Komitetu do spraw Handlu i Inwestycji¹⁸⁹. Należy mieć jednak świadomość, że obecne stosunki – przede wszystkim polityczne – Federacji Rosyjskiej i Wielkiej Brytanii znajdują się w fazie kryzysu. Podłożem załamania relacji jest m.in. udzielanie przez stronę brytyjską azylu rosyjskim uchodźcom politycznym, a także zabójstwo w 2006 roku Aleksandra Litwinienki, byłego funkcjonariusza KGB (*Komitet gosudarstvennoj bezopasnosti*; Komitet Bezpieczeństwa Państwowego)¹⁹⁰. Brytyjczycy bezskutecznie domagają się

¹⁸³ *Francja sprzeda Rosji okręt Mistral*, www.pb.pl; *Francja sprzedała Rosji mistrale*, www.rp.pl; *Rosja kupiła mistrale. Umowa z Francją podpisana*, www.forsal.pl, dostęp: 06.04.2011 r.

¹⁸⁴ *Torgovo-ekonomicheskoe sotrudnichestvo mezhdu Rossiej i Franciej (spravochnaya informaciya)* z 11.01.2007 r. ..., dostęp: 06.04.2011 r.

¹⁸⁵ *Russo-british trade history*, www.rbcc.com, dostęp: 07.04.2011 r.

¹⁸⁶ M. Raś, *Europejska polityka...*, s. 100–101.

¹⁸⁷ *Trade Delegation of the Russian Federation in the United Kingdom*, www.rustradeuk.org, dostęp: 07.04.2011 r.

¹⁸⁸ *Rossijsko-britanskoe torgovo-ekonomicheskoe sotrudnichestvo (spravochnaya informaciya)* z 20.07.2005 r., www.mid.ru, dostęp: 07.04.2011 r.

¹⁸⁹ M. Raś, *Europejska polityka...*, s. 101.

¹⁹⁰ W. Górecki, M. Menkiszak, *Stosunki rosyjsko-brytyjskie: współpraca bez resetu*, „Tydzień na Wschodzie” 2011, nr 28.

ekstradycji głównego podejrzanego, Andrieja Ługowoja, byłego funkcjonariusza KGB, a obecnie deputowanego Dumy Państwowej FR z ramienia Liberalno-Demokratycznej Partii Rosji. Znaczący wpływ na bilateralną współpracę stron miały także kwestie gospodarcze, w tym wzajemne blokowanie inicjatyw w sferze rynku energetycznego¹⁹¹.

Mimo załamania w relacjach politycznych, Wielka Brytania jest dla Rosji jednym z istotniejszych partnerów gospodarczych. W 2011 roku wolumen wymiany osiągnął (wg rosyjskiej statystyki celnej) 21,2 mld USD, co oznacza wzrost o przeszło 30% wobec roku 2010. Rosyjski eksport wyniósł 14 mld USD, import 7,2 mld USD. Co ciekawe światowy kryzys finansowy nie uderzył w relacje ekonomiczne między Rosją a Wielką Brytanią w sposób tak widoczny, jak w przypadku innych państw¹⁹².

Analiza stosunków gospodarczych pokazuje, że między Rosją a Wielką Brytanią funkcjonuje handel oparty na wzajemnych potrzebach i możliwościach. Federacja Rosyjska jest ważnym dostawcą surowców energetycznych, zaś import z Wielkiej Brytanii bazuje na maszynach i innych towarach gotowych oraz na produktach chemicznych. Ważnym elementem współpracy jest także handel usługami, który systematycznie wzrasta, zaś Wielka Brytania stała się jednym z głównych partnerów Rosji w tym obszarze współdziałania¹⁹³.

2.4. Włochy

Jednym z priorytetów polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej jest współpraca z Republiką Włoską. Dotychczasowej intensyfikacji kooperacji sprzyjały poglądy przywódców obu państw¹⁹⁴ oraz bliskie kontakty Władimira Putina z byłym premierem Włoch, Silvio Berlusconim. Klimat polityczny panujący na linii Rzym-Moskwa ułatwia nawiązywanie relacji gospodarczych¹⁹⁵. Powszechną jest opinia, iż fundament stosunków włosko-rosyjskich stanowią polityka i ekonomia. Nadto wspomnieć, że pierwsze kontrakty na bezpośrednie dostawy ropy naftowej z ZSRR włoska firma (AGIP) podpisała już w 1931 roku, zaś umowy na dostawy gazu w 1969 roku (ENI).

W 2011 r. wolumen wymiany handlowej Włoch z Rosją wyniósł – eksport 32,6 mld USD, import 13,4 mld USD¹⁹⁶. Struktura towarowa od lat pozostaje niezmienna. Tradycyjnie najważniejszą rolę w rosyjskim eksporcie pełnią

¹⁹¹ Ibidem.

¹⁹² *Russian-British trade still booming after 455 years*, www.telegraph.co.uk, 07.04.2011, Wielikobritaniya. Obzor targovyh otnoshenij s RF, www.ved.gov.ru, dostęp: 12.08.2012 r.

¹⁹³ Ibidem.

¹⁹⁴ *Rossijsko-ital'janskie otnosheniya (spravochnaya informacija)* z 13.03.2007 r., www.mid.ru, dostęp: 07.04.2011 r.

¹⁹⁵ Włochy zajmują obecnie 5 miejsce wśród partnerów handlowych Federacji Rosyjskiej.

¹⁹⁶ Za: www.gks.ru, dostęp: 12.08.2012 r.

surowce energetyczne, w tym przede wszystkim gaz ziemny¹⁹⁷. Włosi eksportują głównie maszyny oraz towary konsumpcyjne. Duże znaczenie, z uwagi na możliwość wykorzystania, przypisywane jest także technologiom *hi-tech* oraz przemysłowi kosmicznemu. W rosyjsko-włoskich stosunkach gospodarczych pierwszeństwo przyznaje się jednak kooperacji inwestycyjnej. Rosjanom zależy na przyciąganiu włoskiego kapitału, przede wszystkim do branż związanych z energią, motoryzacją oraz lotnictwem.

Z uwagi na systematyczne zacieśnianie więzi ekonomicznych, w 1999 r. powołano *Rosyjsko-Włoską Radę do spraw Współpracy Gospodarczej, Przemysłowej i Walutowo-Finansowej*. Ma ona za zadanie wspieranie dalszego rozwoju kooperacji gospodarczej.

3. Kluczowe unijno-rosyjskie inwestycje

3.1. Nord Stream

Decyzja o budowie podmorskiego gazociągu *Nord Stream* wywołała ostre sprzeciw, zwłaszcza wśród części polityków i społeczeństwa polskiego. Podnoszono argumenty, jakoby inwestycja zagrażała bezpieczeństwu energetycznemu RP. Sprzeciw strony polskiej nie został jednak uznany i inwestycja ukończona zostanie zgodnie z ustalonym harmonogramem¹⁹⁸.

Gazociąg *Nord Stream* to dwa podmorskie rurociągi o długości 1224 km łączące rosyjski Wyborg z niemieckim Greifswald. Za budowę 917 kilometrowego odcinka na terytorium Federacji Rosyjskiej odpowiedzialny był Gazprom. Dwa połączenia na południe i zachód Niemiec o długości 850 km zbudowały Wingaz i E.ON Ruhrgas. Właśnie z terytorium RFN gaz będzie transportowany do Danii, Holandii, Belgii oraz Wielkiej Brytanii, Francji i innych krajów Unii Europejskiej.

¹⁹⁷ Włochy są drugim – po RFN – zachodnioeuropejskim nabywcą tego surowca w ramach umów długoterminowych; www.ambrussia.com, dostęp: 12.08.2012 r.

¹⁹⁸ Budowa pierwszej nitki gazociągu zakończyła się w czerwcu 2011 roku. Transport gazu rozpoczęto w połowie listopada 2011 r. Budowę drugiej nitki, rozpoczętą w maju 2011 r., ukończono w kwietniu 2012 r. Transport gazu przez nią planowany był na ostatni kwartał 2012 r. Uruchomienie nastąpiło 8 października 2012 r. Jest to niezwykle istotne, bowiem początkowe założenia przewidywały wcześniejsze – lipiec 2010 r. – zakończenie budowy pierwszego rurociągu. W odniesieniu do pierwotnych planów wzrosły także nakłady finansowe, obecnie koszt projektu szacowany jest na 7,4 mld euro.

Mapa 1. Trasa gazociągu Nord Stream

Źródło: www.nord-stream.com, dostęp: 11.04.2011 r.

Trasa gazociągu przecina wyłączne strefy ekonomiczne Finlandii, Szwecji, Danii, Rosji i Niemiec oraz wody terytorialne trzech ostatnich z wymienionych państw¹⁹⁹. O wielkości inwestycji świadczy fakt, że Nord Stream AG zainwestował ponad 100 mln euro na badania środowiskowe oraz planowanie trasy. Podejmowano także liczne konsultacje z rządami zainteresowanych państw oraz ze wszystkimi państwami regionu Morza Bałtyckiego. Podczas wyznaczania trasy wzięto po uwagę szereg uwarunkowań, w tym czynniki ekologiczne²⁰⁰. To właśnie elementy środowiskowe, poza kwestiami ekonomicznymi²⁰¹, przemawiają za stosowaną w tym wypadku metodą *offshore*.

Podmiotem odpowiadającym za budowę gazociągu łączącego Federację Rosyjską z Unią Europejską jest założona 2 grudnia 2005 roku spółka *joint venture*, Nord Stream AG²⁰². Rosyjski Gazprom posiada w niej 51% akcji, niemieckie przedsiębiorstwa BASF SE/Wintershall Holding GmbH i E.ON

¹⁹⁹ www.nord-stream.com, dostęp: 11.04.2011 r.

²⁰⁰ Zwraca się uwagę na fakt, iż gaz, z uwagi na swoje właściwości, nie stanowi zagrożenia dla zanieczyszczenia wód. W przeciwieństwie do ropy naftowej nie miesza się on z wodą. Dodatkowo plusem podwodnej inwestycji jest brak – średnio co 200 km – tłoczni, co powoduje mniejsze o ok. 40% wydzielanie CO₂.

²⁰¹ Mimo wyższych nakładów początkowych ocenia się, że całkowite koszty inwestycji wyniosą ok. 15% mniej, niż tradycyjne gazociągi budowane na powierzchni lądu.

²⁰² Początkowo spółka Nord Stream AG działała jako North European Gas Pipeline Company. Zmiana nastąpiła w październiku 2006 r.

Ruhrigas mają po 15,5%, z kolei holenderskie Gasunie i francuskie GDF SUEZ S.A 9%. Kształt akcjonariatu wskazuje, że budowa gazociągu *Nord Stream* jest *de facto* inwestycją europejsko-rosyjską, a nie jak wiele osób mylnie twierdzi wyłącznie niemiecko-rosyjską. Udział państw niebędących ani początkiem gazociągu, ani jego końcem podkreśla europejski wymiar inwestycji, w którą zaangażowany jest szereg podmiotów działających w różnych sferach. Zadania związane z ekologią przeprowadził duński Rambøll, szwedzki Marin Mätteknik, niemiecki Institut für Angewandte Ökologie, a także rosyjski PeterGaz oraz norweskie DoF i Det Norske Veritas. Specjalistyczna wiedza z zakresu inżynierii technicznej i budowlanej oferowana przez firmy międzynarodowe zagwarantować ma wysoką jakość i przestrzeganie standardów. Włoskie przedsiębiorstwa Saipem Energy Services SpA oraz SAIPEM kierować mają procedurami technicznymi oraz układaniem rur. Niemiecka Europipe wyprodukowała 75% rur dla pierwszej nitki gazociągu i 65% dla drugiej, za 25% produkcji rur potrzebnych na obie linie odpowiadał rosyjski OMK, a za 10% drugiej japoński Sumitomo. Inne firmy związane z tym sektorem to francuska EUPEC, rosyjski PeterGaz oraz włoski PetrolValves. Z kolei nabywcami i dalszymi dystrybutorami gazu pochodzącego z gazociągu *Nord Stream* są duńska DONG Energy A/S, niemieckie E.ON Ruhrgas AG i WINGAS GmbH, francuski Gaz de France S.A oraz brytyjski Gazprom Marketing and Trading. Łączna wartość kontaktów związanych z Gazociągiem Północnym szacowana jest na setki milionów euro²⁰³. *Nord Stream* to także długoterminowe kontrakty o dostawę gazu ziemnego do wielu zachodnich państw Unii Europejskiej. Realizacja unijno-rosyjskiej inwestycji umożliwiła ponadto stworzenie dużej ilości miejsc pracy, zarówno na etapie budowy, jak i przy późniejszym nadzorze oraz konserwacji gazociągu.

Celem projektu jest zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego UE poprzez bezpośrednie połączenie z Federacją Rosyjską. Dla Unii Europejskiej jako całości ocena Gazociągu Północnego nie jest jednak jednoznaczna. Uwypukla on bowiem różnicę interesów państw członkowskich²⁰⁴. O ile w przypadku Europy Zachodniej zwiększenie pewności odbioru gazu – poprzez dywersyfikację szlaków dostaw – jest realne, o tyle Polska, Litwa oraz Estonia mogą obawiać się o płynność dostaw surowca. Brak spójnego stanowiska państw UE wobec budowy Gazociągu Północnego, jak i jego późniejszego wpływu na funkcjonowanie rynku, ujawniło trudności w prowadzeniu skoordynowanej polityki energetycznej w ramach Unii Europejskiej. Inwestycja, choć uzyskała status projektu priorytetowego, po raz kolejny podzieliła Europę. Istnieje ryzyko, że w dobie kryzysu gospodarczego rządy poszczególnych krajów UE będą prowadzić politykę zmierzającą do zapewnienia bezpieczeństwa wła-

²⁰³ J. Osoba, *Rosyjsko-niemieckie konsorcjum Nord Stream dywersyfikacja zaopatrzenia w gaz ziemny krajów UE*, w: *Rosja. Ambicje i możliwości...*, red. K.A. Kłosiński, s. 199.

²⁰⁴ A. Łoskot-Strachota, E. Paszyc, *Nord Stream – aktualny stan realizacji i ewentualne konsekwencje projektu*, „Tydzień na Wschodzie” 2007, nr 11, s. 4.

snemu państwu, osłabiając tym samym pozycję negocjacyjną takich krajów, jak Polska. Dla Kremla zatem uruchomienie gazociągu *Nord Stream* było gospodarczym, ale przede wszystkim politycznym sukcesem. Projekt ukończony został mimo negatywnych głosów niektórych członków UE. Ponadto funkcjonowanie Gazociągu Północnego umożliwiło Federacji Rosyjskiej bezpośrednie dotarcie z surowcem do europejskich odbiorców. Choć dotychczasowy wizerunek Rosji, jako pewnego i wiarygodnego partnera jest co do zasady pozytywny, wstrzymanie przesyłu w styczniu 2009 r. pokazało, że załamanie stosunków FR z państwami tranzytowymi – Ukrainą i Białorusią – może oddziaływać na dostawy gazu do Europy. Rosja, dla której UE stanowi najważniejszy rynek zbytu²⁰⁵, dąży do wzmocnienia pozycji kluczowego eksportera surowców energetycznych. *Nord Stream* umożliwi jej to eliminując podstawowe zagrożenie, jakim był wpływ konfliktów z państwami tranzytowymi na płynność dostaw gazu.

W przypadku Ukrainy i Białorusi – budowa gazociągu biegnącego pod dnem Morza Bałtyckiego miała bardziej wymiar polityczny niż gospodarczy. Całkowite wstrzymanie tranzytu nie jest możliwe, gdyż Rosja w dalszym ciągu dostarcza surowiec do państw Europy Wschodniej. Jednak uniknięcie konieczności przesyłu gazu wyłącznie dotychczasową drogą pozwoli Kremlowi zmniejszyć opłaty za tranzyt. Aspekt ten ma szczególne znaczenie w odniesieniu do Ukrainy, będącej jak do tej pory głównym punktem tranzytowym dla gazociągów dostarczających gaz do UE. Niemniej koszty funkcjonowania Gazociągu Północnego nie będą dla Kijowa tak wysokie, jak dla rządu w Mińsku. Choć zależność Białorusi od Rosji i tak była duża, inwestycja *Nord Stream*, a także kryzys gospodarczy w państwie, przyczyniły się do pogłębienia uzależnienia od Kremla. Gazociąg Północny stał się kolejnym narzędziem wpływu na białoruskie władze. 25 listopada 2011 r., a zatem niecałe trzy tygodnie po oficjalnym uruchomieniu inwestycji, podpisana została umowa, na mocy której rosyjski Gazprom wykupił akcje Bieltransgazu, państwowego operatora gazowego. Transakcja ta umożliwiła Białorusinom wynegocjowanie obniżenia opłat za gaz oraz uzyskanie kredytu na budowę elektrowni atomowej. Zawarte porozumienia przyczyniły się jednak do ograniczenia suwerenności rządu w Mińsku.

Uruchomienie 8 października 2012 roku w tłoczni Portovaya koło Wyborga przesyłu gazu drugą nitką Gazociągu Północnego oficjalnie zakończyło budowę unijno-rosyjskiej inwestycji. Obecnie władze Gazpromu rozważają rozbudowę podwodnej magistrali, argumentując swoje plany ekonomicznymi oraz technicznymi względami²⁰⁶. Budowa dwóch kolejnych nitek miałyby zwiększyć przepustowość funkcjonującego już gazociągu. Zgodnie z zapowiedziami jedna z rur doprowadzona zostałaby do Wielkiej Brytanii²⁰⁷. Za całość przedsięwzię-

²⁰⁵ W 2009 r. eksport produktów pochodzenia mineralnego stanowił prawie 70% ogólnego eksportu do Unii Europejskiej. Obecnie szacuje się, że jest to ponad 80%.

²⁰⁶ *Stroitel'stvo 3-j i 4-j nitok „Severnogo Potoka” priznali osushestvimym*, www.vz.ru, dostęp: 20.10.2012 r.

²⁰⁷ *Britain could join Nord Stream pipeline – Gazprom*, www.uk.reuters.com, dostęp: 20.10.2012 r.

cia odpowiedzialne byłoby nowe konsorcjum, którego powołanie planowane jest na pierwszy kwartał 2013 roku. Dotychczas Rosjanie wystosowali do rządów Finlandii oraz Estonii prośbę o wyrażenie zgody na przeprowadzenie prac badawczych dna morskiego w ich wyłącznych strefach ekonomicznych. Działania te miałyby się zakończyć pod koniec 2014 roku. Powyższym planom prawdopodobnie sprzeciwią się władze estońskie, które już wcześniej – w 2007 roku – odmówiły Federacji Rosyjskiej zgody na wykonanie badań dna morskiego. Mimo zapewnień Rosji o konieczności budowy kolejnych nitek magistrali, pojawia się wątpliwość, czy przekonanie to podyktowane jest rzeczywistymi potrzebami ekonomicznymi, czy jedynie chęcią dalszego umacniania swojej pozycji na rynku europejskim oraz uniezależniania strony rosyjskiej od przesyłu surowca przez państwa tranzytowe. Pytanie o cel inwestycji jest tym bardziej uzasadnione jeśli uwzględnimy fakt, iż Unia Europejska podejmuje starania o uzyskanie gazu ze źródeł niekonwencjonalnych (gaz łupkowy). Ponadto, obecnie rynek europejski charakteryzuje się znacznie mniejszym popytem wobec podaży surowca. Wpływ na ostateczną decyzję może mieć również polityka cenowa Federacji Rosyjskiej, która w odniesieniu do kontraktów długoterminowych jest dla państw UE niekorzystna²⁰⁸. Wydaje się więc, że jeśli Rosjanie nie przekonają strony unijnej do uczestniczenia w budowie kolejnych nitek Gazociągu Północnego, zgłoszona przez nich inicjatywa nie ma większych szans na realizację.

3.2. *South Stream*

Budowa Gazociągu Południowego, podobnie jak inwestycja *Nord Stream*, jest jedną z ważniejszych inicjatyw energetyczno-politycznych podjętych przez rząd rosyjski²⁰⁹. Aktywność Federacji Rosyjskiej w tym regionie Europy wynika z chęci podważenia znaczenia gazociągu Nabucco, unijno-amerykańskiego projektu, który silnie uderza w interesy energetyczne Moskwy. Z tego powodu Rosja podejmuje działania mające na celu uniknięcie sytuacji, w której państwa UE miałyby zróżnicowane źródła dostaw. Choć Komisja Europejska nie uznaje *South Stream* za inwestycję zgodną z interesem unijnym²¹⁰, ze względu na zagrożenie jedności unijnej polityki energetycznej, to jednak Rosji udało się podpisać umowy z poszczególnymi państwami członkowskimi²¹¹:

– Bułgarią – 18 stycznia 2008 r.²¹²;

²⁰⁸ E. Paszyc, *Rosja: Gazprom uruchomił drugą nitkę Nord Streamu*, „Tydzień na Wschodzie” 2012, nr 33 (234).

²⁰⁹ Koszt projektu szacowany jest od 8 do 24 mld euro. W maju 2010 r. rzecznik Gazpromu mówił o kwocie mniejszej niż 20 mld euro.

²¹⁰ We wrześniu 2011 r. negatywne stanowisko wyraził, m.in. komisarz UE ds. energii, Guenther Oettinger.

²¹¹ A. Łoskot-Strachota, *Balkański kocioł gazowy – Nabucco contra South Stream*, „Komentarze OSW”, 19.03.2008 r., s. 1–6.

²¹² Ostateczne porozumienie ma być zawarte w listopadzie 2012 r.

- Serbią – 25 stycznia 2008 r.;
- Węgrami – 28 lutego 2008 r.;
- Grecją – 29 kwietnia 2008 r.;
- Słowenią – 14 listopada 2009 r.;
- Chorwacją – 2 marca 2010 r.;
- Austrią – 24 kwietnia 2010 r.

Pierwotnie rozpoczęcie budowy gazociągu *South Stream* zaplanowano na 2013 rok, jednak zgodnie z ostatnimi doniesieniami koncernu Gazprom prace miałyby się rozpocząć już pod koniec 2012 roku, a pierwszy przesył nastąpiłby na koniec 2015 roku. Wpływ na przyspieszenie prac miało podpisanie, 29 grudnia 2011 r., porozumienia z Turcją umożliwiającego tranzyt gazu przez jej strefy ekonomiczne. Moc przesyłowa Gazociągu Południowego oceniana jest na 63 mld m³ gazu, co oznacza, że jego możliwości są znacznie większe niż północnego odpowiednika (55 mld m³). Konsorcjum odpowiadającym za morski odcinek liczący 900 km jest South Stream Transport AG, w którym swoje udziały mają: rosyjski OAO Gazprom (50%), włoski Eni S.p.A (20%), francuski EDF (15%) oraz niemiecki Wintershall Holding GmbH; BASF Group (15%)²¹³. Rosjanom zależało na pozyskaniu ważnych partnerów, aby podkreślić znaczenie inwestycji dla stosunków unijno-rosyjskich. Odcinki lądowe Gazprom budować będzie z krajowymi przedsiębiorstwami państw partnerskich: DESFA (odcinek grecki)²¹⁴; Bulgarian Energy Holding (odcinek bułgarski)²¹⁵; OMV (odcinek austriacki)²¹⁶; Geoplin Plinovodi (odcinek słoweński)²¹⁷; MFB (odcinek węgierski)²¹⁸. Zdaniem Kremla, z uwagi na liczne zaangażowanie podmiotów unijnych inicjatywa *South Stream* powinna uzyskać, podobnie jak *Nord Stream*, status priorytetowy, który umożliwiłby ubieganie się o unijne dofinansowanie projektu²¹⁹. Trzeba jednak zauważyć, że w odróżnieniu od Gazociągu Północnego, inwestycja *South Stream* napotyka wiele czynników negatywnie oddziałujących na projekt. Obawa Komisji Europejskiej o utrzymanie jedności w polityce energetycznej UE wynikająca z braku zagwarantowania w umowach dostępu do gazociągu stronom trzecim czy kryzys finansowy zmuszający pozostałe państwa zainteresowane współpracą do zmniejszenia swojej aktywności, każe przypuszczać, że Rosja może mieć problemy ze sfinansowaniem kolejnego – po *Nord Stream* – tak drogiego przedsięwzięcia. Biorąc pod uwagę konieczność ponoszenia przez Moskwę

²¹³ www.south-stream-transport.com, dostęp: 13.08.2012 r.

²¹⁴ Powstała spółka *South Stream Grecja*, www.naftagaz.pl, dostęp: 16.04.2011 r.

²¹⁵ *Rosja i Bułgaria powołują spółkę do budowy gazociągu South Stream*, „Tydzień na Wschodzie”, 17.11.2010, s. 13.

²¹⁶ *Gazprom, OMV to Cooperate on Russia's South Stream*, www.businessweek.com, dostęp: 16.04.2011 r.

²¹⁷ *Gazprom tworzy słoweńską spółkę South Stream*, www.naftagaz.pl, dostęp: 16.04.2011 r.

²¹⁸ *Węgry: Powstała spółka South Stream Hungary*, „BEST OSW”, 04.02.2010, s. 7.

²¹⁹ *Projekt gazociągu "Potok południowy" powinien uzyskać status priorytetowy*, www.polish.ruvr.ru, dostęp: 17.04.2011 r.

coraz większych kosztów na zagospodarowywanie złóż ropy i gazu, może się okazać, że bez znaczącego wsparcia innych podmiotów inwestycja, mimo że nie w sposób oficjalny, upadnie. Opinia ta jest tym bardziej zasadna, jeśli uwzględnimy motywy budowy Gazociągu Południowego, które były czysto geopolityczne.

3.3. Partnerstwo dla Modernizacji

Nieco innym wymiarem wzajemnych kontaktów jest *Partnerstwo dla Modernizacji* (PdM), zainaugurowane w trakcie 25 szczytu Unia Europejska – Federacja Rosyjska w Rostowie nad Donem (31 maja – 1 czerwca 2010 r.)²²⁰. Propozycja skierowana do Federacji Rosyjskiej, mimo że nie stanowi przykładu konkretnej inwestycji, zakłada zintensyfikowanie, m.in. dialogu inwestycyjnego, którego efektem byłyby polityczno-ekonomiczne przemiany w Rosji. Uzasadnienie inicjatywy jest podobne do tych kształtujących inne wymiary „strategicznego partnerstwa” i znajduje swe podstawy w silnych współzależnościach oraz wysokiej komplementarności obu podmiotów.

Pogłębienie wzajemnych relacji handlowych nastąpić ma poprzez wspieranie inwestycji w kluczowych sektorach gospodarki. Założeniem jest, iż dzięki kooperacji z lepiej rozwiniętą technologicznie Unią, Federacja Rosyjska wejdzie na wyższy poziom innowacyjności. Dialog z Chinami i Stanami Zjednoczonymi, choć może stanowić pewną alternatywę, nie daje Moskwie takich perspektyw, jak kooperacja inwestycyjna z UE. Ponadto, niezależnie od swojej niechęci wobec działań niektórych z państw członkowskich na obszarze poradzieckim, Unia nie stanowi dla władz rosyjskich takiego konkurenta, jakim mogą okazać się Chiny czy USA.

Obie strony zadeklarowały chęć wspierania małych i średnich przedsiębiorstw, widząc w nich jedną z podstaw stabilnego rozwoju ekonomicznego. Wskazano szereg dziedzin, takich jak ochrona własności intelektualnej, transport, badania i rozwój, w których Rosja i Unia mają podejmować kooperację. Lista kierunków współpracy nie jest zamknięta, dlatego każda ze stron może inicjować współdziałanie w dziedzinie, którą uzna w danym momencie za istotną. Założeniem jest, aby inicjatywa *Partnerstwo dla Modernizacji* budowana była w oparciu o osiągnięcia wypracowane na bazie „czterech wspólnych przestrzeni”, jednak bez zastępowania funkcjonujących „map drogowych”, a już na pewno projekt ten nie służyć ma tworzeniu nowych struktur. Instrumentem realizacji *Partnerstwa dla Modernizacji* ma być „dialog sektorowy” UE – Rosja.

Stopień, w jakim *Partnerstwo dla Modernizacji* może zintensyfikować dialog inwestycyjny między Unią Europejską a Rosją, w głównej mierze zależy od podejścia do inicjatywy przez Kreml. Choć dla przywódców UE stanowi ona próbę zliberalizowania rosyjskiego rynku oraz nastawienie go na reformy zmierzające

²²⁰ *Joint Statement on the Partnership for Modernisation* EU-Russia Summit 31 May-1 June 2010, Rostów nad Donem, 1 czerwca 2010 r., 10546/10 (Presse 154).

do ustanowienia gospodarki rynkowej, działań w ramach *Partnerstwa* nie powinno ograniczać się do wypracowania przewidywalnych zasad inwestowania czy zapewnienia gospodarczej efektywności. Przyczynić ma się ona również do zmian polityczno-społecznych, które są dla Moskwy tematem wyjątkowo drażliwym. Kreml godzi się na modernizację wyłącznie w wąskim tego słowa znaczeniu, czyli bez konieczności zmian politycznych. Zdaniem władz Federacji Rosyjskiej inicjatywa PdM doprowadzić ma przede wszystkim do złagodzenia negatywnych skutków kryzysu finansowego oraz – poprzez dywersyfikację gospodarki – do zwiększenia gospodarczej konkurencyjności państwa. Może się zatem okazać, że podstawowym problemem we współpracy w ramach *Partnerstwa dla Modernizacji* będzie odmienne pojmowanie słowa „modernizacja”.

4. Wpływ „wschodniego” rozszerzenia na charakter stosunków UE – Rosja

Przystąpienie w 1995 roku do Unii Europejskiej sąsiadującej z Rosją Finlandii nie miało dla Moskwy tak symbolicznego znaczenia, jak akces Polski czy państw nadbałtyckich. W 2004 r. członkami Unii Europejskiej stały się państwa prezentujące odmienne podejście wobec Rosji, tak na tle „starych” państw członkowskich, jak i wstępującej „dziesiątki”. Moskwa jako państwa umiarkowane wyróżniła Węgry, Czechy, Słowację oraz Słowenię. Za państwa nieprzychylnie uznała Estonię, Litwę, Łotwę oraz Polskę, a więc kraje bezpośrednio graniczące z Federacją Rosyjską²²¹. Akces ten zmieniał jednak nie tylko polityczne uwarunkowania współpracy z sąsiadującymi z Rosją państwami. Wyznaczał on nowe ramy kooperacji gospodarczej, stąd też Moskwa nie mogła obojętnie podejść do kolejnego rozszerzenia Unii Europejskiej.

Podpisanie przez państwa Europy Środkowo-Wschodniej Układów Europejskich²²², urealniło plany „wschodniego” rozszerzenia UE. Trzeba jednak wyraźnie zaznaczyć, że w stosunkach unijno-rosyjskich kwestia ewentualnego rozszerzenia nie była wówczas szczególnie istotna, tym bardziej, że Moskwa początkowo odnosiła się do tych planów pozytywnie, wyrażając nadzieję na osłabienie siły Paktu Północnoatlantyckiego na kontynencie europejskim. Z czasem, a więc im bliżej realizacji planów Brukseli, władze rosyjskie zaczęły obawiać się o swoje interesy²²³, akcentując głównie potencjalne straty ekonomiczne, związane z akcesem do Unii Europejskiej państw Europy Środkowo-Wschodniej. 25 sierpnia 1999 r. Komisja Europejska otrzymała od

²²¹ A. Legucka, *Rosyjska wizja Unii Europejskiej*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2007 (3–4), s. 150.

²²² Polska i Węgry (1991), Czechy, Słowacja (1993), Litwa, Estonia, Łotwa (1995), Słowenia (1996).

²²³ A. Legucka, *Rosyjska wizja Unii Europejskiej...*, s. 150.

Rosjan Wykaz problemów stanowiących przedmiot zaniepokojenia Rosji w związku z rozszerzeniem Unii Europejskiej. Znajdowało się w nim piętnaście drażliwych dla Kremla zagadnień, związanych z planowanym wschodnim rozszerzeniem. Aż trzynaście miało podłoże gospodarcze²²⁴. Wśród głównych kwestii wyszczególnić należy przede wszystkim:

- handel i inwestycje; wskazywano na obawy związane z koniecznością wprowadzenia unijnych taryf celnych, ograniczeń ilościowych, procedur antydumpingowych;
- eksport energii; wskazywano przede wszystkim na dostawy paliwa jądrowego. Rosja jest głównym dostawcą uranu naturalnego i wzbogaconego dla państw Europy Środkowo-Wschodniej. Zalecenia unijne wskazują, aby maksymalnie 20% dostaw pochodziło z jednego źródła;
- swoboda tranzytu rosyjskich towarów; podkreślano znaczenie Litwy i Obwodu Kaliningradzkiego²²⁵.

Szacowane przez stronę rosyjską straty wynieść miały nawet 300 mld USD. Największe obawy budził jednak fakt pogorszenia relacji dwustronnych. Środkowo-wschodni partnerzy byli w tamtym czasie państwami, z którymi Federacja Rosyjska osiągała najwyższy wskaźnik obrotów towarowych²²⁶. Rosja spodziewała się strat w wysokości 2,5 mld USD z Polską, 1,2 mld USD z Węgrami, 0,9 mld USD z Czechami, 91 mln USD z Estonią, 62 mln ze Słowenią i 24 mln USD z Cyprzem²²⁷. Władze rosyjskie sugerowały zagrożenie załamania eksportu, mimo iż analizy wykonywane przez liczne instytuty badawcze wskazywały na możliwość poprawy rosyjskiego PKB o ok. 2 punkty procentowe²²⁸. Trzeba także pamiętać, że przystąpienie do Unii Europejskiej wiązało się z koniecznością przyjęcia wspólnej zewnętrznej taryfy celnej, na co Bruksela szczególnie zwracała uwagę. Po przystąpieniu do UE państwa zobowiązane są do stosowania wobec Rosji stawek celnych wynikających z GSP (*General System of Preferences*)²²⁹. Wbrew rosyjskim sugestiom zwiększyłyby to konkurencyjność rosyjskiego eksportu. Niepokój Moskwy budził także okres, w którym nastąpić miało rozszerzenie. Zwracano uwagę, że dla reformującej się Unii Europejskiej akces słabszych gospodarczo państw może stanowić zbyt duże obciążenie²³⁰.

Liczne obawy strony rosyjskiej spowodowały nawet wysunięcie przez nią groźby sprzeciwu na objęcie nowych członków zasadami wynikającymi

²²⁴ P. Żurawski vel Grajewski, *Polityka Unii Europejskiej...*, s. 340.

²²⁵ Ibidem, s. 340–341.

²²⁶ A. Stępień-Kuczyńska, *Rosja: ku Europie*, s. 174.

²²⁷ P. Żurawski vel Grajewski, *Polityka Unii Europejskiej...*, s. 350.

²²⁸ A. Kisiel, *Zmiany w stosunkach handlowych państw Europy Środkowej i Wschodniej z Rosją po rozszerzeniu Unii Europejskiej*, w: *Pół roku po rozszerzeniu Unii Europejskiej. Zmiany w stosunkach bilateralnych z krajami Europy Środkowej i Wschodniej*, M Doroszkiewicz [et al.], Warszawa 2005, s. 48.

²²⁹ P. Żurawski vel Grajewski, *Polityka Unii Europejskiej...*, s. 344.

²³⁰ A. Stępień-Kuczyńska, *Rosja: ku Europie...*, s. 172.

z Porozumienia o partnerstwie i współpracy²³¹. Włodzimierz Cimoszewicz – ówczesny minister spraw zagranicznych Polski – wspólnie ze swoim duńskim odpowiednikiem Perem Stig Møllerem uznał, że brak zgody na objęcie nowych państw UE dokumentem PCA będzie jednoczesnym sprzeciwem na budowanie „strategicznego partnerstwa” Unia – Rosja.

Komisja Europejska od początku rozmów z Federacją Rosyjską kwestionowała jej negatywne stanowisko wobec rozszerzenia²³², podkreślając długoterminowe korzyści, jakimi objęta zostanie Rosja. Wskazywano jednocześnie, że przed przedsięwzięciami rosyjskimi otworzy się znacznie większy niż dotychczas rynek²³³. Ostatecznie Rosjanie zostali zmuszeni do przyznania, iż rozszerzenie o państwa Europy Środkowo-Wschodniej nie przyniesie znaczących zmian w ich handlu zagranicznym. Objęcie nowych członków unijnymi regulacjami poprawiło sytuację Federacji Rosyjskiej, tym bardziej, że większość eksportu rosyjskiego opierała się na surowcach energetycznych – ropie naftowej i gazie. Zgodnie z ustaleniami unijno-rosyjskimi państwa wstępujące do UE zobowiązywały się do zniesienia taryf celnych na import rosyjskich surowców. Rzeczywiste straty poniesione przez Rosję wynikały z objęcia aluminium, stali, amoniaku czy metanolu procedurami antydumpingowymi. Straty te nie były jednak szczególnie wysokie²³⁴.

Rozszerzenie z 2004 oraz z 2007 roku przyniosło poprawę wymiany handlowej, głównie w sektorze energetyki. W ujęciu gospodarczym charakter unijno-rosyjskich stosunków nie uległ znaczącej zmianie. Choć po 2004 roku Federacja Rosyjska chętniej niż dotychczas skłania się ku relacjom bilateralnym, zwłaszcza z Niemcami, Francją oraz Włochami, to jednak działania te warunkowane są przede wszystkim łączącymi ją interesami polityczno-ekonomicznymi i korzyściami, jakie może z tej współpracy osiągnąć.

Jednocześnie należy zauważyć, że wraz z akcesem nowych państw zmianie uległ cały szereg elementów składających się na unijno-rosyjską kooperację, nie tylko w wymiarze gospodarczym. Politykę Unii Europejskiej zaczęły współtworzyć kraje mające inne doświadczenia w kontaktach z Rosją. Proponowane przez nie inicjatywy, zwłaszcza w ramach polityki wschodniej UE, stanowią obszar szczególnego zainteresowania i dokładnych analiz Moskwy. Zainaugurowane w trakcie praskiego szczytu Unii Europejskiej 7 maja 2009 roku Partnerstwo Wschodnie, skierowane jest do sześciu państw: Armenii, Azerbejdżanu, Białorusi, Gruzji, Mołdowy oraz Ukrainy. Inicjatorami projektu będącego uzupełnieniem funkcjonującej od 2004 roku Europejskiej Polityki

²³¹ Ostatecznie Protokół do PCA podpisany został 27.04.2004 r. w Luksemburgu na szczycie Unia Europejska – Rosja. Rosja dopełniła formalności ratyfikacyjnych wraz z podpisaniem protokołu przez Władimira Putina 6 listopada 2004 r.

²³² *Rozszerzenie UE – to się opłaca... Rosji*, www.wiadomosci.wp.pl, dostęp: 01.05.2011 r.

²³³ A. Stępień-Kuczyńska, *Rosja: ku Europie...*, s. 169.

²³⁴ P. Żurawski vel Grajewski, *Polityka Unii Europejskiej...*, s. 356–359.

Sąsiedztwa (EPS) są Polska i Szwecja²³⁵. Wydarzenia zachodzące w regionach wschodnich partnerów UE, w tym przede wszystkim sierpniowa wojna rosyjsko-gruzińska, urealniły potrzebę usprawnienia działań państw członkowskich w tym regionie świata. W przeciwieństwie do EPS, Partnerstwo Wschodnie wyodrębnia państwa wschodnie z grupy pozostałych unijnych partnerów. Wprowadza także mechanizm wielostronnej współpracy UE – państwa partnerskie oraz między samymi uczestnikami Partnerstwa Wschodniego. Ponadto, konkretyzuje cele i korzyści, proponując tzw. inicjatywy flagowe²³⁶:

- zintegrowany program zarządzania granicami;
- wsparcie dla małych i średnich przedsiębiorstw;
- regionalne rynki energii elektrycznej oraz efektywność energetyczna;
- „południowy korytarz energetyczny”;
- system zwalczania katastrof naturalnych i spowodowanych przez człowieka;
- zarządzanie środowiskowe (*environmental governance*)²³⁷.

Mimo że inicjatywa Partnerstwa Wschodniego wyszła, m.in. ze strony Polski, uważanej przez wielu za państwo negatywnie nastawione do Rosji, Bruksela od początku starała się przekonać Moskwę, że nie było ono skierowane przeciwko niej. Ówczesny prezydent FR Dmitrij Miedwiediew uznał jednak, że „ze strony niektórych państw podejmowane są próby wykorzystania tej struktury, jako partnerstwa przeciwko Rosji”²³⁸. Obawy te wynikały częściowo z okresu, w którym inicjatywa zaczęła być realizowana – rok po konflikcie z Gruzją oraz w czasie kryzysu finansowego, który szczególnie dotkliwie uderzył w Rosję. Partnerstwo Wschodnie zostało przez nią odebrane jako narzędzie geopolityczne, naruszające rosyjskie strefy wpływu²³⁹. Wydaje się jednak, mimo wyrażenia przez wszystkie państwa członkowskie zgody na realizację Partnerstwa Wschodniego, że Unia Europejska po rozszerzeniu z 2004 roku jest zbyt mało spójna w swojej polityce wschodniej, a przez to nie stanowi zagrożenia w obszarze „bliskiej zagranicy” Federacji Rosyjskiej.

Istotna zmiana nastąpiła także w odniesieniu do Obwodu Kaliningradzkiego. Po rozszerzeniu z 2004 r. stał się on rosyjską enklawą w Unii Europejskiej, co z uwagi na potrzebę zapewnienia bezpieczeństwa wewnętrznego UE sprawiło, że wymaga on szczególnego zainteresowania państw członkowskich. Wsparcie finansowe w wysokości niemal 100 mln euro władze Kaliningradu otrzymały już w latach 2001–2003 oraz 2004–2006. Do 2013 roku Unia przeznaczyć ma kolejne 50 milionów²⁴⁰. Działania te odnoszą się przede wszystkim do rozwoju

²³⁵ Polish-Swedish proposal Eastern Partnership, 23.05.2008, www.tepsa.eu, dostęp: 01.05.2011 r.

²³⁶ *The Eastern Partnership-Flagship Initiatives*, www.eeas.europa.eu, dostęp: 02.05.2011 r.

²³⁷ Sz. Ananicz, *Partnerstwo Wschodnie...*, s. 2.

²³⁸ EastBook.eu, www.eastbook.eu, dostęp: 02.05.2011 r.

²³⁹ D. Jankowski, *Rosja a Partnerstwo Wschodnie: geopolityczne zderzenie*, w: „*Realia i co dalej...*”, październik 2009, nr 5 (14), s. 94–95.

²⁴⁰ *Unia Europejska i Rosja: bliscy sąsiedzi...*, s. 24.

instytucjonalnego, energii czy restrukturyzacji przedsiębiorstw. Aktywność Unii wobec Kaliningradu wzmocnić ma transgraniczną współpracę wzdłuż granicy z Federacją Rosyjską. Rozszerzenie z 2004 roku oraz podejmowane po nim projekty ukierunkowane są głównie na promowanie innowacyjnych małych i średnich przedsiębiorstw; wymianę handlową i inwestycje; poprawę dystrybucji energii oraz jej efektywnego wykorzystania do celów przemysłowych i komunalnych; programy wspierające ochronę środowiska, ze szczególnym uwzględnieniem oczyszczania ścieków oraz kontroli wycieków ropy naftowej do Morza Bałtyckiego²⁴¹.

Podsumowując, do czasu rozszerzenia z 2004 roku unijno-rosyjskie stosunki, mimo występowania kwestii spornych, należy oceniać jako poprawne. Przystąpienie do UE państw Europy Środkowo-Wschodniej znacząco relacji nie pogorszyło, choć z pewnością niektóre aspekty kooperacji, w tym przede wszystkim aktywność w regionie wspólnego sąsiedztwa UE i Rosji, stały się obszarem okresowych spięć²⁴². Jak zauważa Stanisław Bieleń, okres po 1 maja 2004 roku ukazuje, że „obu stronom – i Unii Europejskiej, i Rosji – brakuje strategicznej wizji przyszłości”²⁴³.

²⁴¹ Ibidem, s. 23–24.

²⁴² S. Bieleń, *Kierunki i priorytety polityki zagranicznej Rosji*, „Przegląd Europejski” 2005, nr 2, s. 41.

²⁴³ Ibidem, s. 44.

Dialog energetyczny Unia Europejska – Federacja Rosyjska

1. Geneza i podstawy formalne dialogu energetycznego UE – Rosja

Stosunki rosyjsko-unijne w sferze energetyki posiadają stosunkowo długą historię, mającą początek jeszcze w okresie funkcjonowania Związku Radzieckiego²⁴⁴. W latach dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia Rosja stała się dla Unii Europejskiej głównym dostawcą pierwotnych źródeł energii²⁴⁵. Szczęólnego znaczenia sfera energetyki zaczęła nabierać na przestrzeni ostatnich dziesięciu lat, co wynika po pierwsze, z rosnącego zapotrzebowania Unii Europejskiej na surowce energetyczne. Po drugie, przystąpienie do Wspólnot nowych państw z Europy Środkowo-Wschodniej przyczyniło się do uwidocznienia problemu bezpieczeństwa energetycznego państw członkowskich.

Genezę rosyjsko-unijnego dialogu energetycznego należy łączyć przede wszystkim ze wzrostem europejskiego zapotrzebowania na ropę naftową i gaz ziemny. Pozycja ZSRR (Rosji), jako eksportera surowców energetycznych, umocniła się wraz z kryzysem lat siedemdziesiątych²⁴⁶. Związek Radziecki, będący w stanie zaspokoić zapotrzebowanie państw Europy Zachodniej na ropę i gaz, stał się alternatywnym źródłem dostaw dla członków WE. W miarę jak Wspólnoty Europejskie zaczęły się powiększać ich potrzeby także rosły. Rozszerzenie w 2004 r. spowodowało wzrost sprowadzanych surowców o 5%, do 23 punktów procentowych²⁴⁷. Import gazu ziemnego UE-27 wzrósł ze 119 m³ w 2000 roku do 134 m³ w 2008 roku. Od 2000 do 2007 roku rosyjskie dostawy ropy naftowej wzrosły ze 112 do 185 mln ton, z kolei import

²⁴⁴ T. Romanova, Energeticheskij dialog Rossiii i Evropejskovo Sojuza: evoljucija i perspektivy razvitiya, w: *Stosunki Rosji z Unią...*, red. St. Bieleń, K. Chudoliej, s. 199.

²⁴⁵ M. Raś, *Ewolucja polityki zagranicznej Rosji...*, s. 180.

²⁴⁶ M. Bodio, *Polityka energetyczna...*, s. 39.

²⁴⁷ S. Gardocki, *Prymat energetyczny Rosji i odpowiedź Unii Europejskiej*, w: *Stosunki Rosji z Unią...*, red. St. Bieleń, K. Chudoliej, s. 173.

węgla kamiennego z 15 do 56 mln ton²⁴⁸. Szacunki przewidują, że w kolejnych latach UE będzie zależna od importu gazu ziemnego w 70%, ropy naftowej w 90%, zaś węgla kamiennego aż w 100%²⁴⁹.

Konieczność coraz szerszego korzystania z zewnętrznych, w tym głównie rosyjskich zasobów surowców energetycznych, doprowadziła do potrzeby regulacji wzajemnych kontaktów. Podstawowym aktem Unii Europejskiej, sygnowanym także przez Federację Rosyjską, związanym z energetyką jest podpisana w grudniu 1991 roku w Hadze *Europejska Karta Energetyczna*²⁵⁰. Jako deklaracja polityczna zakładała ona między innymi:

- powstanie konkurencyjnego rynku sektora energetycznego;
- dostęp do rynków energii państw sygnatariuszy;
- niedyskryminacyjny dostęp do zasobów i eksploatacji surowców energetycznych;
- ułatwienie dostępu do infrastruktury przesyłowej;
- koordynację polityki energetycznej poszczególnych krajów.

Dalszą próbę regulacji stosunków unijno-rosyjskich w sferze energetyki, już w formie traktatowej, podjęto w 1994 roku. Inicjatorem działań był ówczesny premier Holandii, Ruud Lubbers. *Traktat Karty Energetycznej*²⁵¹ przyjęty został 17 grudnia 1994 roku. Rozszerzał zasady podpisanej trzy lata wcześniej *Europejskiej Karty Energetycznej*. Artykuł 2 TKE wyznaczył cel, którym ma być ustanowienie ram prawnych dla rozwoju długofalowej współpracy w dziedzinie energii, opartej na wzajemnych korzyściach i uzupełnianiu się. Mimo czynnego uczestniczenia w pracach nad stworzeniem dokumentu, Rosjanie nie doprowadzili do końca procedury ratyfikacyjnej TKE²⁵². Najbliżej sfinalizowania całego procesu ustawodawczego byli w 1997 roku, jednak Duma – głosami nacjonalistów i komunistów – odrzuciła wniosek o ratyfikację. Władze Federacji Rosyjskiej negatywnie odnoszą się także do *Protokołu Tranzytowego*. Głównymi zastrzeżeniami Moskwy wobec obu inicjatyw są:

- tzw. klauzula regionalna, traktująca obszar UE jako jednolity, a więc wyłączony spod zapisów *Protokołu Tranzytowego*;
- tzw. prawo pierwszej odmowy. Rosjanie są zdania, że pierwszeństwo dostępu do sieci przesyłowej powinno posiadać przedsiębiorstwo mające je wcześniej, tym bardziej jeśli wiąże się z tym długoterminowe umowy. Bruksela stoi na stanowisku, że podstawą decyzji jest wyższa oferta finansowa;

²⁴⁸ *Joint Report EU-Russia Energy Dialogue 2000–2010. Opportunities for our future Energy Partnership*, Brussels/Moscow November 2010.

²⁴⁹ S. Gardocki, *Prymat energetyczny Rosji...*, s. 172–173.

²⁵⁰ *Concluding dokument of the Hague Conference on the European Energy Charter*, in: *The Energy Charter Treaty and Related Documents. A legal framework for international energy cooperation*, s. 211–223.

²⁵¹ *Traktat Karty Energetycznej*, www.cire.pl, dostęp: 01.05.2011 r.

²⁵² W dniu 20 sierpnia 2009 r. Federacja Rosyjska poinformowała, że nie zamierza stać się stroną TKE; *Status of Ratification of the Energy Charter Treaty as of October 2009*, www.encharter.org, dostęp: 26.04.2011 r.

- konieczność obniżenia taryf tranzytowych, przy jednoczesnym wymogu podniesienia wewnętrznych stawek²⁵³.

Kreml podnosił także tezy, iż z uwagi na bogactwo gazociągów i ropociągów na terenie Federacji Rosyjskiej wyrażenie zgody na ratyfikację *Protokołu Tranzytowego* uderzyłoby w interesy ekonomiczne Rosji. Moskwa chciałaby również włączenia pod regulację *Traktatu Karty Energetycznej* obszaru handlu paliwem jądrowym, na co zgody nie wyraża Unia Europejska. Bruksela argumentuje to istniejącym już w jej ustawodawstwie nadzorem ze strony Agencji Dostaw Euroatomu. Zdaniem Rosjan, negatywny stosunek UE oznaczać może późniejsze nieprzedłużanie przez część państw członkowskich funkcjonujących już umów²⁵⁴.

Z uwagi na duże rozbieżności w próbach regulacji współpracy energetycznej podstawę dla kooperacji rosyjsko-unijnej w sferze energetyki stanowi podpisane w 1994 roku *Porozumienie o partnerstwie i współpracy*, w tym zwłaszcza art. 65, stanowiący iż współpraca energetyczna podlegająca stopniowej integracji rynków energetycznych, powinna opierać się na zasadach gospodarki rynkowej oraz *Europejskiej Karty Energetycznej*. Zgodnie z artykułem 65 kooperacja obejmować ma między innymi:

- poprawę jakości i bezpieczeństwa zaopatrzenia w energię, w sposób rzetelny pod względem gospodarczym i ekologicznym;
- formułowanie polityki energetycznej;
- wprowadzenie szeregu warunków instytucjonalnych, prawnych, fiskalnych oraz innych, niezbędnych w celu zachęcenia do większego handlu energią oraz inwestowania;
- wspieranie oszczędności energii oraz efektywności energetycznej;
- modernizację infrastruktury energetycznej, w tym wzajemnych połączeń sieci dostaw gazu i energii elektrycznej;
- wpływ produkcji energii, dostaw i konsumpcji na środowisko naturalne, w celu zapobieżenia lub zminimalizowania szkód wyrządzonych w środowisku naturalnym, wynikających z tych działalności.

Kolejny artykuł porusza sferę energetyki jądrowej. Zgodnie z nim mają powstać porozumienia w sprawie fuzji termojądrowych i bezpieczeństwa jądrowego i to one będą w tym zakresie stanowić podstawę prawną między stronami. W dokumencie PCA podkreślono także konieczność ochrony środowiska naturalnego oraz zdrowia ludzkiego (art. 69).

Postanowienia dotyczące energetyki, zawarte w *Porozumieniu o partnerstwie i współpracy*, są dosyć ogólne. Dużym minusem dokumentu jest brak sformułowania o potrzebie dywersyfikacji źródeł energii. Wynika to z faktu, iż nie przewidywano, że to właśnie PCA będzie stanowić podstawę wzajemnych relacji. Zakładano, że negocjowany w tym samym czasie *Traktat Karty Energetycznej* zostanie przez Federację Rosyjską podpisany i ratyfikowany.

²⁵³ E. Wyciszewicz, *Traktat Karty Energetycznej i Protokół Tranzytowy w relacjach Unia Europejska – Federacja Rosyjska*, „Biuletyn PISM”, 8 grudnia 2006, nr 72(412), s. 1–2.

²⁵⁴ E. Wyciszewicz, *Traktat Karty Energetycznej...*, s. 1–2.

Kolejne inicjatywy – cztery wspólne przestrzenie oraz „mapy drogowe”, mające na celu nową regulację stosunków Unia Europejska – Federacja Rosyjska, obejmują swym zakresem także współpracę energetyczną. Do czasu powstania dokumentu bezpośrednio odnoszącego się do tej sfery, trudno jednak oczekiwać, aby rozwijała się ona w kierunku zadowalającym obie strony.

Mimo nieudanych prób stworzenia bazy prawnej dla współpracy energetycznej, Unia Europejska i Federacja Rosyjska nie rezygnowały z powołania forum, na którym mogłyby wymieniać sugestie na tematy związane energetyką. Pierwszym krokiem było podpisanie w dniu 11 lutego 1999 roku *Memorandum o współpracy przemysłowej w sektorze energetycznym między Komisją Europejską a Ministerstwem Paliw i Energetyki Federacji Rosyjskiej*. Dokument, mający charakter deklaracji politycznej, zwracał uwagę na potrzebę zbudowania stałego dialogu energetycznego²⁵⁵. Memorandum przewidywało: współpracę rosyjskich *Zjednoczonych Systemów Energetycznych* z systemami państw UE; rozpoczęcie prac na bazą prawną dla współpracy systemów energetycznych oraz w zakresie handlu energią elektryczną, a także unijną pomoc dla modernizacji rosyjskich elektrowni²⁵⁶. Decydujące postanowienia zapadły na szóstym szczycie Unii Europejskiej i Rosji, na którym z inicjatywy francuskiej oraz przy znaczącym wsparciu Romano Prodiego, ówczesnego Przewodniczącego Komisji Europejskiej, zainaugurowano unijno-rosyjski dialog energetyczny²⁵⁷. Paryskie spotkanie z 30 października 2000 roku zapoczątkowało analityczno-organizacyjną fazę partnerstwa. Powołano grupę roboczą, której zadaniem było zbadanie możliwości poprawy rosyjskiego eksportu w zamian za unijne inwestycje na rynku rosyjskim²⁵⁸. Romano Prodi stwierdził, że współdziałanie z Rosją jest wyjściem naprzeciw przyszłości, w której wschodni partner będzie mieć podstawowe znaczenie w unijnej polityce energetycznej. 3 października 2001 roku zakończono ekspercko-analityczne stadium dialogu, przechodząc do wymiaru realizacyjnego²⁵⁹ trwającego do dnia dzisiejszego.

2. Polityka energetyczna UE wobec Rosji

Polityka energetyczna nabiera w ostatnich latach priorytetowego znaczenia w stosunkach międzynarodowych. Rosnące ceny surowców zmuszają państwa do zabezpieczania interesów gospodarczych. Kraje eksportujące zyskują coraz silniejsze narzędzie oddziaływania, które z czasem może zostać przez nie wykorzystane. Dla państw importujących produkty pochodzenia mineralnego

²⁵⁵ M. Bodio, *Polityka energetyczna...*, s. 211.

²⁵⁶ M. Raś, *Ewolucja polityki zagranicznej Rosji...*, s. 181–182.

²⁵⁷ A. Monaghan, *Russia-EU relations: an emerging energy security dilemma*, www.carnegie-endowment.org, dostęp: 01.10.2012, s. 2

²⁵⁸ P. Żurawski vel Grajewski, *Polityka Unii Europejskiej...*, s. 459.

²⁵⁹ M. Raś, *Ewolucja polityki zagranicznej...*, s. 182.

koniecznością staje się więc poprawa bezpieczeństwa energetycznego, chociażby poprzez budowanie niezależności w ich dostawach. Wyzwania współczesnego świata zmuszają także obie strony – importerów i eksporterów – do kształtowania polityk energetycznych z uwzględnieniem zachodzących zmian klimatu. Przechodzenie do alternatywnych źródeł energii, zmniejszanie emisji gazów cieplarnianych czy wykorzystywanie nowoczesnych technologii²⁶⁰, staje się obecnie podstawą funkcjonowania rozwiniętych społeczeństw.

Politykę energetyczną Unii Europejskiej możemy analizować w dwóch wymiarach – wewnętrznym, celem którego jest wypełnianie przyjętych założeń oraz dążenie do stworzenia jednolitego europejskiego rynku, będącego konkurencyjnym względem eksporterów oraz zewnętrznym, odnoszącym się do współpracy z państwami trzecimi²⁶¹ i charakteryzującym się dwutorowością. Pierwszą grupę, wobec której UE realizuje zewnętrzną politykę energetyczną, stanowią państwa sąsiadujące, np. Rosja. Priorytetem w relacjach z nimi jest zapewnienie bezpieczeństwa dostaw oraz swobody tranzytu. Narzędziem ku temu ma być opisany wcześniej dialog energetyczny. Drugą grupę stanowią państwa eksportujące energię na rynek unijny, ale niegraniczące z UE w sposób bezpośredni. W tym przypadku polityka energetyczna akcentuje z jednej strony potrzebę uzyskania jak najniższych cen za otrzymywane surowce, z drugiej skupia się na wypracowaniu strategii mającej na celu ochronę środowiska naturalnego.

Aktywność państw unijnych, związana z próbami sformułowania wspólnej polityki energetycznej ma stosunkowo niedługą historię. Mimo problemów, jakie pojawiały się w latach siedemdziesiątych XX wieku, czy ogólnym wzrostem cen za surowce energetyczne, państwa zjednoczonej Europy nie odczuwały zagrożenia wynikającego z rosnącego uzależnienia od dostawców zewnętrznych. Problem zaczął być dostrzegany, gdy wraz z rozszerzaniem Unii Europejskiej znacząco rosło zapotrzebowanie na produkty pochodzenia mineralnego. Projekt Komisji Europejskiej opublikowany w listopadzie 2000 roku zwracał uwagę na niebezpieczeństwa wynikające z biernego zachowania Unii oraz wskazywał na konieczność debaty na temat bezpieczeństwa dostaw energii²⁶². Akces w 2004 roku państw Europy Środkowo-Wschodniej urealnił zagrożenie zbyt dużego uzależnienia od eksporterów, głównie gazu ziemnego. Przełomowym okazał się jednak rok 2006 i wstrzymanie dostaw energii na Ukrainę oraz do Gruzji. Wiele państw Europy Zachodniej odczuło demonstrację rosyjskiej siły. Po tych wydarzeniach politycy unijni zdecydowali się włączyć zagadnienia energetyki do priorytetowych działań UE. Komisja Europejska zachęcała, aby w sprawach energii Unia zaczęła wreszcie mówić

²⁶⁰ *Klimat i energia. Wyzwanie przyszłości a konieczność teraźniejszości*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2010, s. 28.

²⁶¹ *Polityka energetyczna UE: jaką rolę odgrywa w niej Rosja*, www.twojajeuropa.pl, dostęp: 30.04.2011 r.

²⁶² S. Gardocki, *Prymat energetyczny Rosji...*, s. 178.

jednym głosem. Szczególnie intensywne starania podejmowały państwa Europy Środkowo-Wschodniej, uzależnione od dostaw rosyjskich w większym stopniu niż „starzy” członkowie Wspólnoty. *Zielona Księga: Europejska strategia na rzecz zrównoważonej, konkurencyjnej i bezpiecznej energii*²⁶³ z 2006 r. uwzględniając zmiany zachodzące na arenie międzynarodowej, określiła sześć obszarów działań polityki energetycznej UE:

- energetyka na rzecz wzrostu gospodarczego i tworzenia nowych miejsc pracy w Europie: dokończenie budowy europejskich rynków wewnętrznych energii elektrycznej i gazu;
- wewnętrzny rynek energetyczny zapewniający bezpieczeństwo dostaw;
- bezpieczeństwo i konkurencyjność zaopatrzenia w energię: w kierunku bardziej zrównoważonej, efektywnej i zróżnicowanej energii;
- zintegrowane podejście, aby stawić czoła zmianie klimatu;
- zachęcanie do innowacji: strategiczny plan europejski w zakresie technologii energetycznych;
- dążenie do spójnej zewnętrznej polityki energetycznej²⁶⁴.

Dokument ten odnosił się do sfery wewnętrznej i zewnętrznej bezpieczeństwa energetycznego Unii Europejskiej. Zauważyć można, że kroki podejmowane w kierunku liberalizacji, a zatem zwiększenia konkurencyjności wewnętrznego rynku energetycznego są ściśle powiązane ze zintegrowaną polityką zewnętrzną. Umożliwia to bowiem wypracowanie wspólnej strategii popieranej przez międzynarodowe przedsiębiorstwa odpowiadające za europejską sieć transgranicznych połączeń²⁶⁵. Drogą do zapewnienia bezpieczeństwa dostaw nośników energii miała być jasno określona polityka zabezpieczenia dywersyfikacji dostaw oraz partnerstwo w dziedzinie energii z producentami oraz państwami tranzytowymi. Poczucie bezpieczeństwa obu stron, przełożyłoby się na przewidywalność działań, a zatem i na wzrost inwestycji. Koniecznością jest jednak sprawiedliwy dostęp do rynku i rurociągów partnerskiego kraju. *Zielona Księga* z 2006 roku zapewniała, że jedynie wspólna zewnętrzna polityka energetyczna UE stanowić będzie rozwiązanie wobec coraz wyższych i niestabilnych cen energii oraz zwiększającego się uzależnienia od dostaw zewnętrznych. UE musi posiadać jasno określoną zewnętrzną politykę energetyczną, którą będzie stosować jednomyślnie na poziomie krajowym i wspólnotowym²⁶⁶. Także stanowisko Komisji Europejskiej dla Rady Europejskiej²⁶⁷ wyraźnie określa, iż wzmocnienie zewnętrznego bezpieczeństwa dostaw energii będzie możliwe dopiero po wypracowa-

²⁶³ *Zielona Księga: Europejska strategia na rzecz zrównoważonej, konkurencyjnej i bezpiecznej energii*, KOM (2006) 105 wersja ostateczna, Bruksela 08.03.2006.

²⁶⁴ *Ibidem*.

²⁶⁵ S. Gardocki, *Prymat energetyczny Rosji...*, s. 180.

²⁶⁶ *Księga: Europejska strategia na rzecz zrównoważonej, konkurencyjnej i bezpiecznej energii*.

²⁶⁷ *Zewnętrzna polityka służąca interesom Unii Europejskiej w dziedzinie energii. Stawianie czoła zewnętrznym zagrożeniom w dziedzinie energii*, Dokument od Komisji/SG/WP dla Rady Europejskiej, www.consilium.europa.eu, dostęp: 09.05.2011 r.

niu spójnego podejścia wszystkich państw członkowskich. Takie działanie przyniosłoby:

- przejrzystość i poprawę zarządzania w sektorze energetycznym; stworzenie korzystnych, otwartych, przejrzystych, wolnych od dyskryminacji i stabilnych warunków prawnych do inwestycji energetycznych oraz handlu;
- poprawę infrastruktury transportowej w państwach eksportujących i tranzytowych;
- polepszenie klimatu dla unijnych inwestycji oraz otwarcie produkcji i eksportu zasobów energetycznych dla przemysłu UE;
- polepszenie warunków handlu energią poprzez wolny od dyskryminacji tranzyt i dostęp stron trzecich do infrastruktury;
- wzmocnienie bezpieczeństwa infrastruktury przesyłowej oraz bezpieczeństwa środowiska naturalnego;
- promocję efektywności energetycznej i odnawialnych źródeł energii oraz nowoczesnych technologii;
- wdrożenie odpowiednich mechanizmów Protokołu z Kioto;
- dywersyfikację pod względem geograficznym i przedmiotowym;
- stworzenie międzynarodowego systemu dostaw wzbogaconego uranu do krajów, które wybrały opcję jądrową;
- popieranie tworzenia rezerw strategicznych oraz zachęcanie do ich utrzymywania wspólnie z państwami partnerskimi²⁶⁸.

Kolejnym dokumentem zmierzającym do utworzenia wspólnej zewnętrznej polityki energetycznej Unii Europejskiej był komunikat KE do Rady z dnia 12 października 2006 roku²⁶⁹. Na szczególną uwagę zasługują postanowienia odnoszące się do spójności działań państw członkowskich. Jedynie solidarność członków UE zagwarantować może bezpieczeństwo dostaw surowców energetycznych. Podkreślono, że Unia Europejska ma wszelkie atrybuty ku temu, aby wysuwać rozwiązania oparte na zasadach rynkowych. Spośród stałych dostawców produktów pochodzenia mineralnego szczególne znaczenie przypisano Federacji Rosyjskiej. Zważywszy na stale rosnące zapotrzebowanie państw europejskich na nośniki energii, uznano ją za „istotny element” bezpieczeństwa energetycznego UE. Stanowisko Komisji Europejskiej wskazywało na potrzebę nawiązania z Moskwą „partnerstwa energetycznego”. Warunkowane było ono wzajemnymi zależnościami, takimi jak:

- chęć strony rosyjskiej utrzymania atrakcyjnego rynku zbytu, przy unijnym zapotrzebowaniu na energię i konieczności zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego;
- chęć wzmocnienia przez stronę rosyjską obecności na unijnym rynku poprzez zagwarantowanie długoterminowych kontaktów na dostawy

²⁶⁸ Ibidem.

²⁶⁹ *Communication from the Commission to the European Council. External energy relations – from principles to action*, COM (2006) 590 final, Brussels 12.10.2006.

- gazu, integrację sieci energetycznych, swobodny handel energią elektryczną i materiałami jądrowymi oraz korzystanie z inwestycji i technologii unijnych na rzecz rozwoju rosyjskich zasobów energetycznych;
- chęć niedyskryminacyjnego i sprawiedliwego traktowania państw Unii Europejskiej przez Federację Rosyjską we wzajemnych stosunkach w obszarze energii pod względem dostaw oraz pod względem dostępu do rosyjskiego rynku dla unijnych inwestorów; dostępu stron trzecich do rurociągów; zapewnienie wysokiego poziomu bezpieczeństwa i ochrony środowiska²⁷⁰.

Komunikat KE alarmował, że niski poziom inwestycji w sektorze produkcji, transportu i dystrybucji produktów energetycznych rodzi ryzyko niezaspokojenia przez stronę rosyjską rosnącego zapotrzebowania państw członkowskich Unii Europejskiej. Polityka wobec Federacji Rosyjskiej powinna być zatem ukierunkowana na poprawę wydajności energetycznej rosyjskiej gospodarki. W tym celu należy promować handel energią i wzajemne inwestycje między UE i Rosją. Zdaniem Komisji kluczowym elementem powyższych założeń ma być solidarna postawa państw członkowskich w unijnych stanowiskach wobec Rosji. Problemem w kształtowaniu wspólnotowej polityki energetycznej wobec Federacji Rosyjskiej jest jednak stanowisko niektórych członków UE, uznających ten obszar za strategiczny, w którym Unia nie powinna mieć znaczącego udziału. Takie podejście osłabia strategię wobec Kremla oraz przeczy zasadzie solidarności, wielokrotnie podkreślanej w dokumentach kształtujących politykę energetyczną UE²⁷¹. Niemcy, Włochy czy Francja dbając o własne bezpieczeństwo niechętnie godzą się na ustępstwa wobec państw Europy Środkowo-Wschodniej. Skłania to więc do stwierdzenia, iż Unii Europejskiej wciąż daleko do stworzenia wspólnej strategii wobec Rosji.

3. Cele i obszary unijno-rosyjskiej współpracy energetycznej

Dialog energetyczny Unii Europejskiej i Federacji Rosyjskiej przewidziany został jako mechanizm współpracy dwustronnej. Zgodnie z deklaracją przyjętą na szczycie Unia-Rosja w październiku 2000 r. zmierza on do rozwiązania „wszystkich zagadnień będących przedmiotem wspólnego zainteresowania”. Efektem kolejnego szczytu z 2001 r. była wspólna deklaracja określająca priorytety dialogu:

- poprawa podstaw prawnych kooperacji w sektorze energetyki;
- zapewnienie bezpieczeństwa sieci przesyłowych;
- zabezpieczenie długoterminowych kontraktów na dostawy surowców energetycznych;

²⁷⁰ Ibidem.

²⁷¹ S. Gardocki, *Prymat energetyczny Rosji...*, s. 181.

- uznanie części nowych inwestycji w obszarze sieci przesyłowych za *wspólny interes*;
- efektywność energetyczną²⁷².

Obecnie podstawowym, jak i najczęściej eksponowanym, celem partnerstwa energetycznego między Unią Europejską i Federacją Rosyjską jest zwiększenie bezpieczeństwa energetycznego na kontynencie europejskim. Dialog unijno-rosyjski zapewnić ma niezawodność i przewidywalność stosunków energetycznych w dłuższej perspektywie czasu. Poprzez zacieśnianie kontaktów łatwiejsze ma być rozwiązywanie pojawiających się trudności w dostawie gazu czy ropy naftowej. Wprowadzenie w 2009 r. „mechanizmu wczesnego ostrzegania” (*Early Warning Mechanism*) jest jednym z przykładów właściwego budowania zaufania między Unią Europejską a Rosją²⁷³.

Kluczowa dla właściwego wypełniania przyjętych priorytetów jest struktura dialogu:

- Stała Rada Partnerstwa;
- Koordynatorzy Dialogu Energetycznego;
- Grupy tematyczne:
 - ds. Strategii, Prognoz i Scenariuszy Energetycznych;
 - ds. Rozwoju Rynku;
 - ds. Efektywności Energetycznej²⁷⁴.

Struktura uzupełniona jest spotkaniami w ramach *Okrągłego Stołu Przemysłowców Unii Europejskiej i Rosji*, w trakcie których poruszane są kwestie związane z energią.

Celem państw członkowskich Unii Europejskiej jest, aby Rosjanie – pragnący odgrywać ważną rolę na unijnym rynku energetyki – stosowali się do zasad wzajemności oraz do mechanizmów rynkowych. Pomóc ma to jednocześnie w rozwoju długoterminowych inwestycji w sektorze wydobywczym oraz sieci transportowych. Partnerstwo ma ponadto wspierać Federację Rosyjską w szybszym zmodernizowaniu branży energetycznej. Państwa Unii Europejskiej zwracając baczna uwagę na ochronę środowiska dążą do tego, by przeznaczane przez nie nakłady finansowe inwestowane były w technologie przyjazne środowisku, zwiększające efektywność energetyczną, stąd też pozytywnym wymiarem współpracy unijno-rosyjskiej jest fakt, iż nie ogranicza się ona wyłącznie do kwestii zapewnienia dostaw surowców oraz cen, jakie przychodzi za nie płacić.

Dialog dwustronny koncentruje się na konkretnych obszarach, interesujących zarówno Unię Europejską, jak i Federację Rosyjską. Założeniem jest, aby współpraca przybrała formę typu „zwycięzca-zwycięzca”. Obie strony mają osiągać równe korzyści z podjętego partnerstwa. Podstawowymi sferami

²⁷² *Joint Report EU- Russia Energy Dialogue 2000–2010...*, s. 4.

²⁷³ *Ibidem*, s. 8

²⁷⁴ *Ibidem*, s. 14

unijno-rosyjskiej kooperacji są inwestycje²⁷⁵, współpraca technologiczna oraz ochrona środowiska. Dwustronny dialog okazał się pomocny także w kontekście „wschodniego” rozszerzenia Unii Europejskiej²⁷⁶ o państwa korzystające z rosyjskich surowców w stopniu większym, niż ich zachodni partnerzy. Konsultacje kontynuowane po 2004 r., choć już znacznie trudniejsze, w dalszym ciągu są jednym z głównych elementów budowania wzajemnego zaufania.

Najbardziej intensywna i efektywna współpraca przypadła na okres od października 2001 roku do maja 2004. Podjęto wówczas szereg inicjatyw mających na celu lepsze wypełnianie przyjętych celów. Stawiano m.in. na:

- zmiany w ustawodawstwie Federacji Rosyjskiej, celem lepszego dostępu dla inwestycji zagranicznych;
- bezpieczeństwo techniczne sieci przesyłowych;
- rozwój infrastruktury energetycznej²⁷⁷.

W listopadzie 2002 roku utworzono w Moskwie Centrum Technologii Energetycznych Rosji i UE. Bardzo często to właśnie w nim podejmowane są konkretne działania w sektorze energetyki. Centrum zarządzane jest przez dwóch współ-dyrektorów, co ma podkreślać partnerstwo między stronami. Do głównych zadań ośrodka należą:

- zachęcanie do wymiany informacji związanych z zaawansowanymi technologiami energetycznymi;
- organizacja i koordynacja działań ułatwiających kontakty między podmiotami rosyjskiego i europejskiego sektora energii, w tym również w dziedzinie badań naukowych i rozwoju technologicznego;
- wspieranie projektów współpracy technologicznej;
- koordynacja działań rosyjskich i europejskich ośrodków energetycznych oraz promocja wspólnej przestrzeni informacyjnej²⁷⁸.

W 2002 roku do dialogu energetycznego włączono sferę energetyki jądrowej, a w kolejnym, kwestię poprawy bezpieczeństwa podmorskiego przesyłania ropy, co łączyło się z coraz intensywniejszymi rozmowami na temat inwestycji *Nord Stream*.

Współpraca UE i Rosji w obszarze energetyki to także stałe analizy na temat handlu produktami pochodzenia mineralnego. Z uwagi na to, że wymiana handlowa obu podmiotów obejmuje szereg różnych surowców, w celu uwzględnienia specyfiki każdego z nich strony odbyły kilka spotkań roboczych oraz debat na temat węgla kamiennego, energii elektrycznej, gazu ziemnego

²⁷⁵ Przede wszystkim w obszarze infrastruktury przesyłowej. Unia Europejska dąży także do wymiany informacji na temat stanu technicznego sieci przesyłowych.

²⁷⁶ *The Fifth Progress Report*, Moscow/Brussels November 2004.

²⁷⁷ M. Raś, *Ewolucja polityki zagranicznej Rosji...*, s. 183.

²⁷⁸ *Komunikat Komisji do Rady i Parlamentu Europejskiego. Dialog energetyczny pomiędzy Unią Europejską i Federacją Rosyjską 2000- 2004*, COM (2004) 777 końcowy, 13.12.2004, Bruksela s. 5–6.

oraz zagadnień jądrowych. W 2006 roku przedstawiono priorytety, na których należy w najbliższym czasie się skupić:

- optymalne wykorzystanie zdolności eksportowych;
- analiza możliwości dokonania operacji typu *swap*;
- rezygnacja z ograniczeń ilościowych²⁷⁹.

Dominująca pozycja rosyjskiego Gazpromu powoduje, że dla państw unijnych szczególnie ważny jest dialog obejmujący sektor gazowy²⁸⁰. Rozmowy uwzględniające tę sferę kooperacji poruszają przede wszystkim kwestie bezpieczeństwa dostaw i rozwoju rynku²⁸¹. Interesującym obszarem współpracy jest również system energii elektrycznej. Obecnie między Unią Europejską a Federacją Rosyjską funkcjonuje mała ilość połączeń umożliwiających właściwy rozwój współpracy. W 2008 roku, w wyniku przeprowadzonych analiz, uznano, że istnieje możliwość utworzenia odpowiednich sieci. Wymaga to jednak stworzenia ustawodawstwa zbliżającego oba systemy prawne. Może się więc okazać, że będzie to przeszkoda najtrudniejsza do pokonania. Podstawą unijnego systemu jest bowiem zasada *unbundling*, a więc swoboda dostępu dla strony trzeciej oraz funkcjonowanie niezależnych obszarów regulacyjnych. Przepisy rosyjskie, choć podlegają systematycznej liberalizacji, w dalszym ciągu znacząco odbiegają od standardów UE.

Państwa członkowskie Unii Europejskiej oraz Federacja Rosyjska zgodnie przyznają, że właściwą podstawą do dalszego rozwoju dialogu energetycznego jest znalezienie jak największej liczby tzw. obszarów wspólnego zainteresowania. Jednym z nich jest zwiększanie efektywności energetycznej oraz promocja zrównoważonej energii. W 2006 roku zainaugurowano unijno-rosyjską inicjatywę, która swym zakresem objęła:

- zbliżenie ustawodawstwa i przepisów w dziedzinie efektywności energetycznej i odnawialnych źródeł energii;
- współpracę na poziomie regionalnym, wzmocnienie partnerstwa między lokalnymi i regionalnymi ośrodkami w UE i Rosji;
- współpracę w zakresie unormowań Protokołu z Kioto;
- wsparcie dla rozwoju projektów dotyczących efektywności energetycznej oraz odnawialnych źródeł energii²⁸².

Współpraca unijnych i rosyjskich ekspertów oraz regularne spotkania i seminaria naukowe przyczyniły się do wymiany doświadczeń w zakresie legislacji oraz *know-how*. Było to szczególnie istotne z punktu widzenia przyjętego przez władze rosyjskie w 2009 r. nowego prawa obejmującego zagadnienia efektywności energetycznej. Doświadczenia unijne pozwoliły na lepszą implementację prawodawstwa na szczeblu federalnym i regionalnym Federacji Rosyjskiej.

²⁷⁹ *Joint Report EU-Russia Energy Dialogue 2000–2010...*, s. 8

²⁸⁰ M. Nowacki, *Prawne aspekty bezpieczeństwa energetycznego UE*, Warszawa 2010, s. 392.

²⁸¹ Ważnym rozwiązaniem jest wprowadzenie wspomnianego już *Mechanizmu Wczesnego Ostrzegania*.

²⁸² *Joint Report EU-Russia Energy Dialogue 2000–2010...*, s. 10–11.

Zarówno państwa Unii Europejskiej, jak i Federacja Rosyjska pozytywnie oceniają przeszło dziesięcioletni okres funkcjonowania dialogu energetycznego. W tym czasie obie strony zainicjowały szereg konkretnych projektów, wśród których warto wspomnieć o:

- 2003–2005: *Energy Bridges*;
- 2006–2007: „okrągłe stoły” i analizy na temat efektywnego wykorzystania, m.in. gazu oraz benzyny;
- 2006–2007: efektywność energetyczna na szczeblu regionalnym w Archangielsku, Astrachaniu i Kaliningradzie;
- 2006–2010: szereg projektów współpracy międzyregionalnej w takich obszarach jak: efektywność energetyczna w budynkach, ogrzewanie miejskie, zrównoważone zarządzanie energią w miastach, planowanie i integracja efektywności energetycznej oraz odnawialnych technologii energetycznych w historycznych obszarach;
- 2007–2009: *East Wind* – wykorzystywanie energii wietrznej w Rosji;
- 2007–2009: Polityka Odnawialnych Źródeł Energii i Odbudowy Małych Elektrowni Wodnych;
- 2008–2010: projekty inwestycyjne w rosyjskich regionach dotyczące efektywności;
- 2010: projekt *Wpływ kryzysu finansowego na współpracę energetyczną UE-Rosja*²⁸³.

Zainicjowana współpraca przyczyniła się z pewnością do lepszego zrozumienia funkcjonowania obu rynków. Dla państw Unii Europejskiej chcących wejść z kapitałem na rynek rosyjski potrzebne było stworzenie jasnych i przewidywalnych zasad. Z kolei Rosja dzięki kooperacji była lepiej przygotowana do działalności na odmiennym od krajowego jednolitym rynku europejskim. Przyczyniło się to do wzrostu wzajemnych inwestycji zagranicznych w UE i Federacji Rosyjskiej. Dialog energetyczny stanowi także doskonałe forum do debat na temat zmieniających się uwarunkowań prawnych funkcjonujących w ramach UE, do których Rosja musi się dostosować, chcąc prowadzić wymianę handlową surowcami energetycznymi. Jednym z tematów poruszanych przez stronę rosyjską był tzw. trzeci pakiet energetyczny, obejmujący dwie dyrektywy i trzy rozporządzenia liberalizujące rynek energetyczny. Mimo że wspomniane unormowania już obowiązują, kwestia ich treści z pewnością w dalszym ciągu będzie jednym z głównych problemów unijno-rosyjskich spotkań. Unii Europejskiej zależy bowiem na dalszej liberalizacji rynku, co stoi w sprzeczności z interesami Federacji Rosyjskiej. Wszczęcie 4 września 2012 r. przez Komisję Europejską postępowania antymonopolowego wobec Gazpromu potwierdziło zdecydowanie UE w dążeniu do implementacji jej prawodawstwa²⁸⁴. Działania KE wywołały stanowczą reakcję Moskwy. Dekret

²⁸³ Energy: Joint Projects 2000–2010, www.ec.europa.eu, dostęp: 29.04.2011 r.

²⁸⁴ Sz. Kardaś, *Komisja Europejska wszczyni postępowanie antymonopolowe przeciwko Gazpromowi*, „Tydzień na Wschodzie” 2012, nr 28.

wydany przez Prezydenta Władimira Putina²⁸⁵, a także wcześniejsze wypowiedzi rosyjskich decydentów ukazują zaniepokojenie Kremla polityką unijnych instytucji, która to osłabia pozycję rosyjskiego koncernu na rynku UE. Wydaje się, że w najbliższym czasie Rosja podejmować będzie szereg działań mających na celu podważenie legalizmu postanowień tzw. trzeciego pakietu energetycznego, zaś spotkania unijno-rosyjskie będą jednym z forów wykorzystywanych do przedstawiania swoich racji.

4. Problemy we współpracy energetycznej UE – Rosja

Dialog energetyczny między Unią Europejską a Federacją Rosyjską, podobnie jak inne sfery kooperacji, nie jest wolny od problemów. Biorąc pod uwagę rolę jaką odgrywa sfera energetyki w stosunkach unijno-rosyjskich, w interesie obu stron jest jak najmniejsza liczba obszarów spornych oraz jak najszybsze rozwiązywanie pojawiających się trudności, warunkowanych odmiennymi interesami politycznymi i gospodarczymi stron. Zarówno Unia Europejska, jak i Rosja czerpią z dialogu energetycznego różne korzyści, wynikające z pozycji, jaką przyjmują w negocjacjach – Unia importera, Rosja eksportera. Rosjanom zależy na jak najlepszym zabezpieczeniu dominującej pozycji na rynku europejskim oraz osiągnięciu wysokich cen za eksportowane surowce, co kłóci się z interesami państw członkowskich UE. Dodatkowo, negatywny wpływ na współpracę energetyczną ma jej silna polityzacja. Wrażliwość na pogorszenie stosunków politycznych jest bardzo wysoka, czego przykładem był kryzys ukraińsko-rosyjski z 2009 roku, w wyniku którego dostawy gazu do niektórych państw Unii zostały czasowo wstrzymane. Wydarzenia te wzbudziły obawy o zaspokojenie zapotrzebowania gospodarstw domowych²⁸⁶ oraz podważyły pozycję Gazpromu, a zarazem Rosji jako stabilnego i niezawodnego dostawcy energii. Sytuacja ta ukazuje również, jakie znaczenie dla bezpieczeństwa energetycznego UE mają stosunki Federacji Rosyjskiej z państwami tranzytowymi. Dwie inwestycje – *Nord Stream* i *South Stream*, mające na celu uniezależnienie przesyłu surowców energetycznych od państw tranzytowych, dodatkowo uwidoczniły konflikt wewnątrz Unii, wynikający z odmiennych interesów poszczególnych państw członkowskich, a co za tym idzie z ich różnego podejścia do partnerstwa energetycznego z Rosją. Trudno oczekiwać

²⁸⁵ Zgodnie z dekretem podmioty gospodarcze o strategicznym znaczeniu dla państwa (w tym Gazprom) mają obowiązek konsultowania swoich decyzji z rządem, jeśli ich aktywność związana jest z postulatami państwa trzeciego bądź organizacji międzynarodowej. Dekret Prezydenta Władimira Putina z dnia 11 września 2012 r.: *Dekret „o środkach ochrony interesów Rosji przy prowadzeniu zagranicznej działalności gospodarczej przez rosyjskie osoby prawne”*, www.kremlin.ru, dostęp: 25.09.2012 r.

²⁸⁶ M. Kaliski, J. Siemek, A. Sikora, A. Szurlej, *Możliwe scenariusze polityki energetycznej Unii Europejskiej w zakresie zapewnienia stabilnych dostaw gazu ziemnego do Europy środkowej i wschodniej w kontekście polityki energetycznej Rosji*, „Rynek Energii” 2009, nr 3.

od Niemiec, Francji czy Włoch, aby poświęciły własne interesy gospodarcze i polityczne, celem wywarcia wpływu na Federację Rosyjską. Dążenie Kremla do bliższej współpracy z wybranymi państwami osłabiają jedność UE, a tym samym jej pozycję negocjacyjną. Moskwa podejmując bilateralną współpracę tylko z częścią państw unijnych czerpie większe korzyści gospodarcze i polityczne. Mimo funkcjonowania od 2001 roku dialogu energetycznego między Unią Europejską a Federacją Rosyjską, Kreml zawarł w 2003 roku szereg dwustronnych porozumień z:

- Wielką Brytanią, *Memorandum o współpracy przy budowie Gazociągu Północnego*. Wymiernym efektem współpracy energetycznej jest konsorcjum TNK-BP;
- Francją, *Wspólne oświadczenie o współpracy energetycznej*;
- Włochami, W. Putin uznał, że właściwa współpraca z Włochami jest niezbędnym elementem dla unijno-rosyjskiego dialogu.

W 2004 roku podpisano *Oświadczenie o rozszerzeniu współpracy gospodarczej Federacji Rosyjskiej i Niemiec w obszarze energetyki*. Wymiarem realizacyjnym rosyjsko-niemieckiego partnerstwa była m.in. wymiana aktywów Gazprom – Ruhrgas.

Działania Federacji Rosyjskiej i państw Europy Zachodniej budzą nieufność wśród wschodnich członków Unii Europejskiej. Zdając sobie sprawę ze znacznej asymetryczności relacji energetycznych, chcą one zabezpieczyć swoje interesy, żądając ratyfikowania przez Moskwę TKE i *Protokołu Tranzytowego*. Brak zgody ze strony Rosji rodzi poważne utrudnienia w unijno-rosyjskim dialogu. Kreml nie podpisując obu dokumentów podkreśla swoje obawy utraty kontroli nad infrastrukturą przesyłową oraz transportem surowców energetycznych. Spełnienie wymogów zawartych w TKE oznaczałoby odebranie potężnego narzędzia oddziaływania na sąsiadujące z nią państwa, a tym samym osłabienie jej pozycji na arenie międzynarodowej. Odmiennie podejście Unii Europejskiej warunkowane jest rosnącą zależnością od rosyjskich dostaw, a także chęcią dokończenia procesu liberalizacji rynku energii. Bruksela chciałaby, aby wszystkie państwa poradzieckie, z uwagi na ich gęste powiązania sieciami transportującymi gaz ziemny i ropę naftową, objęte były jednolitymi regulacjami, wynikającymi z TKE i *Protokołu Tranzytowego*²⁸⁷. Rosja działania te wstrzymuje.

Innym obszarem negatywnie wpływającym na współpracę jest tzw. trzeci pakiet liberalizacyjny, któremu Federacja Rosyjska sprzeciwia się od samego początku. Zadaniem powołanych przez UE i Rosję zespołów roboczych było przeanalizowanie konsekwencji, jakie dla partnerstwa może przynieść kolejny już pakiet energetyczny²⁸⁸. Zdaniem Moskwy „pakiet ideologicznie podważa bezpieczeństwo energetyczne Europy i Europa będzie bez wątpienia żałować”

²⁸⁷ E. Wyciszkievicz, *Traktat Karty Energetycznej...*, s. 1–2.

²⁸⁸ *Rosja – Unia Europejska: pakiet energetyczny nie powinien przeszkadzać we współpracy w dziedzinie gazowniczej*, www.polish.ruvr.ru, dostęp:27.04.2011 r.

(pakietu – przyp. red.)²⁸⁹. Największe obawy Rosji budzi zasada *unbundling*, w myśl której produkcja, dostawy i sprzedaż energii zostają rozdzielone. Pakiet wprowadza trzy modele rozdzielenia: właścicielski, niezależnego operatora systemu bądź niezależnego operatora przesyłu²⁹⁰. Akceptacja przez Rosjan przepisów III pakietu energetycznego oznaczałaby konieczność udostępnienia podmiotom trzecim gazociągów, w które sama inwestowała, a w efekcie również utratę przez Gazprom kontroli nad sieciami przesyłowymi w państwach członkowskich UE. Sprzeciw Moskwy podyktowany jest więc chęcią ochrony na rynku unijnym interesów rosyjskiego koncernu państwowego, a zarazem największego na świecie wydobywcy gazu ziemnego. Rosjanie twierdzą, że zasada *unbundling* doprowadzi do wzrostu cen w kontraktach, wynikającego z konieczności wprowadzenia dodatkowego podmiotu między odbiorcą gazu a Gazpromem. Innym, równie mocno podkreślanym zarzutem jest fakt, iż przepisy trzeciego pakietu energetycznego stanowią naruszenie podpisanych wcześniej umów, dlatego też nie należy go do nich odnosić²⁹¹.

Problemy pojawiające się we współpracy energetycznej między Unią Europejską a Federacją Rosyjską, choć stanowią pewne ograniczenie w dalszym rozwoju współpracy, nie wpływają w sposób znaczący na unijno-rosyjską kooperację. Rozbieżności między stronami wynikają przede wszystkim z ich odmiennej pozycji – importera bądź eksportera nośników energii. Wielkim nadużyciem ze strony Brukseli byłoby oczekiwanie od władz rosyjskich bezwarunkowego poddania się unijnym przepisom. Moskwa podejmując dialog z państwami członkowskimi, robi to samo co one, a więc stara się akcentować i zabezpieczać swoje interesy. Wypracowanie nowej umowy, lepiej obejmującej sferę energetyki, wydaje się obecnie jedynym słusznym rozwiązaniem wszelkich kwestii spornych. Wyzwanie stojące przed Unią jest tym większe, jeśli weźmiemy pod uwagę ostatnie wydarzenia w świecie arabskim. Wynikające z nich wzmocnienie pozycji Moskwy, jako głównego i najbardziej stabilnego dostawcy surowców energetycznych, może doprowadzić do zaostrzenia oczekiwań. Stanowisko poszczególnych państw członkowskich UE będzie w najbliższym okresie szczególnie istotne. Zarówno w odniesieniu do formowania spójnej polityki energetycznej UE, jak i do ich współpracy z Federacją Rosyjską.

²⁸⁹ Wypowiedź Waleijego Jazewa, prezesa Rosyjskiego Stowarzyszenia Gazowego z listopada 2011 r.

²⁹⁰ www.ure.gov.pl, dostęp: 25.08.2012 r.

²⁹¹ B. Mroczkowski, *Trzeci pakiet energetyczny oczami Rosji*, www.geopolityka.org, dostęp: 27.04.2011 r.; *Putin kontra trzeci pakiet energetyczny*, dostęp: wyborcza.biz, 23.08.2012 r.; *Putin: tretij energopakiet ne dolzhen rabotat' na zakljuchennye kontrakty*, www.ria.ru, dostęp: 23.08.2012 r.

Czynnik polski w relacjach gospodarczych Unia Europejska – Federacja Rosyjska

1. Ewolucja polsko-rosyjskich stosunków gospodarczych

Ewolucję polsko-rosyjskich stosunków gospodarczych rozpatrywać można w dwóch aspektach – prawnym oraz wolumenu wymiany handlowej. Niezależnie od wymiaru podejmowanej analizy, cechą charakterystyczną relacji ekonomicznych Polski i Federacji Rosyjskiej są dwie przełomowe daty. Pierwsza wiąże się z upadkiem Związku Radzieckiego i wyodrębnieniem się z jego struktury suwerennego podmiotu, Rosji. Druga przypada na 1 maja 2004 roku, a więc polski akces do Unii Europejskiej.

Pod kątem uwarunkowań prawnych, na przestrzeni lat 1991–2004 polsko-rosyjskie stosunki handlowe zmieniły swój charakter z bilateralnego na multilateralny. Od czasu rozpadu Związku Radzieckiego, aż do maja 2004 roku podstawę wymiany towarowej wyznaczały umowy dwustronne. Polska nie będąc wówczas członkiem Unii Europejskiej nie miała obowiązku stosowania regulacji funkcjonujących we Wspólnocie, zatem Warszawa i Moskwa kształtowały relacje ekonomiczne w sposób indywidualny. Z pewnością jednak przystąpienie do Unii Europejskiej w większym stopniu ustabilizowało polsko-rosyjskie stosunki gospodarcze oraz ograniczyło krótkoterminowe ryzyko polityczne²⁹².

Do czasu akcesu Polski do UE podstawą formalną regulującą wymianę towarową między RP a Federacją Rosyjską była umowa z 25 sierpnia 1993 roku²⁹³. Dokument stanowił kolejny etap w budowaniu nowego polsko-rosyjskiego partnerstwa gospodarczego. Z dniem wejścia traktatu w życie moc traściły poprzednie przepisy, przyjęte jeszcze w okresie funkcjonowania Związku Radzieckiego:

²⁹² A. Nowak-Far, *Regulacyjne uwarunkowania rosyjsko – polskich stosunków handlowych po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej*, w: „Polski Przegląd Dyplomatyczny” 2005, nr 2 (24), s. 43.

²⁹³ *Umowa między Rzeczypospolitą Polską i Federacją Rosyjską o handlu i współpracy gospodarczej z 25 sierpnia 1993 r.*, Dz.U. 1995 nr 50 poz. 266.

- Układ handlowy między Rzeczypospolitą Polską i Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich z dnia 7 lipca 1945 roku;
- Porozumienie między Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a Rządem Związku Republik Radzieckich o utworzeniu Międzynarodowej Polsko-Radzieckiej Komisji Współpracy Gospodarczej i Naukowo-Technicznej z dnia 15 kwietnia 1964 roku;
- Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich o wzajemnych stosunkach gospodarczych z dnia 13 listopada 1990 roku;
- Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacyjnej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej o współpracy w dziedzinie handlu i gospodarki z dnia 3 września 1991 roku.

Umowa z 1993 roku wprowadzała nową jakość w relacjach ekonomicznych między Polską a Federacją Rosyjską, w których bardzo mocno podkreślano potrzebę kooperacji w dziedzinach wspólnego zainteresowania wśród których wyróżniono, m.in.:

- przemysł, głównie paliwowo-energetyczny oraz rolno-spożywczy;
- energetykę;
- budownictwo i usługi budowlane;
- transport i łączność;
- gospodarkę morską i rybołówstwo;
- ochronę środowiska;
- badania naukowe, ich zastosowanie, wykorzystanie i transfer technologii.

Zgodnie z artykułem 4 umowy, strony przyznały sobie klauzulę największego uprzywilejowania w wybranych obszarach współpracy. Istotną zmianą, w odniesieniu do poprzednich dokumentów regulujących relacje ekonomiczne, wprowadzoną przez umowę z sierpnia 1993 r. było zastosowanie do rozliczeń i płatności za wymianę towarową waluty wymiennej. Ustalono także powołanie przedstawicielstw handlowych, jako elementu składowego placówek dyplomatycznych.

Kluczową decyzją umowy między RP i FR było powołanie *Wspólnej Polsko-Rosyjskiej Komisji do spraw Handlu i Współpracy Gospodarczej*, do zadań której należało, m.in.:

- opracowywanie propozycji i rozwiązań w celu realizacji zawieranych porozumień gospodarczych;
- wspieranie rozwoju dalszej współpracy handlowej;
- wskazanie priorytetowych dziedzin kooperacji;
- podejmowanie decyzji w kwestiach spornych²⁹⁴.

Umowa przewidywała również zaawansowaną współpracę między regionami. Zakładano, że poprzez kooperację mniejszych jednostek terytorialnych rozwój stosunków gospodarczych będzie następować prężniej. W tym celu

²⁹⁴ Art. 12 ust. 2 traktatu.

zawarto szereg umów w sprawie partnerstwa między poszczególnymi regionami Polski i Rosji.

Ważnym krokiem dla rozwoju polsko-rosyjskich stosunków było podpisanie 20 grudnia 2001 r. *Deklaracji Rządu FR i Rządu RP o współpracy handlowej, gospodarczej, finansowej i naukowo-technicznej między Federacją Rosyjską i Rzeczypospolitą Polską*. Celem deklaracji była poprawa stosunków ekonomicznych po rosyjskim kryzysie finansowym z 1997 r. Dokument zawierał wykaz priorytetowych obszarów, w których podejmowana współpraca miała szansę osiągnąć największe korzyści. Były to między innymi: dostawy i tranzyt ropy naftowej i gazu, przemysł motoryzacyjny, kompleks rolno-przemysłowy, produkcja materiałów budowlanych, przemysł drzewny i meblarski, przemysł chemiczny i petrochemiczny, farmaceutyki i ich produkty, urządzenia medyczne²⁹⁵.

Baza traktatowa z lat 1993–2004, regulująca polsko-rosyjską współpracę gospodarczą była niezwykle bogata. Pozytywnym elementem jest fakt, iż obowiązujące wówczas umowy i porozumienia były przez obie strony, z nielicznymi wyjątkami, wypełniane²⁹⁶. Działania podejmowane przez władze obu państw wskazują, że zarówno Polsce, jak i Federacji Rosyjskiej, niezależnie od zbliżającego się polskiego akcesu do Unii Europejskiej, zależało na dobrym rozwoju stosunków gospodarczych.

Data 1 maja 2004 roku i łączące się z nią przystąpienie Polski do Unii Europejskiej, oznaczała zmiany podstaw traktatowo-prawnych współpracy gospodarczej. Wynikało to z obowiązku Rzeczypospolitej podporządkowania się regulacjom obowiązującym w UE oraz objęcia jej unią celną, a więc wspólną taryfą celną i polityką handlową UE. Poprzednia bilateralna umowa gospodarcza z Rosją z sierpnia 1993 roku, w związku z art. 6 ust. 10 traktatu akcesyjnego²⁹⁷, została przez stronę polską wypowiedziana. Obecnie podstawowym dokumentem kształtującym wymiar prawny kooperacji ekonomicznej Polski i Federacji Rosyjskiej, poza *Porozumieniem o partnerstwie i współpracy* podpisanym przez UE i Rosję w 1994 roku²⁹⁸, jest zawarta 2 listopada 2004 roku *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej i Rządem Federacji Rosyjskiej o współpracy gospodarczej*²⁹⁹. Uzupełnieniem bazy prawnej jest szereg umów i porozumień międzyrządowych, w obszarze których Polska może regulować w sposób indywidualny kontakty handlowe z partnerami.

Powołana na mocy umowy z 2004 roku *Polsko-Rosyjska Międzyrządowa Komisja do spraw Współpracy Gospodarczej* pełnić ma podobne funkcje, jak zastą-

²⁹⁵ *Polsko-rosyjska współpraca gospodarcza i obroty handlowe w 2001 r.*, www.pcc.org.pl, dostęp: 03.05.2011 r.

²⁹⁶ *Federacja Rosyjska. Przegląd Gospodarczo-Rynkowy*, „Biuletyn Ekonomiczny” 2003, nr 78, s. 2–3.

²⁹⁷ Traktat o przystąpieniu Rzeczypospolitej Polskiej do Unii Europejskiej podpisany 16 kwietnia 2003 r. w Atenach, Dz.U. 2004 nr 90 poz. 864.

²⁹⁸ *Federacja Rosyjska. Przewodnik dla przedsiębiorców*, Warszawa 2006, s. 215.

²⁹⁹ *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej i Rządem Federacji Rosyjskiej o współpracy gospodarczej* z 02.11.2004 r., M.P. 2005 nr 9 poz. 178.

piona *Wspólna Polsko-Rosyjska Komisja do spraw Handlu i Współpracy Gospodarczej*, a w szczególności: dokonywać okresowych przeglądów i ocen stanu współpracy gospodarczej; wysuwać propozycje dalszego rozwoju kooperacji; wskazywać na problemy utrudniające współpracę ekonomiczną oraz proponować sposoby ich rozwiązania oraz omawiać sprawy sporne dotyczące postanowień umowy³⁰⁰.

Na uwagę zasługuje fakt, iż w porównaniu do dokumentu z 1993 roku, obecnie obowiązujący akt zawiera istotne uzupełnienia. Tekst z listopada 2004 roku zwraca uwagę na potrzebę rozwoju współpracy małych i średnich przedsiębiorstw, a także sprzyjania kontaktom między izbami handlowymi i innymi organizacjami zrzeszającymi podmioty gospodarcze. Mając na względzie ewolucję zachodzącą w handlu międzynarodowym, strony uwzględniły w umowie również usługi prawne i bankowe oraz współpracę w sferze turystyki. Podejmowane mają być dodatkowo działania w dziedzinie certyfikacji i standaryzacji. Zmiany zawarte w obecnie obowiązującej umowie są wynikiem transformacji, jaka dokonała się w obu państwach w ciągu kilkudziesięciu lat funkcjonowania jako suwerenne podmioty. Nowy dokument musiał ponadto włączyć w obszar swych unormowań członkostwo Polski w Unii Europejskiej. Artykuł 6 ust. 2 przyznaje przepisom PCA i ich późniejszym zmianom oraz uzupełnieniom pierwszeństwo stosowania, dlatego też polsko-rosyjska umowa, w przeciwieństwie do poprzedniego dokumentu, nie przyznaje klauzuli największego uprzywilejowania. Odpowiednie postanowienia w tym zakresie reguluje *Porozumienie o partnerstwie i współpracy* podpisane przez Unię i Federację Rosyjską.

Przed przystąpieniem do UE Polska nie posiadała specjalnej umowy liberalizującej handel z Rosją, co związane było z przykładaniem większej wagi do współpracy regionalnej³⁰¹. Po akcesie w 2004 roku strona polska zmuszona była do przyjęcia na siebie polityki prowadzonej przez Unię Europejską. Charakteryzuje się ona przyznawaniem preferencji wobec państw trzecich. Częstokroć są to ułatwienia jednostronne, wprowadzające asymetryczność w dostępie na rynek³⁰². W przypadku handlu Polski z Rosją został on zliberalizowany na mocy PCA. RP objęta została także Wspólną Taryfą Celną³⁰³, co wiązało się z obowiązkiem obniżenia stawek celnych na produkty importowane z państw trzecich.

³⁰⁰ Art. 5 umowy.

³⁰¹ K. Żukrowska, *Wpływ wspólnej polityki handlowej na warunki wymiany Polski z Rosją*, w: *Stosunki gospodarcze Polska – Rosja w warunkach integracji z Unią Europejską*, red. P. Bożyk, Warszawa 2004, s. 229.

³⁰² K. Żukrowska, *Wpływ wspólnej polityki handlowej...*, s. 213.

³⁰³ TARIC – ang. Integrated Tariff of the European Union.

Tabela 5. Średnie stawki KNU w Polsce przed i po przystąpieniu do Unii Europejskiej

Typ stawek	Średnia przed akcesem	Średnia po akcesie
Produkty rolne	33,8	16,2
Produkty rybne	18,5	12,4
Produkty przemysłowe	9,9	6,3
Średnia stawka KNU	15,1	6,3

Źródło: A. Nowak-Far, *Regulacyjne uwarunkowania rosyjsko- polskich stosunków...*, s. 53

Jak zauważa Artur Nowak-Far, po wejściu Polski do Unii Europejskiej jej reguły handlu z Federacją Rosyjską są korzystniejsze dla obu stron³⁰⁴. Objęcie Polski zasadami wspólnej polityki handlowej i wynikające z nich subwencje eksportowe eliminują asymetrię warunków konkurencji na rynku rosyjskim. Jednocześnie Rosjanie w dalszym ciągu mają możliwość wyboru produktów innych państw członkowskich³⁰⁵. Obniżona została również stawka celna na wiele towarów, co oznacza, że polski akces do UE zwiększył dostępność naszego rynku dla wielu rosyjskich produktów³⁰⁶. Najmniejsze zmiany zaszły w handlu produktami przemysłowymi (3,6%), z kolei największa obniżka, bo aż o 17,6%, nastąpiła w obszarze produktów rolnych. Poziom ochrony rynku obniżył się średnio o 8,2%

Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej wiązało się z przekształceniem charakteru stosunków handlowych z bilateralnych na unijno-multilateralne. Zmiana ta nie spowodowała jednak zahamowania rozwoju wymiany handlowej z Rosją, co można dostrzec na przykładzie ewolucji wymiany handlowej na przestrzeni lat 1993–2011.

Biorąc pod uwagę wpływ transformacji związanej z upadkiem Związku Radzieckiego, procesy gospodarcze zachodzące w latach dziewięćdziesiątych w Rosji oraz uwarunkowania polityczno-gospodarcze wynikające z polskiego członkostwa w Unii Europejskiej, ewolucję polsko-rosyjskich stosunków gospodarczych podzielić można na kilka etapów:

- I: lata 1993–1997;
- II: okres rosyjskiego kryzysu gospodarczego (1998–1999);
- III: 2000–2004;
- IV: Polska w UE (2005-obecnie).

W trzech pierwszych okresach wymiana handlowa między Polską a Rosją, regulowana była umowami bilateralnymi. Z dniem 1 maja 2004 roku Polska

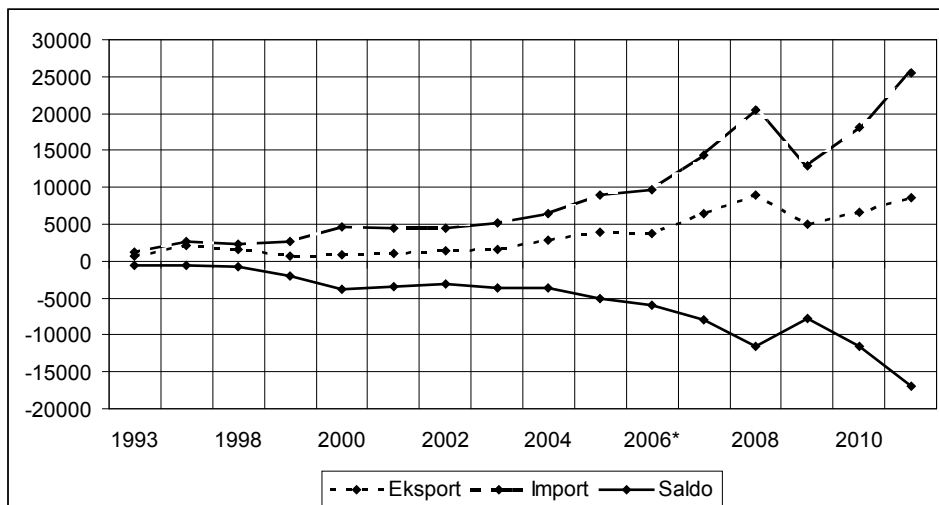
³⁰⁴ A. Nowak-Far, *Regulacyjne uwarunkowania rosyjsko- polskich stosunków...*, s. 52.

³⁰⁵ Ibidem, s. 52.

³⁰⁶ Ibidem, s. 54.

objęta została regulacjami wspólnej polityki handlowej UE i zgodnie z unijnymi unormowaniami jej handel z Rosją należy traktować jako wymianę z państwami trzecimi, tj. spoza Unii.

Wykres 9. Wymiana handlowa Polski z Rosją w latach 1993–2011, mln USD

Źródło: Oprac. własne.

* Dane w mln EUR.

Pierwszy etap polsko-rosyjskich stosunków gospodarczych, mimo trudnego okresu dla obu państw, był czasem, w którym relacje ekonomiczne systematycznie się rozwijały. Po początkowym załamaniu w 1993 roku³⁰⁷, wynikającym z obaw o niewypłacalności strony rosyjskiej³⁰⁸, wymiana towarowa dynamicznie wzrastała³⁰⁹. Wpływ na rozwój współpracy ekonomicznej miało ożywienie gospodarcze w Polsce i związany z tym wzrost zapotrzebowania na nośniki energii. W latach 1995–1996 wysuwane były nawet propozycje – początkowo ze strony Polski, później Rosji – utworzenia strefy wolnego handlu. Choć idea nie została zrealizowana, jej efektem była większa liberalizacja handlu. Działania Moskwy podyktowane były utworzeniem Środkowoeuropejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu – CEFTA³¹⁰ i obaw

³⁰⁷ W okresie 1989–1993 nastąpił spadek wymiany o prawie 1 mld USD, głównie z uwagi na słabsze wyniki polskiego eksportu.

³⁰⁸ P. Fudała, M. Mączka, *Polsko-rosyjskie stosunki handlowe*, w: *Polska – Rosja. Wczoraj, dzisiaj, jutro*, M. Zamarlik, W. Unge, Kraków 2006, s. 52-58; P. Żurawski vel Grajewski, *Polityka Unii Europejskiej...*, s. 420.

³⁰⁹ W okresie 1994–1997 nastąpił średnioroczny wzrost z 26% do 40%.

³¹⁰ Środkowoeuropejskie Porozumienie o Wolnym Handlu podpisane zostało 21 grudnia 1992 r. w Krakowie. W związku z członkostwem w UE w 2004 z CEFTA wystąpiły: Polska, Węgry, Czechy, Słowacja, Słowenia, zaś w 2007 r. Bułgaria i Rumunia.

o możliwość utworzenia buforu izolującego Federację Rosyjską³¹¹. Na gwałtowny rozwój wymiany handlowej wpływ miała także stabilizacja finansowa Federacji Rosyjskiej i przewidywalność rynku wschodniego dla przedsiębiorców z Polski³¹². Co ciekawe, w latach 1994–1997 w porównaniu do importu, znacznie szybciej wzrastał polski eksport³¹³. Wiesław Iskra zwraca uwagę, że rozwój stosunków gospodarczych wynikał z pragmatyzmu obu stron. Wolały one podejmować współpracę i osiągać z tego tytułu korzyści finansowe, niż wzajemnie się zwalczać. Co istotne, wynik z 1997 roku nie został poprawiony aż do końca stulecia³¹⁴.

Pogorszenie stosunków gospodarczych podyktowane było kryzysem finansowym w Rosji, w wyniku którego nastąpił znaczący spadek wymiany handlowej, w latach 1997–1999 nawet o 67%³¹⁵. Polski eksport zmniejszył się trzykrotnie, z 2,1 do 0,7 mld USD. Import także osłabł, m.in. z uwagi na niższe na rynkach światowych ceny za ropę naftową³¹⁶. Największy spadek Polska zanotowała w handlu gotowymi artykułami spożywczymi oraz produktami pochodzenia zwierzęcego³¹⁷. Pośredni wpływ na osłabienie polskiej wymiany z Federacją Rosyjską miała polityka handlowa Wspólnoty Europejskiej. WE dotowała importowane na rynek rosyjski towary przez co, mimo kryzysu, szybko zaczęła odbudowywać swoją pozycję³¹⁸. Działania państw członkowskich pogłębiły zapaść w stosunkach polsko-rosyjskich, wskazując jednocześnie, jak duże znaczenie posiada wspólna polityka handlowa i wynikające z niej narzędzia wobec stosunków ekonomicznych z państwami trzecimi.

Sytuacja w wymianie handlowej między Polską i Federacją Rosyjską zaczęła się poprawiać pod koniec 1999 roku, jednak Polska, choć systematycznie odbudowywała swoją pozycję na rynku rosyjskim, nie miała możliwości odtworzenia poziomu sprzed kryzysu. Związane to było z polityką Unii Europejskiej i mniejszą konkurencyjnością polskich towarów³¹⁹. Poprawa wymiany handlowej wynikała ze sprzyjającej koniunktury na rynkach światowych, a nie ze znacznego wzrostu fizycznych wielkości eksportu czy importu.

Przystąpienie Rzeczypospolitej do UE, co zostało wyjaśnione powyżej, nie przyczyniło się do pogorszenia warunków wymiany. Polska przyjmując

³¹¹ P. Żurawski vel Grajewski, *Polityka Unii Europejskiej...*, s. 422–423.

³¹² B. Durka, *Wymiana handlowa Polska – Rosja w warunkach transformacji*, w: *Stosunki gospodarcze Polska – Rosja w warunkach integracji z Unią Europejską*, red. P. Bożyk, Warszawa 2004, s. 114.

³¹³ W. Iskra, *Polska – Rosja – UE. Relacje ekonomiczne*, Warszawa 2004, s. 47.

³¹⁴ Ibidem, s. 47.

³¹⁵ P. Żurawski vel Grajewski, *Polityka Unii Europejskiej wobec Rosji...*, s. 424.

³¹⁶ W. Iskra, *Polska – Rosja – UE...*, s. 51.

³¹⁷ B. Durka, *Wymiana handlowa Polska – Rosja...*, s. 117.

³¹⁸ Szerz.: J. Rutkowski, *Polityka wspierania polskiego eksportu do Rosji na tle polityki Unii Europejskiej*, w: *Stosunki gospodarcze Polska – Rosja...*, red. P. Bożyk, s. 257–272.; P. Żurawski vel Grajewski, *Polityka Unii Europejskiej...*, s. 424–425.

³¹⁹ B. Durka, *Wymiana handlowa Polska – Rosja...*, s. 121.

generalny system preferencji celnych przyznała towarom rosyjskim łatwiejszy dostęp do rynku unijnego, a zatem i polskiego. Od 2004 roku aż do 2009 roku wymiana handlowa między Polską a Federacją Rosyjską dynamicznie się rozwijała. Bilans z 2008 roku był przeszło sześciokrotnie wyższy, niż z 1997. Eksport w tym czasie wzrósł 5,6 razy, zaś import 7,6. Negatywnym efektem było zwiększenie ujemnego salda z 530 mln USD w 1997 roku do 11 628 mln USD, a więc prawie dwudziestodwukrotnie. Jest to wynikiem znaczącego wzrostu cen surowców energetycznych. Rok 2009 przyniósł wynikające z międzynarodowego kryzysu finansowego załamanie wymiany, jednak wstępne szacunki za rok 2011 pokazują, zwłaszcza po stronie importu z Rosji, powrót do tendencji wzrostowej.

Ewolucja polsko-rosyjskich stosunków gospodarczych warunkowana była wieloma czynnikami. Niezależnie jednak od zmian podstaw prawno-traktatowych czy sytuacji ekonomicznej, obie strony podejmują działania mające na celu jak najlepsze wykorzystanie wzajemnego potencjału.

2. Główne kierunki wymiany towarowej i inwestycji

Ukształtowana w połowie lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia struktura polsko-rosyjskiej wymiany handlowej utrzymuje swe cechy także obecnie³²⁰. W rosyjskim eksporcie do Polski dominują produkty pochodzenia mineralnego, w tym głównie ropa naftowa i gaz ziemny. W 2011 roku nośniki energii stanowiły przeszło 70% całościowego importu z Rosji. Polski eksport jest znacznie bardziej zróżnicowany, co pozwala ocenić strukturę obrotów handlowych z Federacją Rosyjską jako korzystną. Do czasu kryzysu z końca lat dziewięćdziesiątych kluczowe znaczenie miały cztery grupy towarowe: artykuły spożywcze (47%), produkty chemiczne (17%) produkty elektromaszynowe (11%) oraz meble i artykuły oświetleniowe (10,9%)³²¹. Po załamaniu gospodarczym z 1998 roku znaczącemu ograniczeniu uległ eksport artykułów rolno-spożywczych. Było to wynikiem wspomnianej już polityki handlowej Unii Europejskiej oraz – z uwagi na dewaluację rubla – wzrostu konkurencyjności towarów rosyjskich³²². W latach 2000–2001 udział tej grupy towarowej spadł do 22%. Wzrósł natomiast wywóz asortymentu elektromaszynowego, do 18%³²³. W ostatnich latach pierwszą pozycję wśród dóbr eksportowanych do Rosji zajmowały wyroby przemysłu elektromaszynowego, zaś kolejne miejsca przypadły artykułom przemysłowym oraz rolno-spożywczym.

W przypadku polsko-rosyjskich inwestycji zagranicznych od 2003 roku następował systematyczny wzrost polskich inwestycji w Rosji. Załamanie

³²⁰ A. Nowak-Far, *Regulacyjne uwarunkowania rosyjsko – polskich stosunków...*, s. 50.

³²¹ P. Fudała, M. Mączka, *Polsko-rosyjskie stosunki handlowe*, s. 57.

³²² P. Żurawski vel Grajewski, *Polityka Unii Europejskiej...*, s. 429.

³²³ P. Fudała, M. Mączka, *Polsko-rosyjskie stosunki handlowe*, s. 58.

nastąpiło wraz ze światowym kryzysem finansowo-gospodarczym, choć ostatnie dane wskazują na poprawę w tej sferze wzajemnych kontaktów gospodarczych³²⁴. Należy jednak zwrócić uwagę na stosunkowo mały, w odniesieniu do wzajemnego obrotu towarowego, udział Polski i Rosji w sferze inwestycji³²⁵. Wydaje się, że oba państwa nie do końca wykorzystują swój potencjał i potrzeby. W tym kontekście kluczowa wydaje się być współpraca między regionami. Od lat największa wartość polskich inwestycji trafia do Północno-Zachodniego Okręgu Federalnego, w tym głównie do Obwodu Nowogrodzkiego i Kaliningradzkiego oraz do Centralnego Okręgu Federalnego (Obwód Moskiewski, a zwłaszcza Moskwa). Podstawą aktywnej współpracy gospodarczej są umowy regionalne.

Warto zauważyć, że w ostatnim czasie Rosja wykazuje większe zainteresowanie możliwościami inwestycyjnymi w Polsce³²⁶. Kryzys finansowy w państwach zachodnich przyczynił się do poprawy stanowiska rosyjskich przedsiębiorców wobec współpracy z polskimi partnerami. Na korzyść Polski przemawia fakt, iż w kolejnych latach może stać się ona dla inwestorów z Rosji doskonałym „punktem wypadowym”, umożliwiającym dalszą gospodarczą ekspansję państw UE. Problemem we wzajemnej kooperacji pozostają jednak obawy polskich przedsiębiorców przed podejmowaniem współpracy z rosyjskimi inwestorami. Podłożem takiej sytuacji bardzo często pozostają uprzedzenia polityczne, uniemożliwiające realizację w Polsce dużych inwestycji z kapitałem z Rosji.

Polskie inwestycje w Rosji powiązane są głównie z artykułami budowlanymi, opatrunkowymi oraz meblowymi. W ostatnim czasie największą polską inwestycją (prywatną) była fabryka Toruńskich Zakładów Materiałów Opatrunkowych (TZMO) w Jegorievsku. To właśnie stamtąd pochodzi co trzecia stosowana przez Rosjanki podpaska higieniczna³²⁷.

3. Stanowisko Polski w dialogu unijno-rosyjskim

Stanowisko Polski wobec dialogu unijno-rosyjskiego warunkowane jest kilkoma czynnikami. Podstawowym elementem, decydującym o opinii polskich władz na temat współpracy Unii Europejskiej i Federacji Rosyjskiej jest sfera, w jakiej dana kooperacja się odbywa oraz związane z nią interesy RP.

³²⁴ Wg ROSSTAT wartość polskich inwestycji zagranicznych w Rosji w rachunku skumulowanym wyniosła w 2010 r. 597,365 mln USD (w tym inwestycje bezpośrednie 437,723 mln USD), zaś w 2011 r. 704 mln USD (inwestycje bezpośrednie 446 mln USD). Rosyjskie inwestycje w Polsce w 2011 r. wyniosły 63 mln USD (w tym bezpośrednie 18 mln USD).

³²⁵ *Był kryzys, jest załamanie w handlu z Rosją*, www.polskieradio.pl, dostęp: 06.05.2011 r.

³²⁶ Wejściem na rynek polski zainteresowany jest Sbierrbank, Gazprom, a także Koleje Rosyjskie (RZD). W Polsce swoje sieci obuwnicze otworzyły także Kari i Centro.

³²⁷ *Polska jest już za ciasna. Nasze firmy szturmem zdobywają świat*, www.forsal.pl, dostęp: 21.10.2012 r.

Polska inaczej podchodzi do spraw związanych z bezpieczeństwem energetycznym, gdzie silniej należy artykułować swoją odrębną – względem państw zachodnich – pozycję, a inaczej chociażby wobec Partnerstwa Wschodniego, gdzie to ona jest inicjatorem dialogu. Wpływ na stanowisko Polski ma również rodowód polityczny decydentów będących u władzy.

Tematem wzbudzającym największe wątpliwości polskiej opinii publicznej, a zatem i najbardziej drażliwymi dla polityków, jest kwestia bezpieczeństwa energetycznego Unii Europejskiej. Na stanowisko Polski znaczący wpływ ma jej uzależnienie od zewnętrznych dostaw nośników energii. Z uwagi na infrastrukturę oraz długoterminowe umowy na dostawy produktów pochodzenia mineralnego, RP zależna jest przede wszystkim od Rosji. Istniejąca sieć przesyłowa powstała jeszcze w okresie funkcjonowania Związku Radzieckiego. Brak inwestycji oraz zaniedbanie prac konserwacyjnych przyczynia się do systematycznej degradacji, a w konsekwencji zmniejszania mocy przesyłowej rurociągów. Należy uwzględnić także fakt, iż tranzyt surowców do Polski odbywa się przez terytorium Ukrainy oraz Białorusi, a więc przez państwa wobec których Moskwa dosyć często, jako formę nacisku, wykorzystuje politykę energetyczną³²⁸. Powyższe argumenty oraz fakt, iż Polska nie ma rozbudowanej infrastruktury z państwami członkowskimi UE, skłania polskie władze do podejmowania starań o wzmocnienie jednolitego stanowiska wobec zewnętrznej polityki energetycznej. Dialog z Rosją, podobnie jak spór o *Protokół Tranzytowy* ma dla Polski zupełnie inne znaczenie, niż dla zachodnich państw Unii Europejskiej. Przyjęcie przepisów o organizacjach regionalnych, oznaczałoby, iż w świetle postanowień *Protokołu Tranzytowego* UE uznawana byłaby za jeden obszar. Wówczas transport gazu nie byłby tranzytem, a przesyłem wewnętrznym. Uniemożliwiłoby to Gazpromowi oddziaływanie na niektóre z państw w sposób dyskryminujący³²⁹.

Trzeba jednak zauważyć, że w Polsce dialog energetyczny Unii Europejskiej i Rosji został w ostatnich latach ograniczony wyłącznie do inwestycji *Nord Stream*, wobec której brak jednolitego stanowiska strony polskiej. W zależności od opcji politycznej akcentowane są odmienne aspekty. Zdaniem polityków *Prawa i Sprawiedliwości*, Gazociąg Północny będąc przedsięwzięciem antypolskim, uderza w polskie interesy narodowe³³⁰. Rząd Jarosława Kaczyńskiego sprzeciwiał się budowie podmorskiego gazociągu, argumentując, iż ograniczy on możliwości polskich portów. Podkreślano, że *Nord Stream* uderza w solidarność członków Unii Europejskiej, zastępując ją jednością niemiecko-rosyjską. Podnoszono, że kooperacja w ramach UE musi uwzględniać podstawowe interesy wszystkich państw członkowskich, a uznanie gazociągu *Nord Stream*

³²⁸ I. Wiśniewska, *Możliwości zmniejszenia zależności Polski od dostaw rosyjskich surowców energetycznych w warunkach integracji z Unią Europejską*, w: P. Bożyk, *Stosunki gospodarcze Polska – Rosja...*, s. 58.

³²⁹ Ibidem, s. 66.

³³⁰ *PiS atakuje Sikorskiego za Nord Stream*, www.news.money.pl, dostęp: 06.05.2011 r.

za priorytetową inwestycję Unii Europejskiej, zaprzeczyło tej idei³³¹. Zdaniem byłego Ministra Gospodarki, Piotra Woźniaka, decyzja o wsparciu rosyjskich planów budowy dwóch gazociągów – Północnego i Południowego, udowodniła że w Unii Europejskiej, póki co istnieje tylko jedna wspólna polityka – rolna³³². O odejściu od wspólnej zewnętrznej polityki energetycznej decydować miały przesłanki czysto biznesowe, a nie ekologiczne³³³, tym bardziej, jeśli weźmie się pod uwagę stanowisko Parlamentu Europejskiego, który w 2008 roku uznał, że inwestycja *Nord Stream* może mieć negatywny wpływ na środowisko³³⁴. Odmienne stanowisko wobec Gazociągu Północnego prezentuje obecna władza. Mimo wskazywania negatywnych aspektów związanych z projektem, podkreśla się potrzebę pragmatycznego podejścia do dialogu z Federacją Rosyjską³³⁵. Zdaniem rządu Donalda Tuska Gazociąg Północny nie stanowi zagrożenia dla bezpieczeństwa energetycznego Polski. Podpisane umowy o przedłużeniu dostaw gazu do 2037 roku oraz na tranzyt surowca gazociągiem jamalskim do 2045 roku, zapewnić mają stabilność dostaw do Polski³³⁶.

Przytoczone powyżej stanowiska ukazują, że w Polsce brak jednolitej opinii na temat współpracy unijno-rosyjskiej w dziedzinie energetyki. Znacznie większa zgodność panuje wobec Partnerstwa Wschodniego (PW). Polska będąc współinicjatorem tej platformy współdziałania, stała się reprezentantem państw wschodnich w Brukseli³³⁷. Warszawa angażując się w Partnerstwo Wschodnie dąży przede wszystkim do stabilnego i przewidywalnego sąsiedztwa, w tym sąsiedztwa inwestycyjnego. Wsparcie przemian gospodarczych ma na celu zbliżenie regionu do Unii Europejskiej.³³⁸ W tym kontekście niezwykle wrażliwym obszarem jest określenie pozycji Rosji w ramach inicjatywy. Moskwa, nie będąc członkiem Europejskiej Polityki Sąsiedztwa, wyraziła zainteresowanie uczestnictwem w dwóch programach PW: *Współpracy Transgranicznej Litwa – Polska – Rosja* oraz *Systemie zwalczania katastrof naturalnych i spowodowanych przez człowieka*³³⁹. Władze polskie są jednak zdania, że

³³¹ *Gazociąg Północny, czyli igranie polskimi interesami narodowymi*, wpis z 28.02.2011 r., www.jaroslawkaczynski.salon24.pl, dostęp: 06.05.2011 r.

³³² Wywiad z Piotrem Woźniakiem z dnia 11.03.2008 r., Salon Polityczny Trójki, www.polskieradio.pl, dostęp: 06.05.2011 r.

³³³ *Gazociąg Północny, czyli igranie polskimi interesami narodowymi*, wpis z 28.02.2011..., dostęp: 06.05.2011 r..

³³⁴ Sprawozdawcą przyjętego wówczas raportu był wywodzący się z *Prawa i Sprawiedliwości* eurodeputowany Marcin Libicki.

³³⁵ *Interesy z Rosją czy oglądanie rosyjskich interesów*, wpis z 30.12.2009 r., www.waldemarpawlak.blog.onet.pl, dostęp: 06.05.2011 r.

³³⁶ *O gospodarczej współpracy z Rosją*, wywiad z Waldemarem Pawlakiem, „*Realia*” 2010, nr 2, s. 39–40.

³³⁷ *Polska prezydencji – Partnerstwo Wschodnie*, wpis z 10 maja 2010 r., www.waldemarpawlak.blog.onet.pl, dostęp: 06.05.2011 r.

³³⁸ E. Kaca, A. Łada, *Partnerstwo wschodnie – polska perspektywa*, „*Biuletyn niemiecki*” 2010, nr 6, s. 9–16.

³³⁹ *Ibidem*, s. 13.

Unia Europejska, zachęcając Rosję do współpracy, nie może doprowadzić do przyznania jej większej ilości praw, niż państwom, wobec których Partnerstwo zostało powołane³⁴⁰. Polsce zależy, aby inicjatywy Unii Europejskiej, kierowane wobec wschodniego sąsiedztwa nie były oceniane i analizowane przez pryzmat interesów rosyjskich³⁴¹.

Polska prezydencja w Unii Europejskiej była odpowiednim momentem, w którym należało silniej zaakcentować polskie stanowisko wobec unijnego dialogu z Rosją. Jednym z priorytetów polskiego przewodnictwa w Radzie Unii Europejskiej, obok zaangażowania w sprawy programu Partnerstwa Wschodniego, wskazywano wzmocnienie zewnętrznej polityki energetycznej Unii³⁴². Zdaniem rządu, „bez silnej i spójnej polityki w tej dziedzinie, UE nie będzie w stanie utrzymać swojej pozycji na światowym rynku. W rozmowach z partnerami, Unia jako całość może uzyskać znacznie więcej niż poszczególne kraje członkowskie”³⁴³. Choć Polsce nie udało się osiągnąć w tym zakresie znaczącego sukcesu, bez wątplenia – także w kontekście unijno-rosyjskich, jak i polsko-rosyjskich kontaktów – na uwagę zasługuje przyjęcie konkluzji w sprawie wzmocnienia wymiaru zewnętrznego unijnej polityki energetycznej. Mimo podkreślenia potrzeby uzupełnienia stanowiska UE dialogiem poszczególnych państw członkowskich z państwami trzecimi, wyraźny nacisk położono na konieczności wypracowania „spójnych i skoordynowanych przesłań”, będących podstawą zewnętrznej aktywności Unii Europejskiej w sferze polityki energetycznej.

Inicjatywą unijną, w której Federacja Rosyjska aktywnie uczestniczy, a wobec której pozytywny stosunek przejawia także Polska, jest Wymiar Północny. Inicjatywa zainaugurowana w 1999 roku odnosi się do współpracy czterech państw: Unii Europejskiej, Norwegii, Islandii oraz Rosji³⁴⁴. Ponadto, uczestnikami dialogu są, m.in. Regionalne Rady Północy, np. Rada Państw Morza Bałtyckiego. Obecnie, z uwagi na znaczenie Rosji dla całego obszaru, działalność Wymiaru Północnego w coraz większym stopniu koncentruje się na północno-zachodnich rejonach Federacji Rosyjskiej. Mając na względzie fakt, iż na obszarze objętym inicjatywą Unii Europejskiej występują liczne zasoby ropy naftowej, gazu ziemnego oraz innych kluczowych surowców mineralnych, aktywność ta jest szczególnie cenna. Dzięki Wymiarowi Północnemu, mającemu wypełniać w formacie regionalnym założenia czterech wspólnych

³⁴⁰ Ibidem, s. 13.

³⁴¹ T. Kapuśniak, T. Olejarz, *Partnerstwo Wschodnie w kontekście stosunków Unia Europejska – Federacja Rosyjska*, w: *UE – USA – NATO a Federacja Rosyjska*, T. Kapuśniak, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej” 2010 (3), s. 29.

³⁴² *Zewnętrzna polityka energetyczna UE priorytetem polskiej Prezydencji*, www.psl.pl, dostęp: 06.05.2011 r.

³⁴³ *Zewnętrzna polityka energetyczna UE priorytetem polskiej Prezydencji*, www.nowa-energia.com.pl, dostęp: 08.05.2011 r.

³⁴⁴ *Northern Dimension Policy Framework Document*, www.eeas.europa.eu, dostęp: 06.05.2011 r.

przestrzeni UE – Rosja, pojawia się szansa na lepszą współpracę, czego strona polska jest świadoma. Dokument ramowy Wymiaru Północnego wskazuje kilka priorytetowych obszarów kooperacji, choć biorąc pod uwagę znaczenie regionu, wszystkie kwestie wymagają szczególnej uwagi Unii Europejskiej:

- współpracę ekonomiczną;
- wolność, bezpieczeństwo, sprawiedliwość;
- bezpieczeństwo zewnętrzne;
- badania, edukację, kulturę;
- środowisko, bezpieczeństwo nuklearne i zasoby naturalne;
- opiekę społeczną i zdrowotną.

Warszawa zainteresowana jest dynamicznym rozwojem regionu, przy jednoczesnym wyrównywaniu różnic ekonomicznych między stronami, a także kwestiami środowiska naturalnego.

Stosunek Polski do współpracy unijno-rosyjskiej wynika z wielu czynników, poczynając od kwestii historycznych, a kończąc na politycznym rodowodzie polskich decydentów. Koncepcje proponowane przez stronę polską akcentują przede wszystkim aspekty polityczne, transformację w kierunku wartości promowanych przez Unię Europejską. Rosja preferuje pogłębianie relacji w obszarze gospodarczym, dlatego też stanowisko Polski nie zawsze jest zbieżne z oczekiwaniami Moskwy. Problemy związane z budową Gazociągu Północnego są najlepszym przykładem rosyjskiego podejścia do współpracy z Unią i niezrozumienia ze strony polskiej. Polska choć podejmuje starania o ochronę własnych interesów bardzo często kieruje się przesłankami historycznymi oraz zbytnią nieufnością wobec Kremla. Wydaje się, że zagraniczna polityka ekonomiczna RP w większym stopniu powinna uwzględniać elementy pragmatyzmu, tym bardziej, że doświadczenia kooperacji unijno-rosyjskiej pokazują, że to właśnie takie podejście przynosi wymierne korzyści.

Zakończenie

Współpraca Unii Europejskiej i Federacji Rosyjskiej od samego początku powiązana była szeregiem współzależności. Trudno jednak wskazać jeden z czynników mający decydujący wpływ na rozwój ich kooperacji gospodarczej. Z pewnością wiele zależy od tendencji panujących w danym momencie na świecie, a co za tym idzie i od wzmożonego oddziaływania konkretnej determinanty. W latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku wynikały one między innymi ze zobowiązań finansowych nowopowstałej Rosji wobec świata zachodniego. Obecnie sieć powiązań ma podstawy geopolityczne oraz geoeconomiczne, a te bez wątpienia przemawiają za podejmowaniem przez Unię Europejską i Federację Rosyjską współpracy gospodarczej. Uwarunkowania geograficzne sprawiają, że wymiana handlowa między stronami jest komplementarna. Bogactwa naturalne, jakie ma na swoim terytorium Federacja Rosyjska są kluczowe dla rozwoju jej handlu zagranicznego, w tym wymiany z państwami Unii Europejskiej. Dla krajów unijnych dostawy rosyjskich surowców, wobec coraz większego zapotrzebowania na nie, stanowią cenne źródło zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego. Oferta kierowana do Rosji, a więc przede wszystkim towary *hi-tech*, jest wynikiem posiadanego przez UE potencjału, odmiennie kształtującego strukturę jej gospodarki. Wzajemne potrzeby obu stron sprawiają więc, że niezależnie od klimatu politycznego, zmieniającego się na przestrzeni lat w sposób dynamiczny, stosunki ekonomiczne stanowią element priorytetowy. Pokusić się można nawet o stwierdzenie, że to właśnie wokół nich budowane jest „strategiczne partnerstwo” Unii Europejskiej i Federacji Rosyjskiej.

Trend ten dostrzegalny jest zwłaszcza w podstawach prawnych relacji unijno-rosyjskich. Choć obejmują one szereg aspektów wzajemnej kooperacji – w tym kwestie polityczne, bezpieczeństwa zewnętrznego czy edukacji – obszar ekonomiczny regulowany jest w sposób najpełniej uwzględniający uwarunkowania i możliwości obu podmiotów. Biorąc pod uwagę czynniki determinujące podejmowanie współpracy gospodarczej trudno byłoby oczekiwać innych rozwiązań. Unia Europejska dąży do tego, by jej wschodni partner był jak najlepiej przygotowany do zaawansowanej i intensywnej koope-

racji, czego przejawem są jednostronne ustępstwa ze strony Brukseli zawarte w *Porozumieniu o partnerstwie i współpracy*. W odróżnieniu od innych tego typu układów z państwami trzecimi, Unia zdecydowała się na wyraźnie preferencyjne postanowienia. Takie działania z pewnością należy oceniać pozytywnie, niemniej brak nowej umowy, bardziej odpowiadającej bieżącym potrzebom obu stron, stanowi pewnego rodzaju ograniczenie. Nawet jeśli nie w wymiarze realizacyjnym, to z pewnością w wymiarze wzajemnego zaufania.

Inicjatywy z maja 2003 oraz 2005 roku, a więc cztery „wspólne przestrzenie” – „mapy drogowe”, będące obecnie podstawą stosunków gospodarczych, mimo „odświeżenia” unormowań o partnerstwie ekonomicznym są trudne do zrealizowania. Podstawową przeszkodą w wypełnianiu nowych – pozaumownych – form współpracy jest fakt, iż oba podmioty – i Bruksela, i Moskwa – dążą jedynie do uzyskania łatwiejszego dostępu do rynku drugiej strony. Ponadto Rosja niechętnie godzi się na nakładanie na nią kolejnych ograniczeń, do których – w przypadku powstania nowej umowy – musiałaby się stosować; zaś Unia nie robi zdecydowanego kroku, który mógłby Moskwę zmobilizować do wprowadzania w pełni wolnorynkowych unormowań.

Brak szczegółowych regulacji oraz nie zawsze prawidłowe wypełnianie umów – głównie przez stronę rosyjską – nie ograniczają jednak handlu między stronami. Dowodzi to istotnej roli gospodarki w relacjach Unii Europejskiej i Federacji Rosyjskiej. Chociaż większe korzyści finansowe ze współpracy gospodarczej czerpie Rosja, co warunkowane jest cenami surowców energetycznych, kooperacja ekonomiczna pełni kluczową funkcję dla obu stron. Tym bardziej, jeśli weźmiemy pod uwagę jednorodność rosyjskiego eksportu. Trzeba również pamiętać, że to właśnie kapitał i technologie unijne stanowią podstawę modernizacji rosyjskiej gospodarki, w tym sektora energetycznego. Nietrudno zatem zrozumieć priorytetowe podejście Federacji Rosyjskiej do kontaktów z wybranymi państwami UE. Moskwa poprzez współpracę z Niemcami, Francją, Włochami czy Wielką Brytanią zyskuje wysokobudżetowe inwestycje. Państwa te mając silną pozycję na arenie unijnej mogą ponadto skutecznie lobbować za polityką sprzyjającą interesom Rosji. Spoglądając na kontrowersyjne – z punktu widzenia niektórych państw członkowskich – inwestycje unijno-rosyjskie, postawić można tezę, iż w relacjach gospodarczych w dalszym ciągu przeważają partykularne interesy krajów UE. Nie należy spodziewać się, aby w najbliższym czasie polityka ta uległa zmianie, czy to po stronie rosyjskiej, czy wyróżnionych powyżej państw Europy Zachodniej. Pragmatyzm w podejmowanych działaniach, choć negatywnie odbierany zwłaszcza przez państwa Europy Środkowo-Wschodniej, nie powinien dziwić. Mimo podkreślanej konieczności utrwalania solidarności państw członkowskich UE, nie można oczekiwać rezygnacji przez którąkolwiek ze stron z wymiernych korzyści finansowych. Za działaniami Niemiec, Francji oraz Włoch stoi dodatkowo inny element – chęć zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego. Obecnie zapotrzebowanie na surowce energetyczne, a zatem i pozycja Rosji na arenie międzynarodowej rośnie. Intensywne kontakty z wybranymi państwami

UE niekoniecznie stanowić muszą o podważaniu przez Moskwę idei jedności członków Unii Europejskiej. Należy zrozumieć, że władze rosyjskie dążą w pierwszej kolejności do zapewnienia wpływów do budżetu federalnego oraz do przyciągania zagranicznych inwestycji.

Podobnie należy odczytywać różnice w rosyjskim podejściu do dialogu energetycznego. Federacja Rosyjska, będąc jednym ze światowych dostawców nośników energii nie może realizować strategii w pełni odpowiadającej interesom UE. Wbrew pojawiającym się w ostatnich latach problemom, unijno-rosyjski dialog energetyczny jest jednym z najbardziej perspektywicznych obszarów współpracy. Należy oczekiwać, że obie strony podejmą odpowiednie kroki ku normalizacji stosunków w tej dziedzinie. „Afrykańskie” zmiany na arenie międzynarodowej w perspektywie krótkoterminowej bez wątpienia preferują Federację Rosyjską. Moskwa nie może jednak podjąć działań mocno uderzających w interesy państw członkowskich Unii Europejskiej. Osiągając większe korzyści w najbliższym czasie, mogłaby utracić kluczowe dla siebie profity w perspektywie średnio i długookresowej. Pamiętać należy ponadto, że dialog energetyczny nie ogranicza się wyłącznie do aspektów handlowych. Współpraca w tej dziedzinie przyczynia się do rozwoju nowoczesnych technologii oraz alternatywnych źródeł energii. Kooperacja z Unią Europejską stanowi więc dla Rosji doskonałą drogę do modernizacji przestarzałego sektora energetycznego i chociażby z tego powodu powinna ona dążyć do rozwijania współpracy.

Uzupełnienie omawianego tematu stanowiła analiza polskiego czynnika w unijno-rosyjskich stosunkach gospodarczych. Jak możemy się przekonać, członkostwo Polski w Unii Europejskiej przyczyniło się do poprawy wymiany handlowej z Federacją Rosyjską. Wpływ na to miał szereg unormowań unijnych, którymi objęta jest Rosja, a które po 1 maja 2004 roku zobowiązała się stosować wobec niej również RP. Ponadto, akces do UE pozwolił Polsce mocniej akcentować swoje stanowisko wobec działań unijno-rosyjskich. Obecnie Polska występując w relacjach z FR, jako członek Unii Europejskiej ma pozycję znacznie silniejszą, niż we wcześniejszych kontaktach bilateralnych. Rosja kształtując swoją politykę wobec RP musi zwracać uwagę na możliwość zablokowania przez Polskę pewnych decyzji na arenie unijnej. Polskie stanowisko wobec unijno-rosyjskiego dialogu nie jest jednak jednorodne, co negatywnie wpływa na możliwość przeforsowania własnego zdania w kluczowych dla Polski obszarach. Tego typu problem nie występuje we flagowych inicjatywach UE – Partnerstwie Wschodnim i Wymiarze Północnym. Trzeba przy tym pamiętać, że rozbieżności w polskim i unijnym stanowisku wobec partnerstwa z Rosją wynikają z odmiennego akcentowania priorytetowych dziedzin współpracy. O ile UE stawia na „politykę niższego rzędu”, a więc między innymi aspekty gospodarcze, o tyle Polska chciałaby, aby współpraca z Rosją dążyła do podkreślania wartości demokratycznych oraz potrzeb zmian rosyjskiej polityki wobec „bliskiej zagranicy”.

Przedstawione powyżej argumenty, jak również analiza wymiany handlowej oraz dialogu energetycznego wskazują na kluczową pozycję gospodarki w relacjach Unii Europejskiej i Federacji Rosyjskiej. Mimo pewnych kryzysów oraz okresów stagnacji, z uwagi na potencjał, jak i komplementarność wymiany, nie należy spodziewać się załamania stosunków ekonomicznych między stronami.

Aneks I

Uwarunkowania wzajemnych relacji gospodarczych Unia Europejska – Federacja Rosyjska

Tabela 1. Klasyfikacja państw z uwagi na obszar terytorium

	Państwo	Powierzchnia (tys. km ²)
1.	Rosja	16 377,7
2.	Chiny	9 597,0
3.	Stany Zjednoczone	9 159,0
4.	Kanada	9 093,5
5.	UE-27	4 303,6
6.	Francja ³⁴⁵	632,8
7.	Hiszpania	506,0
8.	Niemcy	657,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostat³⁴⁶.

Tabela 2. Zasoby gazu ziemnego (oszacowane na 1.01.2011)³⁴⁷

	Państwo	m ³ (mld)
1.	Rosja	44 800
2.	Iran	29 610
3.	Katar	25 370
16.	Unia Europejska	2 211

Źródło: opracowanie własne na podstawie The World factbook.

³⁴⁵ Z wyjątkiem departamentów zamorskich i terytoriów z 1960 r.

³⁴⁶ The EU in the world. A statistical portrait, Eurostat 2010, s. 12.

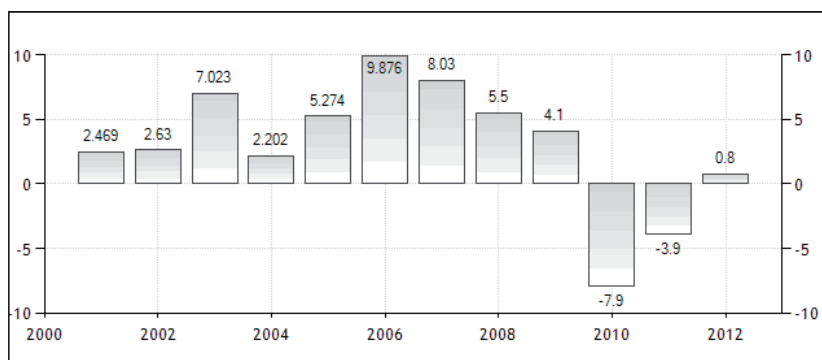
³⁴⁷ Głównym obszarem wydobycia gazu na terenie Rosji jest Zachodnia Syberia (ponad 85% pokładów). Ponadto: Jamał, szelf Morza Barentsa, Ochockiego i Karskiego, Wschodnia Syberia, Daleki Wschód, europejska część Morza Kaspijskiego. A. Stępień-Kuczyńska, *Rosja: ku Europie...*, s. 47.

Tabela 3. Zasoby ropy naftowej (oszacowane na 1.01.2011)³⁴⁸.

	Państwo	Baryłki (mld)
1.	Arabia Saudyjska	262,6
2.	Wenezuela	211,2
3.	Kanada	175,2
8.	Rosja	60,0
24.	Unia Europejska	5,5

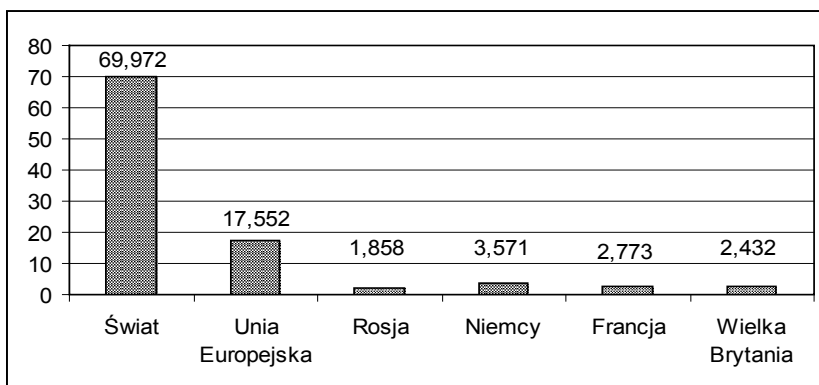
Źródło: opracowanie własne na podstawie The World factbook.

Wykres 1. Nadwyżka/deficyt budżetu federalnego Federacji Rosyjskiej w okresie 2000-wrzesień 2012 (% PKB)

Źródło: www.tradingeconomics.com, 5.09.2012.

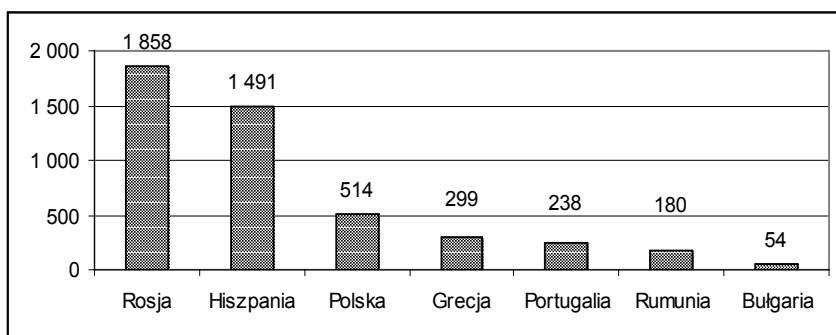
Wykres 2. PKB (2011 r.; mld \$)

Źródło: opracowanie własne na podstawie The World Bank.

³⁴⁸ Główne tereny wydobywania ropy naftowej w Rosji: Zachodnia Syberia, Ural, Powołże oraz Wschodnia Syberia, Daleki Wschód, region tiumeńsko-peczorski. A. Stępień-Kuczyńska, *Rosja: ku Europie...*, s. 46.

Wykres 3. PKB Rosji i wybranych państw Unii Europejskiej (2011 r.; mld \$)

Źródło: opracowanie własne na podstawie The World Bank.

Tabela 4. Porównanie PKB *per capita* państw Unii Europejskiej i Rosji (2009)

	Państwo	USD
1.	Luksemburg	115,038
2.	Dania	59,684
3.	Irlandia	48,423
4.	Holandia	50,087
5.	Austria	49,707
6.	Finlandia	49,391
7.	Belgia	46,469
8.	Szwecja	56,927
9.	Francja	42,377
10.	Niemcy	43,689
11.	Wielka Brytania	38,818
12.	Włochy	36,116
-	Średnia unijna	34 848
13.	Hiszpania	32,244
14.	Cypr	30,670
15.	Grecja	26,427
16.	Słowenia	24,142
17.	Portugalia	22,330
18.	Malta	21,209
19.	Czechy	20,407
20.	Słowacja	17,646

21.	Estonia	16,556
22.	Węgry	14,044
23.	Łotwa	12,726
24.	Polska	13,463
25.	Litwa	13,339
	Rosja	13,089
26.	Rumunia	8,405
27.	Bułgaria	7,158

Źródło: opracowanie własne na podstawie The World Bank.

Wykres 5. UE – wymiana towarowa ze światem (% udział, 2011 r.)

	Eksport	Import
Maszyny, urządzenia i sprzęt transportowy	42,3	26,0
Chemikalia i produkty pokrewne	16,5	9,1
Towary przemysłowe sklasyfikowane głównie wg surowca	12,8	10,9
Różne wyroby przemysłowe	10,3	12,8
Paliwa mineralne, smary i materiały pochodne	6,4	28,8
Żywność i zwierzęta żywe	4,2	5,0
Towary i transakcje niesklasyfikowane w SITC	2,9	1,8
Surowce niejadalne z wyjątkiem paliw	2,7	4,6
Napoje i tytoń	1,6	0,4
Oleje, tłuszcze i woski zwierzęce i roślinne	0,3	0,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie Eurostat.

Wykres 6. Rosja – wymiana towarowa ze światem (% udział, 2011 r.).

	Eksport	Import
Artykuły spożywcze i produkty rolne z wyjątkiem tkanin	2,3	13,9
Produkty mineralne	70,3	2,1
Chemikalia i produkty pokrewne	6,0	14,9
Artykuły skórzane i wyroby z nich	0,1	0,5
Drewno i wyroby papiernicze	2,1	2,2
Tekstylia i obuwie	0,2	5,5

Metale i wyroby z nich	11,2	7,1
Maszyny, urządzenia i sprzęt transportowy	4,5	48,0
Inne	3,3	5,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rosstat.

Aneks II

Podstawy relacji gospodarczych Unia Europejska – Federacja Rosyjska

Tabela 1. Szczyty Unia Europejska – Federacja Rosyjska

Szczyt	Miejsce spotkania	Data
I	Birmingham	15.05.1998
II	Wiedeń	27.10.1998
III	Moskwa	18.02.1999
IV	Helsinki	22.10.1999
V	Moskwa	29.05.2000
VI	Paryż	30.10.2000
VII	Moskwa	17.05.2001
VIII	Bruksela	03.10.2001
IX	Moskwa	29.05.2002
X	Bruksela	11.11.2002
XI	St. Petersburg	31.05.2003
XII	Rzym	06.11.2003
XIII	Moskwa	21.05.2004
XIV	Haga	25.11.2004
XV	Moskwa	10.05.2005
XVI	Londyn	04.10.2005
XVII	Soczi	25.05.2006
XVIII	Helsinki	24.11.2006
XIX	Samara	18.05.2007
XX	Mafra	26.10.2007
XXI	Chanty Mansijsk	26.06.2008
XXII	Nicea	14.11.2008

XXIII	Chabarowsk	22.05.2009
XXIV	Sztokholm	18.11.2009
XXV	Rostów nad Donem	31.05.-01.06.2010
XXVI	Bruksela	07.12.2010
XXVII	Nizny Nowogród	9–10.06.2011
XXVIII	Bruksela	15.12.2011
XXIX	Sankt Petersburg	3–4.06.2012

Oprac. własne.

Aneks III

Wymiar realizacyjny relacji gospodarczych Unia Europejska – Federacja Rosyjska

Tabela 1. Unijny import oraz eksport ze światem w latach 2004–2010 (Bln euro, %)

Rok	Eksport	%	Import	%	Bilans
2004	969,3	19,1	1032,4	19,1	- 63,1
2005	1071,4	18,2	1183,5	18,9	- 112,1
2006	1183,9	17,5	1356,1	19,0	- 172,2
2007	1240,5	17,4	1435,0	19,1	- 194,5
2008	1309,9	16,7	1565,0	19,1	- 255,1
2009	1097,2	17,2	1206,8	18,0	-109,6
2010	1349,2	16,0	1509,1	17,3	159,9

Źródło: Oprac. własne na podstawie Eurostat.

Tabela 2. Główni partnerzy UE – eksport (lata 2006–2009)

Państwo	Wartość w bln euro											
	2006		2007		2008		2009		2010		2011	
Extra EU27	1,160.1	100%	1,241.0	100%	1,309.2	100%	1,098.0	100%	1,349.6	100%	1,531.4	100%
1. USA	269.1	23.2	259.2	21.1	247.6	19.1	203.4	18.7	242.3	18.0	260.6	17.0
2. Chiny	63.8	5.5	71.8	5.8	78.2	6.0	82.3	7.5	113.3	8.4	136.2	8.9
3. Szwajcaria	87.8	7.6	92.6	7.5	97.8	7.5	88.4	8.1	105.2	7.8	121.7	7.9
4. Rosja	72.3	6.2	89.0	7.2	104.9	8.0	65.6	6.0	86.1	6.4	108.4	7.1
5. Turcja	50.0	4.3	52.6	4.2	54.0	4.1	44.1	4.0	61.3	4.5	72.7	4.7

Źródło: Oprac. własne na podstawie Eurostat.

Tabela 3. Główni partnerzy UE – import (lata 2006–2011)

Bibliografia		Wartość w bln euro											
		2006		2007		2008		2009		2010		2011	
Extra EU27		1,352.8	100%	1,433.4	100%	1,564.9	100%	1,199.2	100%	1,509.1	100%	1,685.4	100%
1.	Chiny	194.9	14.4	232.7	16.2	247.9	15.8	214.8	17.9	282.6	18.7	292.1	17,3
2.	Rosja	140.9	10.4	144.5	10.1	177.8	11.4	115.3	9.6	160.1	10.6	198.3	11,8
3.	USA	175.5	13.0	181.7	12.7	186.8	11.9	159.5	13.3	170.4	11.3	184.2	10,9
4.	Norwegia	79.2	5.9	76.7	5.3	95.9	6.1	68.6	5.7	79.4	5.3	93.4	5,5
5.	Szwajcaria	71.6	5.3	77.0	5.4	80.3	5.1	73.8	6.2	83.2	5.5	91.2	5,4%

Źródło: Oprac. własne na podstawie Eurostat.

Tabela 4. Struktura towarowa unijnego eksportu i importu – świat.

Produkty	Eksport			Import		
	2000	2009	2010	2000	2009	2010
	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Żywność i zwierzęta żywe	4,0	4,1	3,9	4,9	5,6	4,8
Alkohole i tytoń	1,6	1,6	1,3	0,6	0,5	0,3
Materiały surowe, bez paliw	1,8	2,3	2,5	4,7	3,5	4,2
Surowce energetyczne	3,4	5,2	5,6	16,2	24,2	25,0
Oleje, tłuszcze, woski	0,3	0,2	0,2	0,3	0,5	0,4
Chemikalia	14,0	17,9	10,4	7,1	9,4	6,2
Materiały przetworzone sklasyfikowane wg surowca	14,3	12,7	12,4	11,2	9,6	10,3
Maszyny i sprzęt transportowy	46,3	41,5	41,9	37,4	28,5	29,6
Różne produkty przetworzone	12,1	10,9	10,1	14,0	15,0	13,2
Pozostałe produkty	2,4	3,5	2,9	3,6	3,2	1,8

Źródło: Oprac. własne na podstawie Eurostat.

Tabela 5. Eksport i import Federacji Rosyjskiej (dane statystyki celnej, bln USD)

		2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
	Eksport	181.6	241.5	301.2	351.9	467.6	301.7	396.7	516.5
	Import	75.6	98.7	137.8	199.8	267.1	167.5	229.1	260.6
„Daleka zagranica”	Eksport	152.1	208.8	258.9	299.3	397.9	255.0	337.0	437.8
	Import	57.9	79.7	115.4	169.9	230.5	145.7	197.5	261.0
Państwa WNP	Eksport	29.5	32.6	42.3	52.7	69.7	46.7	59.7	78.7
	Import	17.7	19.0	22.4	29.9	36.6	21.8	31.6	44.6

Źródło: Oprac. własne na podstawie Rosstat.

Tabela 6. Struktura towarowa eksportu i importu Federacji Rosyjskiej – świat

Produkty	Eksport				Import			
	2008	2009	2010	2011	2008	2009	2010	2011
	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Produkty spożywcze i art. rolnicze (z wyłączeniem tekstyliów)	2.0	3.3	2.2	2.3	13.2	17.9	15.9	13.9
Produkty mineralne	69.8	67.4	68.5	70.3	3.1	2.4	2.3	2.1
Produkty chemiczne, kauczuk	6.4	6.2	6.2	6.0	13.2	16.7	16.2	14.9
Materiały skórzane, futra i wyroby z nich	0.1	0.1	0.1	0.1	0.4	0.5	0.5	0.5
Drewno, produkty celulozowo-papiernicze	2.5	2.8	2.4	2.1	2.4	3.0	2.6	2.2
Tekstylna, artykuły tekstylne, obuwie	0.2	0.2	0.2	0.2	4.4	5.7	6.2	5.5
Metale, kamienie szlachetne i wyroby z nich	13.2	12.9	12.7	11.2	7.2	6.8	7.4	7.1
Maszyny, urządzenia i środki transportu	4.9	5.9	5.4	4.5	52.7	43.4	44.4	48.0
Inne	0.9	1.2	2.3	3.3	3.4	3.6	4.5	5.8

Źródło: Oprac. własne na podstawie Rosstat.

Tabela 7. Dynamika unijno-rosyjskiego handlu w latach 2006–2011 (% , mln euro)

Lata	Import	Eksport	Wzajemne obroty
	%		Mln euro
2006	25,2	27,6	213,244
2007	2,9	23,1	234 062
2008	22,9	17,7	282 982
2009	-33,9	-37,4	183 267
2010	36,0	31,3	246 190
2011	23,8	25,9	306 627

Źródło: Oprac. własne na postawie Eurostat.

Tabela 8. Struktura towarowa unijnego importu z Rosji

Rok	Żywność, napoje, tytoń	Materiały surowe	Produkty mineralne	Chemika- lia	Maszyny i sprzęt transportowy	Różne produkty przetwo- rzone
%						
2000	1,1	5,7	56,1	3,8	1,7	15,5
2009	0,6	2,1	74,3	2,8	1,0	7,1
2010	0,4	2,5	74,9	2,9	0,8	8,6
2011	0,5	2,2	79,0	2,8	0,8	7,7

Źródło: Oprac. własne na postawie Eurostat.

Tabela 9. Struktura towarowa unijnego eksportu do Rosji

Rok	Żywność, napoje, tytoń	Materiały surowe	Produkty mineralne	Chemika- lia	Maszyny i sprzęt transportowy	Różne produkty przetwo- rzone
%						
2000	12,4	3,1	0,5	14,4	36,9	30,0
2009	9,2	1,7	0,9	17,3	43,3	24,9
2010	9,5	1,6	0,8	18,1	44,7	23,6
2011	8,3	1,9	1,0	16,5	48,0	22,7

Źródło: Oprac. własne na postawie Eurostat.

Aneks IV

Czynnik polski w relacjach gospodarczych Unia Europejska – Federacja Rosyjska

Tabela 1. Wymiana handlowa Polski z Rosją w latach 1993–2004, mln USD.

	1993	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Eksport	644	2155	1597,3	710,3	862,1	1058,7	1331,8	1512,3	2842,7
Import	1271	2685	2372,3	2675,7	4619,5	4422,3	4407,4	5214,7	6390,6
Bilans	1915	4840	3969,6	3386	5481,6	5481	5739,2	6727	9233,3
Saldo	- 627	- 530	- 775	- 1965	- 3757	-3363,6	-3075,6	-3702,4	- 3548

Źródło: J. Kuśpit, *Stosunki gospodarcze z Rosją w warunkach członkostwa Polski w UE*, w: *Unifikacja gospodarek europejskich: szanse i zagrożenia*, red. A. Manikowski, A. Psyk, Warszawa 2004, s. 225; *Federacja Rosyjska. Przewodnik dla przedsiębiorców*, Warszawa 2006, s. 219.

Tabela 2. Wymiana handlowa Polski z Rosją w latach 2005–2012 (I-VI), mln USD.

	2005	2006*	2007	2008	2009	2010	2011**	2012 (I-VI)
Eksport	3960,5	3760,6	6432	8917	5015	6618	8539	3075
Import	8985,5	9739	14 353	20 545	12 834	18206	25 531	9369
Bilans	12 946	13 499,6	20 785	29 462	17 849	24824	34 070	12 444
Saldo	- 5025	-5978,4	- 7921	-11 628	- 7819	- 11588	-16 922	-6294

Źródło: *Współpraca gospodarcza Polski z krajami WNP, w tym szczególnie z Rosją, Ukrainą i Białorusią*, Departament analiz i Prognoz, Warszawa 2007, s. 19; *Federacja Rosyjska. Przewodnik dla przedsiębiorców*, Warszawa 2006, s. 219; www.mg.gov.pl.

* dane w wartościach mln EUR.

* dane wstępne.

Bibliografia

Dokumenty

- Agreement between the European Coal and Steel Community and the Government of the Russian Federation on trade in certain steel products (9 lipca 2002 r.), Dz. U. WE L 195 z 24.07.2002, s. 55-73.
- Agreement between the European Community and the Russian Federation on trade in certain steel products (3 listopada 2005 r.), Dz. U. UE L 303 z 22.11.2005, s. 39-55.
- Agreement between the European Community and the Russian Federation on trade in certain steel products (26 października 2007), Dz. U. UE L 300 z 17.11.2007, s. 52-70.
- Agreement between the European Community and the Russian Federation on trade in textile products, Dz. U. WE L 162 z 15.06.1998, s. 2–27.
- Communication from the Commission to the European Council. External energy relations – from principles to action, COM (2006) 590 final, Brussels 12.10.2006.
- Concluding document of the Hague Conference on the European Energy Charter, in: The Energy Charter Treaty and Related Documents. A legal framework for international energy cooperation, Brussels 2004.
- Dekret z dnia 11 września 2012 r. nr 1285 „o środkach ochrony interesów Rosji przy prowadzeniu zagranicznej działalności gospodarczej przez rosyjskie osoby prawne”, www.kremlin.ru, dostęp: 25.09.2012 r.
- Joint Political Declaration on Partnership and Cooperation between the Russian Federation and the European Union, www.europa.eu, dostęp: 02.03.2011 r.
- Joint Report EU – Russia Energy Dialogue 2000–2010: Opportunities for our future Energy Partnership, Brussels/Moscow November 2010.
- Joint statement of the EU-Russia summit on the launch of negotiations for a new EU-Russia agreement, Chanty Mansyjsk, 27 czerwca 2008 r., 11214/08 (Presse 192).
- Joint Statement on the Partnership for Modernisation EU-Russia Summit 31 May-1 June 2010, Rostów nad Donem, 1 czerwca 2010 r., 10546/10 (Presse 154).
- Komunikat Komisji do Rady i Parlamentu Europejskiego. Dialog energetyczny pomiędzy Unią Europejską i Federacją Rosyjską 2000–2004, COM (2004) 777 końcowy, 13.12.2004, Bruksela.
- Koncepcja polityki zagranicznej FR (dokument zatwierdzony dekretem prezydenta Rosji w 1993 r.), *Diplomaticheskij Vestnik* 1993, nr 1–2, s. 3–23.
- Koncepcja polityki zagranicznej FR z 28 czerwca 2000 r., www.mid.ru, dostęp: 22.02.2011 r.
- Northern Dimension Policy Framework Document, www.eas.europa.eu, dostęp: 06.05.2011 r.
- O torgovo-ekonomicheskikh svyazyah Rossiya-Germaniya (spravka) z 16.05.2012 r., www.mid.ru, dostęp: 12.08.2012 r.

- O targovo-ekonomicheskikh svyazyah Rossiya-Germaniya (spravka) z 13.02.2009 r., www.mid.ru, dostęp: 06.04.2011 r.
- Partnership and Cooperation Agreement establishing a partnership between the European Communities and their Member States, of one part, and the Russian Federation, of the other part (PCA), Dz. U. WE, L 327 z 28.11.1997, s. 3-69.
- Polish-Swedish proposal Eastern Partnership, www.tepsa.eu, dostęp: 01.05.2011 r.
- Porozumienie w formie wymiany listów między Unią Europejską a rządem Federacji Rosyjskiej dotyczące utrzymania zobowiązań w zakresie handlu usługami zawartych w obowiązującej umowie o partnerstwie i współpracy między UE i Rosją, Dz. U. UE, L 57, s. 44-51.
- Porozumienie w formie wymiany listów między Unią Europejską a Federacją Rosyjską dotyczące wprowadzania lub zwiększania należności celnych wywozowych w odniesieniu do surowców, Dz. U. UE, L 57, s. 53-77.
- Porozumienie w formie wymiany listów między Unią Europejską a Federacją Rosyjską dotyczące zarządzania kontyngentami taryfowymi mającymi zastosowanie do wywozu drewna z Federacji Rosyjskiej do Unii Europejskiej, Dz. U. UE, L 57, s. 3-4.
- Protokół między Unią Europejską a rządem Federacji Rosyjskiej w sprawie warunków technicznych przy zastosowaniu Porozumienia w formie wymiany listów między Unią Europejską a Federacją Rosyjską dotyczącego zarządzania kontyngentami taryfowymi mającymi zastosowanie do wywozu drewna z Federacji Rosyjskiej do Unii Europejskiej, Dz. U. UE, L 57, s. 5-13.
- Road map for the Common Economic Space, www.eeas.europa.eu, *dostęp: 08.03.2011 r.*
- Rossijsko-britanskoe targovo-ekonomicheskoe sotrudnichestvo (spravochnaya informaciya) z 20.07.2005 r., www.mid.ru, dostęp: 07.04.2011 r.
- Rossijsko-francuzskoe mezhregional'noe sotrudnichestvo (spravochnaya informaciya) z 11.01.2007 r., www.mid.ru, dostęp: 06.04.2011 r.
- O targovo-ekonomicheskikh svyazyah Rossiya – Germaniya (spravka) z 16.05.2012 r., www.mid.ru, dostęp: 12.08.2012 r.
- Rossijsko-francuzskie otnosheniya (spravochnaya informaciya) z 11.01.2007 r., www.mid.ru, dostęp: 06.04.2011 r.
- Rossijsko-germanskie otnosheniya (spravka) z 13.02.2009 r., www.mid.ru, dostęp: 06.04.2011 r.
- Rossijsko-ital'yanskie otnosheniya (spravochnaya informaciya) z 13.03.2007 r., www.mid.ru, dostęp: 07.04.2011 r.
- Rossijsko-ital'yanskoe targovo-ekonomicheskoe sotrudnichestvo (spravochnaya informaciya) z 13.03.2007 r., www.mid.ru, dostęp: 07.04.2011 r.
- Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1093/2009 z dnia 13 listopada 2009 r. zmieniające załącznik V do rozporządzenia Rady (WE) nr 1342/2007 w odniesieniu do limitów ilościowych na niektóre wyroby stalowe pochodzące z Federacji Rosyjskiej, Dz. U. UE L 299 z 14.11.2009, s. 10-12.
- Rozporządzenie Komisji (UE) nr 1262/2011 z dnia 5 grudnia 2011 r. zmieniające załącznik V do rozporządzenia Rady (WE) nr 1342/2007 w odniesieniu do limitów ilościowych na niektóre wyroby stalowe pochodzące z Federacji Rosyjskiej, Dz. U. UE, L 322 z 6.12.2011, s. 1-2.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 529/2012 z dnia 13 czerwca 2012 r. uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1342/2007 w sprawie nałożenia pewnych ograniczeń na przywóz niektórych wyrobów stalowych z Federacji Rosyjskiej, Dz. U. UE L 172 z 30.06.2012, s. 1-2.
- The Common European Economic Space (CEES) – Concept Paper, Rome 06.11.2003, www.consilium.europa.eu, dostęp: 06.03.2011 r.

- Torgovo-ekonomicheskoe sotrudnichestvo mezhdru Rossiej i Franciej (spravochnaya informaciya) z 11.01.2007 r., www.mid.ru, dostęp: 06.04.2011 r.
- Traktat Karty Energetycznej, www.cire.pl/prawo/TRAKTE2.pdf, dostęp: 01.05.2011 r.
- Traktat o przystąpieniu Rzeczypospolitej Polskiej do Unii Europejskiej podpisany 16 kwietnia 2003 r. w Atenach, Dz.U. 2004 nr 90 poz. 864.
- Umowa między Unią Europejską a rządem Federacji Rosyjskiej w sprawie handlu częściami i podzespołami pojazdów silnikowych między Unią Europejską a Federacją Rosyjską, Dz. U. UE, L 57, s. 17–42.
- Umowa między Rzeczypospolitą Polską i Federacją Rosyjską o handlu i współpracy gospodarczej sporządzony dnia 25 sierpnia 1993 r., Dz.U. 1995 nr 50 poz. 266.
- Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej i Rządem Federacji Rosyjskiej o współpracy gospodarczej z dn. 02.11.2004 r., M.P. 2005 nr 9 poz. 178.
- Velikobritaniya. Obzor targovyh otnoshenij s RF, www.ved.gov.ru, dostęp: 12.08.2012 r.
- Velikobritaniya (spravochnaya informaciya) z 23.03.2009 r., www.mid.ru, dostęp: 07.04.2011 r.
- Zalecenie w sprawie projektu decyzji Rady dotyczącej zawarcia Umowy między Unią Europejską a rządem Federacji Rosyjskiej w sprawie handlu częściami i podzespołami pojazdów silnikowych między Unią Europejską a Federacją Rosyjską, A7-0175/2012.
- Sprawozdanie grupy roboczej ds. przystąpienia Federacji Rosyjskiej do Światowej Organizacji Handlu (WT/ACC/RUS/70, WT/MIN(11)/2) z dnia 17 listopada 2011 r.
- Zielona Księga: Europejska strategia na rzecz zrównoważonej, konkurencyjnej i bezpiecznej energii, KOM (2006) 105 wersja ostateczna, Bruksela 08.03.2006 r.
- Zewnętrzna polityka służąca interesom Unii Europejskiej w dziedzinie energii. Stawianie czoła zewnętrznym zagrożeniom w dziedzinie energii, Dokument od Komisji/SG/WP dla Rady Europejskiej, www.consilium.europa.eu, dostęp: 09.05.2011 r.

Monografie i opracowania

- Antonenko Oksana, Pinnick Kathryn, *Russia and the European Union: prospects for a new relationship*, London 2005.
- Barcz Jan (et. al.), *Integracja europejska*, Warszawa 2007.
- Bieleń Stanisław, *Tożsamość międzynarodowa Federacji Rosyjskiej*, Warszawa 2006.
- Bieleń Stanisław, Raś Maciej (red.), *Polityka zagraniczna Rosji*, Warszawa 2008.
- Bieleń Stanisław, Skrzypek Andrzej (red.), *Rosja, refleksje o transformacji*, Warszawa 2010.
- Bieleń Stanisław, Chudoliej Konstantin. (red.), *Stosunki Rosji z Unią Europejską. Otnosheniya Rossii s Evrosojuzom*, Warszawa 2009.
- Bodio Marcin, *Polityka energetyczna w stosunkach między Unią Europejską a Federacją Rosyjską w latach 2000–2008*, Warszawa 2009.
- Bodio Marcin, *Stosunki między Unią Europejską a Federacją Rosyjską. Stan i perspektywy rozwoju*, Warszawa 2005.
- Bożyk Paweł (red.), *Stosunki gospodarcze Polska – Rosja w warunkach integracji z Unią Europejską*, Warszawa 2004.
- Doroszkiewicz Marta (et al.), *Pół roku po rozszerzeniu Unii Europejskiej. Zmiany w stosunkach bilateralnych z krajami Europy Środkowej i Wschodniej*, Warszawa 2005.
- Federacja Rosyjska. Przewodnik dla przedsiębiorców, Warszawa 2006.
- Haliżak Edward, Kuźniar Roman (red.), *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, Warszawa 2006.
- Iskra Wiesław, *Polska – Rosja – UE. Relacje ekonomiczne*, Warszawa 2004.
- Iskra Wiesław, *Rosja a integrująca się Europa*, Warszawa 2009.
- Kapuśniak Tomasz, *UE – USA – NATO a Federacja Rosyjska*, Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej 2010.

- Kardaś Szymon, *Rosja a WTO. Wpływ procesu akcesyjnego na transformację rosyjskiego prawa*, Warszawa 2011.
- Klimat i energia. Wyzwanie przyszłości a konieczność terażniejszości, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2010.
- Kłosiński Kazimierz Albin. (red.), *Rosja: ambicje i możliwości w XXI wieku*, Lublin 2010.
- Nowacki Marcin, *Prawne aspekty bezpieczeństwa energetycznego UE*, Warszawa 2010.
- Pietraś Marek (red.), *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Lublin 2007.
- Piskorska Beata, *Wymiar wschodni polityki Unii Europejskiej*, Toruń 2008.
- Raś Maciej, *Ewolucja polityki zagranicznej Rosji wobec Stanów Zjednoczonych i Europy Zachodniej w latach 1991–2001*, Warszawa 2005.
- Stępień-Kuczyńska Alicja, *Rosja: ku Europie. Z problematyki stosunków rosyjsko-unijnych*, Toruń 2007.
- Stępień-Kuczyńska Alicja, Jałmużna Tomasz, *Dialog europejski Zachód Wschód. Polityka – gospodarka – społeczeństwo*, Toruń 2006.
- Todd Emmanuel, *Schylek imperium. Rozważania o rozkładzie systemu amerykańskiego*, Warszawa 2003.
- Unia Europejska i Rosja: bliscy sąsiedzi, ważni gracze na arenie międzynarodowej, partnerzy strategiczni, Luksemburg 2007.
- Wojtaszczyk Konstanty Adam, Jakubowski Wojciech (red.), *Spółczesność i polityka. Podstawy nauk politycznych*, Warszawa 2003.
- Wrona Jerzy (red.), *Podstawy geografii ekonomicznej*, Warszawa 2006.
- Zamarlik Monika, Unge Wilhelm, *Polska – Rosja. Wczoraj, dzisiaj, jutro*, Kraków 2006.
- Zięba Ryszard, *Unia Europejska jako aktor stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2003.
- Żurawski vel. Grajewski Przemysław, *Polityka Unii Europejskiej wobec Rosji a interesy Polski 1991–2004*, Warszawa 2008.

Artykuły naukowe, analizy

- Ananicz Szymon, *Partnerstwo Wschodnie*, „Biuro Analiz Sejmowych” 2009, nr 17 (64).
- Bieleń Stanisław, *Kierunki i priorytety polityki zagranicznej Rosji*, „Przegląd Europejski” 2005, nr 2.
- Bożyk Paweł, *Czy warto porozumieć się z Rosją?*, „Przegląd” 2008.
- Bulgaria i Serbia chcą współdecydować o trasie gazociągu *South Stream*, „BEST OSW” 2010, nr 27.
- Ehrstedt Stefan, Vahtra Peeter, *Russian energy investments in Europe*, Electronic Publications of Pan-Europe Institute, 4/2008.
- Emmerson Michael, Tassinari Fabrizio, Vahl Marius, *A New Agreement between the EU and Russia: Why, what and when ?*, CEPS, No. 103/May 2006.
- Federacja Rosyjska. Przegląd Gospodarczo-Rynkowy, „Biuletyn Ekonomiczny” 2003, nr 78.
- Filipowicz Stanisław (red.), *Historia i geopolityka. Rosja na progu XXI stulecia*, „Studia Politycologiczne” vol. 4.
- Fraser Cameron, Matta Aaron., *Prospects for EU-Russia relations*, Electronic Publications of Pan-Europe Institute, 6/2008.
- Gostkowska Justyna, *„Partnerstwo na rzecz modernizacji” – oferta RFN dla Rosji Miedwiediewa z korzyścią dla niemieckiego biznesu*, „Tydzień na Wschodzie” 2008, nr 18.
- Gostkowska Justyna, *Powrót do business as usual w relacjach RFN z Rosją*, „BEST OSW” 2008, nr 32.
- Górecki Wojciech, Menkiszak Marek, *Stosunki rosyjsko-brytyjskie: współpraca bez resetu*, „Tydzień na Wschodzie” 2011, nr 28.
- Jedenaste konsultacje międzyrządowe RFN – Rosja pod znakiem współpracy gospodarczej, „Tydzień na Wschodzie” 2009, nr 26.

- Jankowski Dominik, *Rosja a Partnerstwo Wschodnie: geopolityczne zderzenie*, „Realia i co dalej...”, październik 2009, nr 5 (14).
- Kaca Elżbieta, Łada Agnieszka, *Partnerstwo wschodnie – polska perspektywa*, „Biuletyn niemiecki” 2010, nr 6.
- Kacprzak Artur, *Nowa inicjatywa Komisji Europejskiej dla Rosji*, www.eastbook.eu, dostęp: 05.03.2011.
- Kaczmarek Marcin, *Polityka Rosji wobec Unii Europejskiej*, „Raporty i Analizy CSM” 2005, nr 8.
- Kaczmarek Marcin, Smolar Eugeniusz, *Unia Europejska wobec Rosji 2004–2007*, „Raporty i Analizy CSM”, wrzesień 2007.
- Kaliski Maciej, Siemek Jakub, Sikora Andrzej, Szurlej Adam, *Możliwe scenariusze polityki energetycznej Unii Europejskiej w zakresie zapewnienia stabilnych dostaw gazu ziemnego do Europy środkowej i wschodniej w kontekście polityki energetycznej Rosji*, „Rynek Energii” 2009, nr 3.
- Kardaś Szymon, *Komisja Europejska wszczyną postępowanie antymonopolowe przeciwko Gazpromowi*, „Tydzień na Wschodzie” 2012, nr 28
- Kostecki Maciej Baltazar., *Wybrane aspekty wzajemnych relacji Federacji Rosyjskiej z Unią Europejską w świetle dokumentów prawno-międzynarodowych*, www.bibliotekacyfrowa.pl, dostęp: 03.03.2011 r.
- Legucka Agnieszka, *Rosyjska wizja Unii Europejskiej*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2007, nr 3–4.
- Liuhto Kari, *The EU-Russia gas connection: Pipes, politics and problems*, Electronic Publications of Pan-Europe Institute, 8/2009.
- Łoskot-Strachota Agata, *Balkański kocioł gazowy – Nabucco contra South Stream*, „Komentarze OSW”, 19.03.2008 r.
- Łoskot-Strachota Agata, *South Stream: nowy projekt, stare cele*, „Tydzień na Wschodzie” 2007, nr 15.
- Menkiszak M., *Rosja wobec Unii Europejskiej: kryzys „strategicznego partnerstwa*, „Prace OSW” 2006, nr 22.
- Monaghan Andrew, *Russia – EU relations: an emerging energy security dilemma*, www.carnegieendowment.org, dostęp: 17.05.2011.
- Mroczkowski Bartosz, *Trzeci pakiet energetyczny oczami Rosji*, www.geopolityka.org, dostęp: 27.04.2011.
- Niemcy zabiegają o modernizację rosyjskich regionów, „BEST OSW” 2008, nr 35.
- Niemiecki BASF przystąpi do rosyjskiego projektu *South Stream*, „Tydzień na Wschodzie” 2011, nr 11.
- Nowak-Far Artur, *Regulacyjne uwarunkowania rosyjsko-polskich stosunków handlowych po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej*, „Polski Przegląd Dyplomatyczny” 2005, nr 2 (24).
- O gospodarczej współpracy z Rosją, wywiad z Waldemarem Pawlakiem, „Realia” 2010, nr 2.
- Paszyc Ewa, *Rosja: Gazprom uruchomił drugą nitkę Nord Streamu*, „Tydzień na Wschodzie” 2012, nr 33 (234).
- Pursiainen Christer, *The Ambiguity of the Common European Economic Space: a Strength or a Weakness?*, www.recep.ru, dostęp: 06.03.2011 r.
- Rosja i Bułgaria powołują spółkę do budowy gazociągu *South Stream*, „Tydzień na Wschodzie” 2010, nr 38 (156).
- Węgry: Powstała spółka *South Stream Hungary*, „BEST OSW” 2010, nr 5 (123).
- Wiśniewska Iwona, *Rosja członkiem WTO*, „Tydzień na Wschodzie” 2012, nr 25 (226).
- Wiśniewska Iwona, *Start of EU-Russia negotiations concerning a new framework agreement*, „Eastweek” 2008, nr 23 (132).

Wyciszkievicz Ernest, *Traktat Karty Energetycznej i Protokół Tranzytowy w relacjach Unia Europejska – Federacja Rosyjska*, Biuletyn PISM, 8 grudnia 2006, nr 72(412).
Żukrowska Katarzyna, *Wspólnoty Europejskie – Rosja: partnerstwo i kooperacja*, „Studia i Materiały” grudzień 2002.

Strony internetowe

www.carnegieendowment.org
www.cie.gov.pl
www.cire.pl
www.europa.eu
www.worldbank.org
www.gks.ru
www.kremlin.ru
www.mg.gov.pl
www.mid.ru
www.traktaty.msz.gov.pl

Inne

Energy: Joint Projects 2000–2010, www.ec.europa.eu, dostęp: 29.04.2011 r.
External and intra-EU trade. A statistical yearbook. Data 1958–2010. Eurostat 2011 edition.
External and intra-EU trade – statistical yearbook. Data 1958–2009, Eurostat 2010 edition.
Joint news conference following Russia-EU summit, 4 czerwca 2012 r., www.kremlin.ru,
dostęp: 06.10.2012 r.
Komunikat prasowy Komisji Europejskiej z dnia 22 sierpnia 2012 r., www.europa.eu, dostęp:
04.10.2012 r.
Ministerial Conference approves Russia's WTO membership, www.wto.org, 03.10.2012 r.
Ninth Report on potentially trade restrictive measures (September 2011 – 1 May 2012),
www.trade.ec.europa.eu, dostęp: 11.08.2012 r.
Polska i Rosja w liczbach, GUS, Warszawa 2006.
Putin kontra trzeci pakiet energetyczny, dostęp: wyborcza.biz, 23.08.2012 r.
The Eastern Partnership – Flagship Initiatives, www.eeas.europa.eu, 02.05.2011.
The EU in the world. A statistical portrait, Eurostat 2010.
The Fifth Progress Report, Moscow/Brussels November 2004.
Trade Delegation of the Russian Federation in the United Kingdom, www.rustradeuk.org,
dostęp: 07.04.2011.

Summary

The book presents an analysis of the economic relations between the EU and Russia, accompanied by a deliberation on the specificity of the Polish-Russian relations. The Author indicates the economic and non-economic conditions of the bilateral relations and their formal bases, describes the dimension of realization (trade and key the EU-Russian investments), as well as presents the main trade partners of the Russian Federation – Germany, France, Great Britain and Italy. The book shows the origins, areas and evolution of the EU – Russian energy dialogue. The subject of the book is expanded with an analysis of the Polish-Russian economic cooperation. Bearing in mind strong economic interdependencies between EU and Russia, the Author tries to demonstrate that despite the differences between those two partners, their economic relations can be developed irrespectively of changing political conditions.

Изложение

Эта книга посвящена изучению экономических отношений между Европейским союзом и Россией, с учётом специфики польско-российских взаимосвязей. В книге указаны, как экономические, так и внеэкономические факторы, а также формальные основы взаимоотношений. Описан реализационный уровень кооперации (торговый обмен и ключевые инвестиции). Представлены главные торговые партнёры России: Германия, Франция, Великобритания и Италия. В книге можно также найти достаточно много информации о начале, пространствах сотрудничества, и развитии энергетического диалога Россия – Европейский союз. Дополнением является анализ польско-российских экономических отношений, а также влияние Польши на диалог Россия – Европейский союз. Автор старается доказать, что мимо различий между ЕС и Россией, их экономические взаимосвязи настолько глубоки, что они развиваются независимо от политических обусловленностей.